

PL ISN 0239-4839

AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
im. Bronisława Czecha
w Krakowie

Zeszyt Naukowy Nr 39

DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA ORGANIZACJI
SPOŁECZNYCH ZWIĄZANA Z WYPOCZYNKIEM

Materiały z konferencji naukowej
Instytutu Organizacji i Obsługi Ruchu Turystycznego AWF
Kraków 16-17 marzec 1984 r.

Kraków 1985

V7 87222
22 2006827637

Biblioteka Gl. AWF w Krakowie

1800046833

PL ISN 0239-4839

AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
im. Bronisława Czecha
w Krakowie

Zeszyt Naukowy Nr 39

**DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA ORGANIZACJI
SPOŁECZNYCH ZWIĄZANA Z WYPOCZYNKIEM**

**Materiały z konferencji naukowej
Instytutu Organizacji i Obsługi Ruchu Turystycznego AWF
Kraków 16-17 marzec 1984 r.**

Kraków 1985

Kolegium Redakcyjne

Przewodniczący: Adam Klimex

Z-ca Przewodniczącego: Stanisław Gołąb

Członkowie: Jerzy Emmerich, Teofila Jarowiecka, Ryszard Kubica,
Stanisław Panek, Władysław Stawiarski, Jan Szopa,
Andrzej Szyszko-Bohusz, Stefan Żmuda

Sekretarz: Kazimierz Toporowicz

Redakcja naukowa tomu: Teofila Jarowiecka, Tadeusz Burzyński

Adres Redakcji: Al. Planu 6-letniego 62a, 31-571 Kraków

43472

S p i s t r e ś c i

1. Od Redakcji	5
2. Wystąpienie JM Rektora AWF w Krakowie prof.dr hab. Adama K l i m k a	6
3. Zbigniew M i k o ł a j c z a k, Prasa o stowarzy- szeniach turystycznych w okresie wdrażania reformy gospodarczej	8
4. Aleksander K o r n a k, Związki działalności społecz- nej z gospodarką turystyczną	18
5. Roman P e r e t i a t k o w i c z, Jednostki gospo- darki turystycznej w warunkach reformy gospodarczej	34
6. Jerzy K r u c z a ł a, Problemy oddziaływania orga- nizacji społecznych na zagospodarowanie przestrzen- ne ośrodków i regionów turystycznych	49
7. Tadeusz B u r z y ń s k i, Wybrane problemy funkcjo- nowania jednostek gospodarczych organizacji społecz- nych	57
8. Marek D ą b r o w s k i, Społeczno-ekonomiczne as- pekty działalności gospodarczej organizacji społecz- nych	64
9. Jerzy R a c i b o r s k i, Status prawny jednostek wyodrębnionych do prowadzenia działalności gospo- darczej w organizacjach społecznych	81
10. Zygmunt K r u c z e k, Zasoby kadrowe organizacji turystycznych	93
11. Kazimierz B ł a s z c z a k, Rola Polskiej Federa- cji Campingu w rozwoju turystyki campingowej . . .	103

12. Andrzej M a c i ą ż e k, Bariery ekonomiczne w rozwoju turystyki młodzieży	111
13. Jan B ą c z e k, Andrzej W o j d y ł o, Wybrane problemy działalności gospodarczej Krakowskiego Oddziału PTTK	119
14. Jerzy H e r m a, Dwuletnie doświadczenia Biur Obsługi Ruchu Turystycznego PTTK w Beskidzie Śląskim w zakresie nowych rozwiązań gospodarczych	130
15. Wiesław A l e j z i a k, Turystyka w Zrzeszeniu Ludowych Zespołów Sportowych - warunki działalności i źródła rezerw	142
16. D y s k u s j a	154
17. W n i o s k i	176

OD REDAKCJI

W dniach 16 - 17 marca 1984 roku Instytut Organizacji i Obsługi Ruchu Turystycznego AWF w Krakowie zorganizował konferencję naukową, której przedmiotem była działalność gospodarcza w organizacjach społecznych zajmujących się wypoczynkiem. Tematyka konferencji jest niezwykle ważna, chociaż niedoceniana w całokształcie problematyki funkcjonowania gospodarki turystycznej. Celem konferencji było przedyskutowanie w gronie przedstawicieli nauki, organizacji społecznych i administracji państwowej szczebla centralnego i terenowego następujących problemów:

- 1/ warunki realizacji polityki turystyczno-wypoczynkowej państwa przez organizacje społeczne,
- 2/ ekonomiczne, organizacyjne i prawne uwarunkowania działalności gospodarczej w organizacjach społecznych,
- 3/ zasady prowadzenia działalności gospodarczej w świetle reformy gospodarczej.

Wnioski wynikające z wypowiedzi uczestników zostały zebrane przez dr Tadeusza Burzyńskiego i przedstawione na II konferencji praktyczno-naukowej organizowanej przez GKT na temat społecznego ruchu turystycznego /5-7.IV.1984 r. w Serocku/ i stały się częścią uchwały przyjętej przez tę konferencję.

Niniejszy tom materiałów zawiera wszystkie referaty, komunikaty i doniesienia naukowe oraz wystąpienia w dyskusji, jakie miały miejsce na konferencji.

WYSTĄPIENIE JEGO MAGNIFICENCJI REKTORA

PROF.DR HAB. ADAMA KLIMKA

Pani Przewodnicząca, Szanowni Państwo! Przede wszystkim chciałbym serdecznie podziękować organizatorom za zaproszenie mnie do udziału w tej konferencji i równocześnie przywitać bardzo serdecznie w imieniu kierownictwa Uczelni i we własnym imieniu wszystkich uczestników, a szczególnie tych z Państwa, którzy swój czas poświęcili na przyjazd do Krakowa, aby tutaj z nami wspólnie obradować.

Problematyka dzisiejszej konferencji, jak zdążyłem się zorientować, jest wybitnie utylitarna, tzn. dotyczy prawnych i ekonomicznych uwarunkowań działalności gospodarczej społecznych organizacji, które zajmują się turystyką, wypoczynkiem. Sens dzisiejszej konferencji widzę w tym, aby pracownicy nauki, działacze społeczni i działacze gospodarczy wspólnie wypracowali sobie zdanie na temat konieczności unormowania prawnego działalności podejmowanej przez organizacje społeczne na rzecz wypoczynku. Konieczność taka odnosi się szczególnie do tych ogólni organizacji społecznych, które zajmują się wypoczynkiem ludzi pracujących.

Bardzo często problematyka wypoczynku jest oddzielana od problematyki pracy produkcyjnej i nie widzi się ścisłej łączności między tymi dwoma procesami. My fizjolodzy wiemy o tym, że wypoczynek jest biologicznym następstwem pracy i tę pracę gwarantuje, czyli, że istnieje sprzężenie zwrotne między tymi dwoma procesami. W fizjologii wysiłku fizycznego mówimy, że odpowiedni układ procesów pracy i wypoczynku doprowadzić może

do superkompensacji materiałów energetycznych, czyli do zwiększenia wydolności wysiłkowych. W przełożeniu na język gospodarki narodowej oznacza to zwiększenie efektywności pracy produkcyjnej, a więc zwiększenie dochodu narodowego. Widać z tego, że właściwe organizowanie procesu wypoczynku rzutuje w sposób bezwzględny na procesy pracy fizycznej.

Wkroczyłem w dziedzinę, z którą jestem profesjonalnie związany; chcąc jednak, by zebrani skupili uwagę na wytyczonym temacie - powyższych powiązań dalej nie rozwijam. Życzę owocnych obrad i miłego pobytu w Krakowie.

Zbigniew Mikołajczak

PRASA O STOWARZYSZENIACH TURYSTYCZNYCH W OKRESIE WDRAŻANIA
REFORMY GOSPODARCZEJ

O pozycji, roli i znaczeniu stowarzyszeń w turystyce pisze się, mówi i będzie mówiło dostatecznie dużo. Można więc tym razem zrezygnować z definiowania tego problemu. Z podobnych przyczyn - jako że była już o tym mowa w tym Instytucie krakowskiej AWF przed półtora rokiem^{1/} - nie wypada precyzować celów reformy gospodarczej w odniesieniu do turystyki.

Trzeba natomiast poświęcić parę słów prasie. Po raz pierwszy w historii naszego kraju 26 stycznia br. Sejm uchwalił ustawę o prawie prasowym^{2/}, która wchodzi w życie 1 lipca bieżącego roku. Znajduje się w niej definicja prawna prasy, a mianowicie: "prasa oznacza publikacje periodyczne, które nie tworzą zamkniętej jednorodnej całości, ukazujące się nie rzadziej niż raz do roku, opatrzone stałym tytułem albo nazwą, numerem bieżącym i datą, a w szczególności: dzienniki i czasopisma, serwisy agencyjne, stałe przekazy teleksowe, biuletyny, programy radiowe i telewizyjne oraz kroniki filmowe; prasą są także wszelkie istniejące i powstające w wyniku postępu technicznego środki masowego przekazywania /podkreślenie moje/, w tym także rozgłoszenie oraz tele- i radiowęzły zakładowe, upowszechniające publikacje periodyczne za pomocą druku, wizji, fonii lub innej

1/Turystyka w okresie reformy gospodarczej 1980-1982. AWF-Kraków 1983

2/Dziennik Ustaw PRL Nr 5 z 7.II.1984 r., poz.24.

techniki rozpowszechniania; prasa obejmuje również zespoły ludzi i poszczególne osoby zajmujące się działalnością dziennikarską".

W wystąpieniu tym nie biorę pod uwagę całego zakresu środków masowego przekazywania, ale tylko fragment, potocznie określany jako "prasa", a więc dzienniki - przekazy ogólnoinformacyjne ukazujące się częściej niż raz w tygodniu oraz czasopisma - periodyki ukazujące się nie częściej niż raz w tygodniu i nie rzadziej niż raz w roku. Natomiast analizowanymi materiałami prasowymi są teksty opublikowane o charakterze informacyjnym, publicystycznym, dokumentalnym czy innym, niezależnie od przeznaczenia czy autorstwa.

Turystyka jest stale obecna na łamach prasy - w jednych tytułach częściej, w innych rzadziej, z wyjątkiem tych, gdzie jest tematem podstawowym, prasy branżowej, na ogół miesięczników, jak: "Ilustrowany Magazyn Turystyczny - Światowid", "Gości-niec", "Hotelarz", "Poznaj swój kraj" i periodyków o rzadszej częstotliwości, jak: "Jantarowe Szlaki", "Biuletyn GKT", "Ruch Turystyczny", "Problemy Turystyki". W prasie pozabranżowej nasilenie publikacji o tematyce turystycznej następuje z reguły w okresie miesięcy letnich, to znaczy tuż przed i podczas trwania szczytu sezonowego. W 1983 roku podobnie najwięcej publikacji ukazało się w III kwartale /w I - 635 publikacji, w II - 1181, w III - 1952 i w IV - 1160/, lecz także w okresie posezonym ukazało się sporo wypowiedzi. Ogólnie stwierdza się od kilku lat procentowy wzrost wypowiedzi publicystycznych. Dane te pochodzą z dokumentacji rzecznika prasowego Głównego Komitetu Turystyki, prowadzonej od 1979 roku, a więc podjętej

już w kilka miesięcy po utworzeniu GKT. Funkcję rzecznika prasowego ustanowiono w Komitecie w 1978 roku. Towarzyszyło temu przekonanie, że taka dziedzina życia - jak turystyka - nie może obejść się bez stałego i możliwie częstego dialogu organizatorów turystyki i turystów, zawodowców i działaczy społecznych, praktyków i teoretyków turystyki, zwolenników turystyki i ludzi, którym jest ona obojętna, także przy pomocy środków masowego przekazywania. Do tego czasu za konfrontacją myśli i różnorodną oceną działań wypowiadały się przede wszystkim partie polityczne, stowarzyszenia turystyczne i sami dziennikarze, ale najmniej chyba turystyczna administracja. Od tego czasu natomiast zarówno piszący, głównie zorganizowani w Klubie Dziennikarzy Turystycznych SDP, a od ubiegłego roku w Klubie Publicystyki Turystycznej SDPRL, jak i administracja turystyczna, przede wszystkim GKT i wydziały kultury fizycznej, sportu i turystyki urzędów wojewódzkich, dyrekcje biur podróży i przedsiębiorstw turystycznych, a także zarządy stowarzyszeń starają się - z różnym nasileniem w różnych okresach, intensywniej mniej więcej od półtora roku - o ożywienie i wzbogacenie dialogu poprzez środki masowego komunikowania się.

W 1979 roku w GKT zarejestrowano 1847 publikacji prasowych, jakie ukazały się w dziennikach i czasopismach, w 1980 roku - 3836, w 1981 roku - 2503, w 1982 roku - 2836 i w 1983 roku - 4920. Jeżeli początkowo publikacje informacyjne stanowiły 90% i więcej to wraz ze wzrostem liczby publikacji na tematy turystyki w ogóle szybciej przybywało publikacji publicystycznych. W IV kwartale 1983 roku było publikacji publicystycznych 23,5 %, w III kwartale 1983 roku - 30,1 %, w II - 15 %, w I - 28 %. W IV kwar-

tale 1982 roku publikacji publicystycznych było - dla porównania - 15,7 %, w 1981 roku - 13,0 % i w IV kwartale 1980 roku - 13,6 %. Tendencje te godne są uwypuklenia, ponieważ w publikacji publicystycznej podejmuje się z reguły problemy wymagające rozwiązania i to w szerszym społeczno - gospodarczym kontekście. Sprzyja to na pewno upowszechnieniu wiedzy o turystyce tak wśród turystów, działaczy i pracowników turystyki, jak również w innych środowiskach.

W publikacjach prasowych dominują sprawy regionalne, co ilustruje oddzielne zestawienie.

PROBLEMATYKA OGÓLNOPOLSKA I REGIONALNA W PUBLIKACJACH PRASOWYCH
O TEMATYCE TURYSTYCZNEJ W LATACH 1979 - 1983. / w % /

Rok	problematyka ogólnopolska	problematyka regionalna	problematyka zagraniczna	ogółem
1979	5,7	67,3	27,0	100,0
1980	17,0	66,9	16,1	100,0
1981	12,6	70,6	16,8	100,0
1982	14,0	73,7	12,3	100,0
1983	10,2	77,0	12,8	100,0

Dominacja problematyki regionalnej jest zjawiskiem bardzo pozytywnym, bo świadczy, że publikacje prasowe dotyczą spraw dotyczących bezpośrednio turystów. Charakterystyczne jest przy tym, że w latach 1979 - 1983 coraz więcej publikacji pojawiło się w prasie terenowej / docierającej do kilku województw / i regionalnej /obejmującej jedno województwo/. Jeżeli na początku tego okresu dominowały publikacje w dzien-

nikach i czasopiśmie ukazujących się w Warszawie, to np. już w III kwartale 1983 roku w prasie centralnej ukazało się 44,4% dokumentowanych publikacji, a w IV kwartale 1983 roku - 36,6 %.

Zachodzi pytanie, jak na tle wyżej omówionych trendów rozwojowych prezentuje się w prasie problematyka działalności stowarzyszeń turystycznych. Przede wszystkim na plan pierwszy - biorąc pod uwagę liczbę publikacji i ich merytoryczną zawartość - wysuwa się Polskie Towarzystwo Turystyczno - Krajoznawcze i to z dużą przewagą nad innymi stowarzyszeniami turystycznymi.

W latach 1979 - 1980 publikacje - informacyjne, publicystyczne, dokumentacyjne - o działalności stowarzyszeń turystycznych sięgały okresami nawet od 50 % do 60 % ogółu, głównie dzięki prasie branżowej, zdominowanej przez stowarzyszenia, przede wszystkim PTTK. Od 1981 roku proporcjonalny udział problematyki stowarzyszeń turystycznych wśród ogółu publikacji maleje, by najniższy stan osiągnąć w 1982 roku, gdy turystyczną prasę branżową wznawiano od mniej więcej połowy roku.

Szczegółowa analiza zawartości merytorycznej publikacji w II kwartale 1983 roku wykazała, że działalności PTTK poświęcone było około 15 % publikacji, głównie informacyjnych, wśród których dominował "Autostop". Turystycznej działalności innych organizacji społecznych - związków młodzieży, PTSM, LZS, WOPR, GOPR, TKKF, związków sportowych organizujących turystykę / np. komisje turystyki Polskiego Związku Kajakowego, Polskiego Związku Żeglarskiego itd./, towarzystw regionalnych poświęcono dalszych 10 % publikacji.

Podobne proporcje utrzymały się w III kwartale 1983 roku

ale publikacji o stowarzyszeniach turystycznych było w I i IV kwartale 1983 roku i pierwszych dwóch miesiącach 1984 roku - mniej. Gdyby nie uwzględnić prasy branżowej, to liczebnie publikacje o stowarzyszeniach turystycznych sięgałyby w półroczu IX 1983 - II 1984 w prasie kilku zaledwie procent. Trudno bez szerszych badań i bliższych analiz określić w miarę dokładnie przyczyny tego zjawiska. Można jednak już teraz - bez popełnienia większego błędu - do przyczyn tych zaliczyć między innymi:

- zmniejszenie prężności organizacyjnej stowarzyszeń turystycznych w latach 1981 - 1982 i powolne jej odradzanie w różnym tempie w 1983 roku;
- zmiany programowe wywołane krytyką różnych zjawisk społecznych w latach 1980- 81, w tym także artykułowaną przez zrzeszonych pod adresem władz stowarzyszeń;
- wzrost wagi problemów natury materialnej, a także odpowiedzialności stowarzyszeń za ich rozwiązanie;
- przesunięcia osobowe we władzach stowarzyszeń turystycznych w połączeniu ze zmianami kadrowymi w ogniwach partyjnych, państwowych, społecznych, a także środków masowego przekazywania zdestabilizowały dotychczasowe kontakty, a nowe formy współdziałania jeszcze się nie wykształciły;
- spadek ofensywności zewnętrznej niektórych stowarzyszeń, zwłaszcza PTTK, m.in. wskutek braku istniejącego przez lata wsparcia związków zawodowych /które ze swej strony w nowych formach organizacyjnych powoli kształtują swoje stanowisko w sprawach turystyki i współdziałania z turystycznymi stowarzyszeniami/.

Co się tyczy problemów reformy gospodarczej, łącznie z jej

społecznymi implikacjami w odniesieniu do turystyki i działań -
ności społecznej w tej dziedzinie, to - z wyjątkiem PTTK - nie
były one w zasadzie omawiane na łamach prasy. Stowarzyszenia tu-
rystyczne nie utrzymujące się wyłącznie z własnej działalności
gospodarczej, otrzymały zwiększone wsparcie, m.in. materialne
z funduszy zbiorowych, przede wszystkim z Centralnego Funduszu
Turystyki i Wypoczynku, ale także z budżetów terenowych, z Fun-
duszu Rozwoju Kultury Fizycznej /dotyczyło zwłaszcza TKKF, LZS,
komisji turystyki związków sportowych/. Gospodarka tych stowa-
rzyszeń, znowu z wyjątkiem PTTK, nie uległa większym zmianom
wskutek potrzeb wewnętrznych, co najwyżej przystosowała się do
zewnętrznych warunków wdrażania reformy gospodarczej. Te ostat-
nie procesy nie zostały przez prasę podjęte.

Sytuacja PTTK, prowadzącego wśród stowarzyszeń turystycz-
nych najbardziej rozbudowaną działalność gospodarczą, była inna.
Ale po burzliwych dyskusjach, jakie miały miejsce także na ła-
mach prasy w latach 1979 - 1981 na temat programu PTTK / władze
Towarzystwa broniące status quo i nowatorzy, publikujący w pra-
sie, domagający się uprzywilejowania turystyki kwalifikowanej ,
likwidacji biurokratycznego aparatu, odejścia od "wszystkoizmu",
racjonalizacji gospodarki pod kątem potrzeb członków PTTK itd./
od 1982 roku publikacje dotyczące ekonomiki PTTK sprowadzają się
najczęściej do krytyki wysokich cen usług w obiektach Towarzy-
stwa. Sporadycznie pojawiają się wzmianki o trudnościach w utrzy-
maniu tych czy innych obiektów PTTK, postulaty pod adresem władz
państwowych o zwiększenie pomocy dla Towarzystwa, usprawiedli-
wianie niedomagań ogniw PTTK decyzjami władz administracyjnych,
krytyka niesłusznych decyzji władz Towarzystwa, kierujących nim
do 1981 roku.

Od 1982 roku Towarzystwo otrzymuje znaczne dotacje z Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku. Na łamach prasy władze Towarzystwa przyznają się do tego niechętnie, ale też nie krytykują administracji państwowej za domniemane czy rzeczywiste ingerencje w samodzielność i w samorządność. Nie prezentują także zmian wewnątrzorganizacyjnych w kierunku zmniejszania administracji lub dostosowywanie profilu produkcji i usług do potrzeb turystów itp.

Dla czytelnika prasy ogólnoinformacyjnej i czasopism reforma gospodarcza w PTTK to przede wszystkim wyższe ceny, często nierzetelna obsługa /dotyczy zwłaszcza wycieczek zagranicznych i usług w dziedzinie turystyki krajowej/, nieumiejętność gospodarowania obiektami Towarzystwa. Ale z drugiej strony liczba informacji o imprezach PTTK /wędrowki podmiejskie, działalność prężnych ogniw zakładowych, kalendarz imprez ponadregionalnych/ nowych inicjatywach /wędrowki rodzinne, szkolenie młodzieży /, zwiększeniu starań o rozwój turystyki kwalifikowanej, o obozach i wędrowkach PTTK, nie maleje. Względnie dużo jest publikacji o zasłużonych działaczach PTTK, ale jeżeli w przeszłości byli to jedyni "ludzie turystyki" na łamach prasy, to obecnie pojawiają się także sylwetki zasłużonych hotelarzy, organizatorów turystyki młodzieżowej z grona działaczy związków młodzieży, pracowników socjalnych zakładów pracy. O turystyce częściej niż w końcu lat siedemdziesiątych na łamach prasy wypowiadają się pracownicy biur podróży i terenowych przedsiębiorstw turystycznych, naukowcy, przedstawiciele administracji państwowej. Problematyka ochrony środowiska naturalnego i dorobku kulturalnego

dawniej wiązana na ogół z działalnością PTTK, obecnie podejmowana jest częściej przez specjalistów z różnych dziedzin.

W odniesieniu do spraw związanych z reformą gospodarczą - wyjątkiem jest pismo PTTK - "Gościńiec". Otworzyło ono swoje łamy dla problemów wynikających z konsekwencji wdrażania reformy gospodarczej łącznie z jej społecznymi aspektami, formułowanych często dyskusyjnie bez uwzględnienia wszystkich uwarunkowań stwarzając jednak możliwość wymiany myśli i doświadczeń, a także kształtowania własnej opinii.

"Gościńiec" nie trafia, niestety, do szerszego odbiorcy. Długi cykl produkcyjny pisma w stosunku do elastyczności i zmienności wprowadzanych rozwiązań reformy gospodarczej, utrudnia wywarcie głębszego wpływu na działalność praktyczną. Ale nie jest to sprawa najważniejsza w sytuacji, gdy reforma gospodarcza w turystyce, zaliczanej do dziedziny usług niematerialnych, w której głównym wyróżnikiem jest człowiek jako bezpośredni podmiot i przedmiot oddziaływania, nie znalazła jeszcze w pełni swej specyficznej formuły, zgodnej w podstawowych założeniach z ogólnymi zasadami, ale jednak odpowiednio wymodelowanej. Żałować jedynie wypada, że reformowanie gospodarki w PTTK i w innych turystycznych stowarzyszeniach tak niewiele znajduje odzwierciedlenia w publikacjach prasowych, zwłaszcza że w różnych, poza-prasowych okolicznościach fachowcy wypowiedają się już od 1983 roku za wprowadzeniem do niej nowego systemu prawnego i ekonomiczno-finansowego.

Dlaczego można tego żałować? Z tej prostej przyczyny, że w ponad 160-letniej tradycji prasy turystycznej w języku polskim publikacje na jej łamach, podobnie jak później publikacje w

prasie ogólnej, na ogół trafnie charakteryzowały trendy rozwojowe polskiej turystyki. Gdyby np. władze i działacze PTTK bardziej obiektywnie potraktowali publikacje na łamach tygodnika "Światowid" w latach sześćdziesiątych o nieprawidłowościach w deklarowanym i zwłaszcza realizowanym programie Towarzystwa, to nie wprowadzono by zmian z 20-letnim opóźnieniem dopiero po roku 1982, uniknięto by wielu fałszywych decyzji, które jeszcze przez lata będą sprawiały wiele kłopotu. Słuszna jest bowiem teza, prezentowana obecnie głównie na łamach "Gościńca", że "każda działalność gospodarcza, także organizacji społecznej, musi rządzić się prawami ekonomicznymi" oraz, że "tylko sprawna i racjonalna gospodarka będzie dobrze służyła celom programowym organizacji". Jak to zapewnić? O tym zadecydować muszą działający w danej organizacji ludzie, wykorzystujący dopływ informacji i opinii z różnych stron, także ze środków masowego przekazu, świadomi, że bez zdrowej gospodarki nie może być sprawdzającego się w życiu programu.

Środki masowego przekazywania, zarówno branżowe, jak i ogólne, mogą - po wejściu w życie ustawy o prawie prasowym - lepiej służyć bardziej zbliżonemu do potrzeb społecznych modelowi działalności stowarzyszeń turystycznych. Ale od nich samych zależy, jak możliwości te zostaną wykorzystane, między innymi dla umocnienia pozycji działalności społecznej w turystyce, bez której jej prawidłowy rozwój w socjalistycznym systemie społecznym jest wręcz nie do pomyślenia.

Aleksander Kornak

ZWIĄZKI DZIAŁALNOŚCI SPOŁECZNEJ Z GOSPODARKĄ TURYSTYCZNĄ

Wzajemne zależności oraz sprzężenia społeczne turystyki z gospodarką narodową można rozpatrywać z kilku punktów widzenia. Każdy z nich ma swe wartości oraz niedoskonałości. Można zastosować metodę hierarchii układów warstwowych /rys.1/ z uwzględnieniem: a/ rozwoju historycznego, b/systemu produkcji, c/układów przestrzennych i infrastruktury technicznej, d/działalności społecznej, e/ rynku, f/ konsumpcji, g/ efektywności społecznej i gospodarczej.

Turystykę w początkach jej rozwoju interpretowano jako krajoznawstwo, które było zasadniczym celem ruchu turystycznego a uprawiane było w elitarnych grupach społecznych. W miarę polepszania się warunków bytu ludności i wzrostu zasobów wolnego czasu, ujawniały się nowe aspekty społeczne oraz ekonomiczne tego zjawiska. Spostrzeżono, że wychowanie, kultura, oświata, wiedza, zdrowotność a nawet polityka nie pozostają bez związków z ruchem turystycznym. Turystyka staje się przedmiotem analiz, a także stymulatorem aktywności gospodarczej. Zachodzą przemiany w regionach turystycznych. Rozwój międzynarodowego ruchu turystycznego oceniany jest jako ważny składnik międzynarodowych stosunków gospodarczych oraz polityki międzynarodowej. Skomplikowany splot zjawisk i charakter procesów w turystyce ukazuje wielkość powiązań i współzależności między działalnością społeczną, rozwojem turystyki a jej otoczeniem stymulującym lub ograniczającym jej dynamikę. Turystyka ujawniła

się w świecie jako fenomen społeczny - gospodarczy. "otoczenie" jej tworzą elementy gospodarki rolnej, leśnej, wodnej, przemysłu, budownictwa, transportu, osadnictwa ludności, sfery usług gospodarczych, bytowych i ogólnospołecznych.

Istnieje zależność między ruchem turystycznym jako zjawiskiem społecznym a turystyką jako zjawiskiem społeczno-gospodarczym, między gospodarką narodową a przedsiębiorstwami turystycznymi. Natomiast wewnątrz przedsiębiorstw ujawniają się zależności między ich zdolnością wytwarzania lub świadczenia usług a strefą przedsiębiorczości gospodarczej.

a/ Rozwój historyczny. Turystyka jest wielką nadzieją i szansą gospodarczo-społeczną dla krajów słabo rozwiniętych, szczególnie dla nie posiadających bogactw naturalnych, minerałów surowców i źródeł energii. Nadzieja ta jest o tyle istotna, że stwarza widoki pracy dla większej liczby bezrobotnych lub prawie bezrobotnych. Jest rzeczą ogólnie wiadomą, że w pierwszym okresie rozwoju występuje wiele trudnych problemów, późniejszych rozwiązań, bowiem nigdy w turystyce nie planowano i perspektywicznie nie przewidywano jej rozwoju w tych krajach i nie tylko w nich. Rozwój działalności społecznej i gospodarki turystycznej w tych krajach /i w ogóle w krajach kapitalistycznych/ zależny jest od pojawienia się popytu na dobra turystyczne, występującej w niej rocznej raty wzrostu gospodarczego i warunków podaży sprzężonej z rozmiarami lokowanych w niej kapitałów. Start do "turystycznej eksplozji" na rynku światowym angażuje władze, planistów, promotorów rozwoju a także właścicieli kapitałów poszukujących intratnej ich lokaty. Business decyduje obecnie w świecie kapitalistycznym o rozwoju turystyki.

b/ System produkcji. Efekty gospodarcze działalności przejawiają się w różnych jej rodzajach i przedmiotach oraz w dużej przestrzennej zmienności - te zmienności można niwelować działalnością społeczną. Występują relacje między sferą społeczną, otoczeniem turystyki, sferą wytwórczą, rynkiem i konsumpcją. Związki działalności społecznej turystyki z produkcją materialną są wielowymiarowe i są one częścią integralną procesów produkcji i świadczenia usług. Są one w systemie produkcji i świadczenia usług jednym z jego układów lub występują komplementarnie wraz z produkcją zakładów, w postaci realizowanych nich usług turystycznych na rzecz zakłóg.

Gdy rozważymy elementy dynamiczne poszczególnych branż i działów, z wyeksponowanymi procesami reprodukcji, to stwierdzimy, że nie są one ani równorzędne, ani jednakowo niezależne. Turystyka, w zasadniczej jej części, zależna jest w zakresie dynamicznych jej układów od procesów reprodukcji mających miejsce w przemyśle, budownictwie, rolnictwie, które przekazują jej nowe impulsy, w formie transferów, przeznaczonych na rozszerzoną reprodukcję a nawet konsumpcję w turystyce. Turystyka może stanowić w systemie gospodarki narodowej jeden z równorzędnych podsystemów, w konstrukcji przekrojów podmiotowych, przedmiotowych jej sprzężeń informacyjnych i powiązań międzydziałowych.

Rozwój sfery obsługi turystów w regionach turystycznych umożliwia kształtowanie się bardziej harmonijnej struktury gospodarczej. Procesy społeczno-gospodarcze w turystyce temu sprzyjają, bowiem angażują one w szerszym zakresie niż inne gałęzie gospodarki oparte przede wszystkim na pracy uprzednio-

wionej - żywą pracą ludzką. Jest to bowiem obszar działalności społecznej i dział gospodarki bardzo pracochłonny. Dodatkowo wysoka pracochłonność wynika z niskiego stosunkowo stopnia uzbrojenia pracy w usługach turystycznych. Społeczno-ekonomiczne funkcje turystyki stymulują nowe formy intensywnej działalności społecznej, organizację przedsiębiorstw i instytucji ukierunkowanych na rozwój infrastruktury produkcji i usług w regionach turystycznych. Powstają nowe bodźce sprzyjające lepszemu rozmieszczeniu sił wytwórczych.

c/ Układy przestrzenne i infrastruktura techniczna. Wielostronne sprzężenia turystyki działają na rzecz dostosowania form ruchu turystycznego do warunków naturalnych i gospodarczo-technicznych /losowych/ możliwości obszaru. Jednym z najważniejszych elementów wzajemnych zależności turystyki z systemem społeczno-gospodarczym, jest prawidłowe umiejscowienie turystyki w środowisku przyrodniczo-geograficznym bez naruszeń naturalnych wartości obszaru, gdzie wszelkie "wytworzenie" będzie również, a może nawet przede wszystkim, służyć turystom, czyli ludziom nie uczestniczącym w procesach wytwórczych danego obszaru. Ze środowiska geograficzno-przyrodniczego turystyka czerpie podstawowe składniki zasilań, do nich dostosowuje inne elementy otoczenia. Układy przestrzenne infrastruktury dotyczą urządzeń komunikacyjnych, komunalnych, socjalnych i wielu innych. Natomiast turystyka z naturalną przestrzenią wiąże elementy rynku o charakterze technicznym. Jest to zbiór warunków techniczno-organizacyjnych decydujących o istnieniu i sprawności funkcjonowania turystyki. Od nich zależna jest promocja sprzedaży, sprawność kanałów dystrybucji oraz stopień zaspokojenia potrzeb turystycznych ludności.

Charakter związków społecznej turystyki z procesami rozwoju społeczno-gospodarczego może być wieloraki. We wcześniejszej fazie rozwoju, szczególnie we wczesnej fazie uprzemysłowienia, turystyka stanowiła przede wszystkim składnik rozwoju w regionach posiadających ku temu walory i uzbrojonych w odpowiednie urządzenia.

d/ Organizacje społeczne i towarzystwa^{1/}, a częściowo także spółdzielnie oraz organizacje gospodarcze prowadzą tradycyjną już działalność społeczną a nie tylko profesjonalną w szeroko rozumianym ruchu turystycznym. Różne formy organizacyjne tej działalności, szczeble i stopnie, poziom merytoryczny i naukowy zainteresowań i treści wzajemnie się uzupełniają i tworzą względnie zgodną i pożądaną społecznie całość wraz z innymi formami sportowo-zdrowotnych i gospodarczych struktur państwa. Prawidłowo realizowana działalność społeczna wkracza w pola, których instytucje państwowe nie są w stanie wypełnić odpowiednią treścią. Brak wypełnień lub zaniedbania prowadziły w prostej linii do wypaczenia turystyki czyniąc z niej "coś" na pograniczu handlu i rzemiosła czy też obrotu międzynarodowego choć i te działy gospodarki narodowej spełniają zadania społeczne oraz polityczne. Turystyka jako zjawisko społeczne i gospodarcze nie może funkcjonować bez działalności społecznej.

1/ Polska literatura naukowa z zakresu działalności społecznej w turystyce jest nadal bardzo uboga. Obejmuje z reguły rys historyczny, organizację, sprawozdania. Brak jest prac monograficznych o charakterze socjologicznym, politycznym i dogłębnych analiz. Tylko niektóre z nich zawierają fragmenty interesującej nas treści.

Organizacja społecznych form działalności w turystyce wynika z istoty ustroju społecznego danego kraju i stosunków społeczno-gospodarczych oraz istniejącej w tym kraju tradycji organizacyjno-społecznych.

Spośród jednostek społecznych działających na rzecz rozwoju ruchu turystycznego i tworzących jego ważną, bo społeczną strukturę i bazę organizacyjną wyodrębnić można kilka ważniejszych grup:

- 1/ organizacje społeczne i zrzeszenia, które zgodnie ze statutem i założeniami programowymi zajmują się krzewieniem turystyki, krajoznawstwa, form kwalifikowanych i specjalnych ruchu turystycznego /także ZPHT, PFC itp./;
- 2/ organizacje społeczne i towarzystwa, które wiążą swą zasadniczą działalność statutową /obronność kraju, sport, kultura fizyczna, myśliwstwo, rybołówstwo i inne/ z turystyką;
- 3/ organizacje związków zawodowych i młodzieżowych, które uczestniczą w stymulowaniu i podziale środków, w kształtowaniu i realizacji turystyki załóg pracowniczych i młodzieży szkolnej, studentów, młodzieży wiejskiej i zawodowo czynnej, wojskowej;
- 4/ organizacje branżowe, społeczne i zawodowe, które również obok swych zasadniczych celów statutowych, krzewią idee, dokonują podziału środków, organizują turystykę dla swoich członków, środowisk społecznych i zawodowych i objętych ich działaniem załóg pracowniczych /spółdzielnie, związki inwalidów i emerytów, organizacje rolnicze, związki twórcze, rodzin wojskowych, rodzin milicyjnych i inne/;
- 5/ organizacje społeczno-polityczne zajmujące się rozwijaniem

niektórych form turystyki: Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Związek Bojowników o Wolność i Demokrację, Liga Kobiet Polskich, Koła Gospodyń Wiejskich i inne;

6/ towarzystwa kulturalno-społeczne i naukowe ujmujące w swych założeniach problematykę regionalną, naukową, poznawczą, wiążącą się z turystyką.

e/ Rynek i wymiana. Rynek i planowanie w turystyce są dwoma składnikami regulacji złożonego układu nowoczesnej gospodarki turystycznej w krajach socjalistycznych, a także - choć w odmienny sposób - w krajach kapitalistycznych. Do odpowiedniego kierowania tą gospodarką konieczne jest włączenie działań sterowania decyzyjnego; w pewnych warunkach odbywa się to poprzez samoregulację. Nie ma nowoczesnej działalności społecznej i gospodarki bez rynku, a więc nie ma gospodarki turystycznej bez rynku turystycznego i kształtujących go planowo lub samoczynnie procesów regulujących.

W turystyce jako jednym z podsystemów rynku oraz w dziedzinie realizacji konsumpcji turystycznej w ramach społecznego funduszu spożycia, ujawniają się rynkowe i pozarynkowe czynniki kształtujące ceny. Realizowane są cele polityki społecznej. Wchodzi turystyka w system wynagrodzeń oraz podziałów społecznego funduszu spożycia. Jak w każdej dziedzinie konsumpcji mamy do czynienia z systemem sterowania i regulacji, a także badaniami rynku. Występują różne formy sterowania w postaci nakazów, zakazów, parametrów i instrumentów samoregulacji oraz promocji w postaci reklamy, ofert, negocjacji, umów, kanałów dystrybucji. Gospodarkę turystyczną - jeżeli funkcjonuje ona prawidłowo

→ cechuje wysoka spójność poszczególnych elementów. Każdy z nich reaguje na zmiany drugiego albo wielu elementów oraz uwarunkowania zewnętrzne. Z tych cech wynika słabość gospodarki turystycznej będąca równocześnie jej siłą. Słabość przejawia się w trudnościach zmian struktury, integracji, koordynacji, które są nieodzowne w turystyce, bowiem żaden z przedmiotów podażu nie jest w stanie samodzielnie i w całości zaspokoić potrzeb turystycznych, nie może występować bez sprzężeń z działalnością społeczną. Różnorodność instytucji, przedsiębiorstw i organizacji społecznych zaangażowanych w obsłudze ruchu turystycznego powoduje także między innymi trudności z wyodrębnieniem turystyki jako zwartego organizacyjnie działu gospodarki narodowej. Natomiast siła tych cech polega na tym, iż turystyka może zachować swoje odmienności regionalne i przestrzenne, a także łatwo dostosować się do zmiennych potrzeb i gustów klientów.

Wzrost ruchu turystycznego powoduje rodzenie się nowego popytu na specyficzne dobra i usługi turystyczne. Nakłady na rozwój bazy materialnej, udostępnianie i adaptację dóbr wolnych i naturalnych, wykorzystywanie materiałów miejscowych oraz innych rezerw, to przejawy nowej miejscowej aktywności. Dodatkowo mamy zjawisko rozwoju produkcji pamiątek, sztuki i przemysłu ludowego, artykułów domowego użytku ze specyficznymi regionalnymi ornamentami. Pojawiają się nowe gałęzie usług. Popyt na dobra codziennego użytku i dobra turystyczne aktywizuje dawno już zapomniane gałęzie regionalnej wytwórczości i stymuluje rozwój nowych gałęzi produkcji przemysłowej, rolnej i usług.

f/ Konsumpcja. Konsumpcja w turystyce jest jednym z głównych środków realizacji celów poznawczo-wypoczynkowych i roz-

wojowych w gospodarstwach domowych, które spełniają swe potrzeby z własnych dochodów, poprzez korzystanie ze środków sfa, w konsumpcji naturalnej i clearingu ludności. W turystyce zaspokajane są potrzeby^{2/} zgłaszane w formie popytu na rynku lub do dysponentów społecznego funduszu spożycia.

W analizie konsumpcji turystycznej stosujemy wiele innych kryteriów występujących z reguły we wzajemnym związku lub równocześnie. Są to: źródła finansowania, czas i miejsce konsumpcji, sposoby dystrybucji, cechy podmiotów konsumpcji itp. Strukturę i dynamikę konsumpcji kształtuje baza materialno-techniczna obszarów turystycznych. Mamy także do czynienia z wzorcami konsumpcji i ich naśladownictwem i efektami tego naśladownictwa.

g/ Efektywność ekonomiczna. W turystyce mamy też do czynienia z próbami organizowania zachowań turystów, co stwarza doskonalsze warunki dla autonomicznego gospodarowania. Może ono obejmować kierowanie rozwojem zarówno form jak i treści turystyki. Dynamika produkcji i usług oraz ich rozkłady przestrzenne są jego elementami. Umożliwiają one zastosowanie rachunku efektywności i wstępcji i działalności gospodarczej oraz sprawności osiągania celów ekonomicznych i społecznych w turystyce. Rachunek efektywności wspiera realizację celów społecznych polegających przede wszystkim na sprawności działań i możliwości kontrolowania zgodności zamierzeń społecznych z osiągniętymi wynikami. Społeczne działania w turystyce wspomagają rachunek eko-

2/ Potrzeby kształtują się poprzez rozwój zainteresowań, wyobrażeń i motywacji. Poznaniu potrzeb służą badania segmentów podmiotowych i typologia rynków.

nomiczny i stanowią wydzielone narzędzie tych analiz. Rachunek ekonomiczny musi uwzględniać także elementy racjonalności konsumpcji turystycznej oraz jej zgodność z osobistymi i społecznymi preferencjami. Tą drogą zbliżymy do ocen efektów turystyki uwzględniających nakłady, koszty i korzyści społeczne, co ma szczególne znaczenie w warunkach ograniczonych możliwości realizacji po stronie podaży, ograniczenia potrzeb ludności po stronie popytu. Takie podejście do efektywności pozwala na stosowanie zasady racjonalnego gospodarowania w turystyce i w jednostkach podległych organizacjom społecznym.

W systemie turystyki występują wyżej wymienione powiązania materialne z otoczeniem oraz powiązania niematerialne, a więc informacyjne, decyzyjne, regulujące i różne świadczenia materialne na rzecz turystyki ze strony innych działów gospodarki narodowej. Jednak nade wszystko decydujące są dla turystyki powiązania z otoczeniem produkcyjno-wytwórczym, bowiem te decydują o jej rozwoju i kształcie, nawet gdy jest ona podstawowym rozwojowym działem gospodarczym na danym obszarze.

Zapewnienie odpowiedniego do danego etapu rozwoju społeczno-gospodarczego poziomu usług turystycznych i produkcji na rzecz turystyki jest zadaniem naczelnym. Chodzi bowiem o uniknięcie dysproporcji będących zawsze źródłem negatywnych zjawisk na rynku i przesłanką tzw. nieracjonalnej konsumpcji. Wymaga to łącznego traktowania procesów społecznych, politycznych przestrzennych, geograficznych i ekonomicznych turystyki.

Kompleksowe rozważanie nad teorią i praktyką turystyki odpowiadają współczesnym tendencjom badań wzajemnych sprzężeń zjawisk gospodarczo-społecznych. Są to ujęcia systemowe i wielowarstwowo-

we oparte o wielostronne analizy. Odniesienia warstwowe turystyki mają własne układy podmiotowe, funkcji i celów.

Wymienione podstawowe sprzężenia potwierdzają, że główną postacią - podmiotem w dziedzinach: 1/wytwarzania dóbr i świadczenia usług, 2/ działalności społecznej, 3/ konsumpcji - jest człowiek. W związku z tym musimy rozważyć wszyscy, w tym także dostawcy dóbr i usług na rynku turystycznym, teorię wartości i skalę jej zastosowania w turystyce. Z pozycji nauk ekonomicznych rozważając ten zasadniczy polityczno-społeczny problem wartości podkreślamy ciągle rolę rynku w układach:

- planu społeczno-gospodarczego,
- rosnącego znaczenia ocen dokonywanych przez konsumentów, odmiennych od ocen wytwórców dóbr i świadczących usługi, adaptujących i udostępniających dobra wolne i naturalne, co zmusi ich do uwzględnienia preferencji potrzeb i możliwości finansowych ludności Polski,
- wzrostu znaczenia decyzyjnego, regulacyjnego i parametryczno-instrumentalnego miejscowości, regionów turystycznych i ludności w niej stale zamieszkałej. Mogą to być postawy stymulujące lecz także ograniczające rozwój turystyki na ich regionalnych lub lokalnych rynkach.

Poprawić sytuację społeczno-gospodarczą w polskiej turystyce można wtedy, gdy w systemie działań naukowych, praktyki gospodarczej i społecznego postępowania będziemy:

- * współpracować w badaniach, analizach, ekspertyzach w naukach podstawowych, stosowanych i wdrożeniowych,
- doskonalić ten system ustalając wspólną metodologię, a dla wielu z nas musi to być nowa metodolgia,

- wspólnie będziemy w nauce, praktyce gospodarczej, działalności społecznej oraz politycznej pamiętać, że mamy zawsze do czynienia z bardzo wieloma formami ruchu turystycznego i komplementarną teorią turystyki.

Wszyscy musimy być praktyczni i użyteczni; aby osiągnąć ten stopień doskonałości wszyscy musimy być prawdziwi, nie zakłamani, szczególnie w stosunku do siebie, do własnej działalności, a to w gospodarce powiązane jest z reformą. A teraz przejdziemy do egzemplifikacji.

Przykład z PTTK. Dawne terenowe OBT stały się oddziałami wchodzącymi w skład centrali - Biura Turystyki Zagranicznej ^{3/}. Okręgowe Zespoły Gospodarki Turystycznej pozbawione zostały źródła dochodu OBT, a równocześnie pozostawiono w ich władaniu wszystkie schroniska, które wymagają w Sudetach odbudowy i remontów. Regiony zostały postawione w niekorzystnej sytuacji gospodarczej.

Oddziały BTZ i centrala BTZ obowiązane są wszystkie transakcje sprzedaży miejsc całych grup turystów krajowych i zagranicznych realizować przez właściwe terenowo BORT-y. Gdy transakcja zostanie zrealizowana z pominięciem BORT-ów, BTZ i jego Oddziały są zobowiązane wpłacić 5% marży od sprzedaży brutto na konto właściwego terenowo ZW PTTK. BORT-y ujawniają się jako pewnego rodzaju quasi monopolisci. Występują ciągłe konflikty między BTZ i BORT-ami, klienci tracą.

Marża w obsłudze turystyki międzynarodowej w PTTK jest bardzo wysoka, sięga 30%. System marżowania powoduje wzrost cen detalicznych w sposób ni kontrolowany. Należy przejść na system prowizji.

3/ Uwagi dotyczące działalności PTTK, maszynopis, KEiOT, AE Jelenia Góra, 1983 r.

W roku 1982 marże w BTZ wzrosły o 3,1%, w tym na kierunku czechosłowackim 5,2%, rumuńskim 1,25%, węgierskim 3,9%, bułgarskim 3,1%.

Przykłady z PZM. Niektóre Zakłady Terenowe cechuje szeroka inicjatywa lecz krępowana jest systemem organizacyjnym wielostopniowej zależności. Na rzecz Okręgowego Zespołu Gospodarczego we Wrocławiu, Terenowy Zakład w Jeleniej Górze płaci należność sięgającą rocznie 10 mln zł^{4/}, którą działacze PZM w terenie zwą haraczem. Dominują rozbudowane biurokratyczne Zarządy Okręgowe i Okręgowe Zespoły Gospodarcze PZM.

Działacze społeczni i gospodarczy szczebla wojewódzkiego pragną uniezależnić się od OZG, samodzielnie działać, nie finansować biurokracji OZ PZM. Chcą finansować z własnych dochodów bezpośrednio działalność Centrali PZM, jako gospodarczo i społecznie uzasadnioną. Niestety, mimo wystąpień do władz stały system finansowy i patologia organizacyjna utrzymują się.

Przykład ze SBT Turysta^{5/}. Spółdzielnia ta dysponuje własnym transportem turystycznym, wykorzystuje ten stan w bardzo prosty sposób. Kalkuluje usługi transportu metodą kosztową z zyskiem i dodatkowo do usług własnego transportu w rachunkach dla klientów dolicza marżę za pośrednictwo i organizację. Jest to klasyczny przykład patologii cen - marż.

Podano trzy przykłady. Można je mnożyć. Rozważmy w działaniach społecznych, jak dalece nasze własne działania ekono-

4/ Opinia o działalności Terenowego Zakładu Gospodarczego PZM w Jeleniej Górze, maszynopis, KEiOT, AE Jelenia Góra, 1983r.
5/ Materiały z prac magisterskich KEiOT, AE Jelenia Góra, 1984.

miczne są zgodne z ideą społeczną turystyki, którą reprezentujemy lub reprezentować powinniśmy.

Również nauka polska o turystyce powinna się doskonalić. Dla badań, dla nauki niezbędne są przykłady i materiały empiryczne. Pomagają one w budowie modeli teoretycznych. Szeroki udział praktyków gospodarczych oraz działaczy społecznych w turystyce jest w badaniach stosowany w ZSRR, w Stanach Zjednoczonych, Szwajcarii, a szczególnie w Austrii. Stosunkowo wcześniej w toku moich badań turystyki okazało się, że zrozumienie zasad wdrożenia nauki w przedsiębiorstwach, musi wynikać również z analiz sytuacji od strony przedsiębiorstwa, a to czyni ustalenia nauki częścią systemów przedsiębiorstw. Jest to dla mnie jasne i muszę sobie zawsze zadawać pytanie: Jaką taktykę mogę proponować, a jaką taktykę może przedsiębiorstwo zastosować, aby zamierzenia wzrostu zostały osiągnięte? Jakie powiązania będą konieczne między proponowaną taktyką gospodarczą, działalnością społeczną, marketingiem a doświadczeniami dotychczasowego działania w przedsiębiorstwach i jakie będą wymagane zastosowania, aby można było osiągnąć zamierzony rozwój stosu ków między turystyką a konsumentami? Jakie będą tego koszty i osiągnięty zysk? Jednostka gospodarcza, osoba, organizacja społeczna to "empiryk", który spośród wielu taktyk pozostających jemu do dyspozycji, dla każdej okazji wybierze korzystny program lub korzystną formułę. Praktyczne i zastosowalne programy można budować w turystyce tylko przy udziale praktyków.

BIBLIOGRAFIA

1. Abdamina E., O niektórych woprosach racjonizirowanija inostrannoho turisma. GUI⁴ pri Sowietu Ministrow SSSR, Moskwa 1976.
2. Kornak A., Marketing - zastosowanie w turystyce. Maszynopis, AE, Jelenia Góra.
3. Kornak A., Montygierd-Loyba M., Ekonomika turystyki /maszy - nopsis/, AE, Jelenia Góra.
4. Kramer T., Regionalne wzorce konsumpcji. Bibl.IHWiU nr 158, Warszawa 1977.
5. Krzymowska-Kostrowicka A., Metody optymalizacji rozwoju usług rekreacyjnych. IT, Warszawa 1981.
6. Nowakowska A., System gospodarki turystycznej - analiza związków z otoczeniem społeczno-ekonomicznym. Ruch Turystyczny nr 2, 1978.
7. The ILO Interregional Meeting of Experts in Vacation Training for the Hotel and Tourism Industry. ILO, Nicosia 1969.
8. Zolles H., Müller R., Fehner F., Marketingpraxis im Fremden - verkehr, Wirtschaftsverlag, Wien 1979.

Roman Peretiatkowiez

JEDNOSTKI GOSPODARSTWA TURYSTYCZNEJ W WARUNKACH REFORMY
GOSPODARSTWA

Podzielaam pogląd, iż reforma gospodarcza stwarza znacznie korzystniejsze, w porównaniu do lat dawniejszych, warunki dla pracy jednostek obsługi ruchu turystycznego. Usunięto wiele hamulców ograniczających inicjatywę, a szczególnie natury prawno-ekonomicznej. A przecież inicjatywa połączona organicznie z elastycznością działania na rynku jest jednym z najniezbędniejszych warunków dobrej pracy jednostek obsługi turystycznej.

Obowiązujący obecnie w turystyce system cen umownych sprzyja rozwojowi usług turystycznych, nawet jeśli uwzględnić liczne nieprawidłowości, a nawet i zbyt często występujące patologiczne przejawy w stosowaniu cen. Jednostki gospodarcze oraz ludzie zajmujący się organizowaniem i realizacją obsługi turystów zostali zainteresowani rozwojem ilościowym i wzbogacaniem ofert, a jednocześnie uzyskali zwiększoną swobodę podejmowania decyzji rynkowych. W warunkach niedostatecznej / w stosunku do potrzeb / podaży i licznych braków materiałowych, kadrowych i organizacyjnych nie przyniosło to zakładanych efektów. Swoboda ustalania cen w warunkach nadal utrzymującego się niedoboru podaży sprzyja windowaniu cen na poziom zawyżony a braki materiałowe oraz niedostateczna baza turystyczna utrudnia bądź nawet uniemożliwia wzbogacenie ofert.

Utrzymywanie się tych niekorzystnych zjawisk jest możliwe dopóki na rynku turystycznym występuje dostatecznie duża liczb-

ba organizacji i turystów gotowych zakupić wszelkie usługi turystyczne nawet po cenach wygórowanych. Niestety zjawisko takie utrzymuje się dzięki czemu poczynania inflacyjne na rynku turystycznym uzyskują akceptację^{1/}. Warto przypomnieć, iż mimo obniżenia stopy życiowej, w skali całego kraju dość pokaźna liczba rodzin o realnych dochodach pieniężnych wyższych w porównaniu do okresu "przed kryzysem"^{2/}. Nie ma w tym nic dziwnego, przeciwnie, pogłębiająca się dyferencjacja zamożności ludzi /a także rejonów, branż i nawet przedsiębiorstw/ jest typową prawidłowością każdego regresu gospodarczego. Wprawdzie bogaci się mniejszość, ale w warunkach ostrego deficytu podaży wystarcza zapewnić dostatecznie duży popyt mimo wzrostu cen.

Uwzględniać jednak należy również inne czynniki popytu - twórcze na naszym rynku turystycznym. Są to dopłaty z funduszy socjalnych, które pracownikom zakładów pracy, a przede wszystkim bogatym instytucji oraz wielkich fabryk zapewniają możliwość uzyskiwania usług turystycznych za opłatą znacznie niższą od ich ceny. Jest to kwota potężna, odgrywająca olbrzymią rolę w kształtowaniu popytu turystycznego^{3/}. Również olbrzymią

1/Jednak wskaźnik wzrostu cen usług turystycznych jest wyraźnie niższy od indeksu wzrostu cen towarów konsumpcyjnych/ z wyjątkiem cen wycieczek zagranicznych/.

2/Dotyczy to szacunkowo około 10 - 15 % ludności kraju.

3/W roku 1983 wydatki przedsiębiorstw państwowych i spółdzielni pokrywane z ZFS na zakup skierowań czasowych, wypoczynek świąteczny oraz wypoczynek dla dzieci i młodzieży wyniosły łącznie 42 089 mln zł /Rocznik Statystyczny 1984 tabl. 173-160/. Dane te nie obejmują ani dopłat do turystyki pracowników tych zakładów pokrywanych z innych źródeł, ani nakładów na turystykę dokonanych przez zakłady pracy nie posiadających statutu przedsiębiorstwa państwowego czy spółdzielni /urzędy, szkoły, instytucje opieki społecznej, jednostki służby zdrowia itd./.

rolę dla tworzenia popytu turystycznego odgrywają stosunki rynkowe, a konkretnie takie ich elementy, jak tzw. "nawis inflacyjny", zjawisko "gorącego pieniądza" i występujące nagle trudności nabycia droższych urządzeń trwałego użytkowania, powodujące łącznie skłonność do zakupywania usług turystycznych. Nie wolno także zapominać o tym, iż w wyniku paru dziesiątków lat upowszechniania turystyki wyjazdy na wypoczynek i wycieczki stały się potrzebą priorytetową większości Polaków, potrzebą, której zaspokajanie chroni się nawet kosztem dużego wysiłku w okresach pogarszania się stopy życiowej. Dlatego można przyjmować, że po poważnym regresie ruchu turystycznego i obrotów turystycznych w roku 1981, spowodowanych zresztą bardziej ograniczeniami i psychozastanem wojennego niż sytuacją ekonomiczną, nastąpić będzie stała tendencja wzrostowa. Nie będzie to jednak bynajmniej powrót do stanu dawnego, nawet gdyby osiągnięto rozmiary ruchu z lat 1978 - 1980. Zmieni się i to poważnie struktura popytu, zmieni się struktura użytkowników i zmieniają się wymagania stawiane organizatorom i realizatorom usług turystycznych^{4/}. Wysokie ceny spowodują, że w miarę stabilizowania się nowych, przyszłych stosunków rynkowych wymagania turystów wzrastać będą może powoli, ale systematycznie. Płacąc wysokie ceny ludzie coraz mniej będą skłonni tolerować złą jakość, nieatrakcyjne i ubogie oferty i nierealizowanie w pełni świadczeń gwarantowanych w programie. Do świadomości organizatorów i sprzedawców usług turystycznych coraz bardziej dochodzić będzie prawda, że pieniądze należy kupować, a nie zagarniać. Ale ten proces potrwa lat wiele.

4/ Świadczą o tym dane o ruchu turystycznym w latach 1982-1984.

Reforma gospodarcza zakłada oparcie gospodarki przedsiębiorstwa na zasadzie "trzech S". Zasada samodzielności jest modelowym odrzuceniem centralistycznego systemu zarządzania z przewagą nakazów administracyjnych, od dawna już przestarzałego, nieskutecznego i nawet rozkładającego gospodarke narodową. Zasada samofinansowania jest tylko przypomnieniem stosowania tego, co stosowane w przedsiębiorstwach być musi, a stosowane zbyt często nie było. Natomiast wprowadzenie zasady samorządności do przedsiębiorstw państwowych jest osobliwością naszej reformy gospodarczej. Samorządność jest cechą organiczną przedsiębiorstw spółdzielczych, ale nie państwowych. Zaczepiliśmy ideę z rozwiązań jugosłowiańskich, ale raczej tylko pomysł, a nie jego rozwiązanie. Celem wprowadzenia zasady samorządności do przedsiębiorstw państwowych jest dążenie do ekonomicznego i emocjonalnego związania pracowników z zakładem pracy, który winien być traktowany jako "własny", a nie - jak to bywało - jako "jakiś zakład, od którego się uzyskuje pobory". Wytworzenie takiej więzi pracowników ze swoim zakładem pracy jest, moim zdaniem, jednym z podstawowych warunków "wyjścia z kryzysu".

Jest znamienne, że w reformie gospodarczej zajęto się przede wszystkim działalnością przedsiębiorstw państwowych. Ustawa o przedsiębiorstwach państwowych i druga o samorządzie załogi przedsiębiorstw państwowych zostały uchwalone pięć miesięcy wcześniej, niż pakiet ustaw regulujących sprawę zarządzania, planowania, gospodarki finansowej i zasady ustalania cen^{5/}.

5/ Ustawy o przedsiębiorstwach państwowych or z o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego /Dz. U. Nr 24-81, poz. 122 i 123/ uchwalono w dniu 15 września 1981 roku. Dopiero pięć miesięcy później Sejm uchwalił pakiet 8 dalszych ustaw o za-

Zasady działania przedsiębiorstw państwowych zostały ustalane wyraźnie i jasno. Przedsiębiorstwo prowadzi działalność komercyjną i musi, podkreślam, musi uzyskiwać zysk. Tylko bowiem zysk pozwala przedsiębiorstwu finansować działalność bieżącą, zabezpieczyć sobie możliwości rozwoju, a także - o czym się niekiedy niesłusznie zapomina - przekazywać jego część do budżetu państwa /centralnego, względnie terenowego/. To jest niezmiernie ważny obowiązek przedsiębiorstwa, bowiem większość dochodów budżetu państwa socjalistycznego pochodzi z wpłat przedsiębiorstw państwowych^{6/}. Przedsiębiorstwo jest jednostką gospodarczą, która z zasady finansuje swoją działalność i rozwój z własnych dochodów i nie korzysta z dotacji^{7/}. Wynika z

sadniczym znaczeniu dla reformy gospodarczej: o planowaniu społeczno-gospodarczym, o cenach, o opodatkowaniu jednostek gospodarki uspołecznionej, o prawie bankowym, o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych, o statystyce państwowej, o uprawnieniach do prowadzenia handlu zagranicznego i o utworzeniu urzędu Ministra do Spraw Cen /Dz.U.Nr 7 -82, poz. 51-56 i 58, 59/.

6/ W latach siedemdziesiątych wpłaty z przedsiębiorstw uspołecznionych stanowiły 75-78 % dochodów budżetu państwa /centralnego i terenowych łącznie/. W roku 1983 wyniosły one nawet 78,8 % /wg Rocznik Statystyczny 1984 tabl. 1-123, obliczenie własne/. Dane te nie obejmują wpłat przedsiębiorstw państwowych do budżetu państwa z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne /pozycja poważna obejmująca łącznie 10 % dochodów budżetu państwa/ oraz innych opłat, jak np. z tytułu opłat sądowych i notarialnych itd., ponieważ nie znalazłem danych dla ustalenia wielkości części tych wpłat pochodzącej od przedsiębiorstw. Wynosi ona jednak conajmniej dalszych 5 % wpływów budżetowych.

7/ Zasada ta nie dotyczy tzw. przedsiębiorstw użyteczności społecznej potraktowanych odrębnie w ustawie o przedsiębiorstwach państwowych. Ponadto w wyjątkowych wypadkach np. celem przeprowadzenia generalnej modernizacji przedsiębiorstwo państwowe może skorzystać z dotacji. W stosunku do przedsiębiorstw państwowych turystycznych może to dotyczyć w zeszłym roku przede wszystkim wydatniejszej rozbudowy bazy materialnej /obiekty noclegowe i rekreacyjne, środki transportu, baza potrzebna dla informatyki/.

tego, że nie należy zlecać przedsiębiorstwom prowadzenia działalności, która z różnych względów, przeważnie społecznych, nie powinna czy nie może być dochodowa. Do tego powołane są jednostki pracujące na innych zasadach niż przedsiębiorstwa.

Turystyka i w ogóle całokształt wypoczynku to są dziedziny, w których cele pozaekonomiczne, jak społeczne, wychowawcze, kulturowe, polityczne itd. odgrywają tak poważną rolę, iż organizacja działalności gospodarczej nie może ich nie uwzględniać. Dlatego konieczne jest równoległe, ale i powiązane ze sobą istnienie trzech rodzajów turystycznej działalności gospodarczej opartych o inne zasady odpowiednio dostosowane do prowadzonej działalności.

1. DZIAŁALNOŚĆ KOMERCYJNA zakłada stosowanie cen ekwiwalentnych, osiąganie zysku oraz pokrywanie kosztów działalności bieżącej i rozwoju w pełni z własnych funduszy.
2. DZIAŁALNOŚĆ SOCJALNA zakłada dofinansowywanie działalności z budżetu państwa, funduszy socjalnych zakładów pracy lub funduszy działalności statutowej organizacji społecznych. Dlatego możliwe jest nie osiąganie zysku z tej działalności a nawet stosowanie cen obniżonych lub świadczenie usług turystycznych nieodpłatnie lub za opłatą jedynie symboliczną wprowadzaną dla celów porządkowych. Dofinansowywanie turystyki socjalnej może być realizowane bądź w postaci subwencji dla jednostek świadczących usługi, bądź w drodze pokrycia części opłaty wnoszonej przez użytkownika - turystę.
3. DZIAŁALNOŚĆ SPOŁECZNA zakłada bezpłatne świadczenie pracy przez organizatorów lub realizatorów akcji lub imprezy, przy czym oczywiście dopuszczalny jest zwrot poniesionych przez nich kosztów przejazdu, materiałów użytych do pracy itp.

Jednostki turystyki komercyjnej osiągają zysk. Obowiązują je zasady, na których opiera się gospodarka przedsiębiorstw. I dlatego właściwe jest tu stosowanie formy organizacyjnej przedsiębiorstwa.

Jednostki turystyki socjalnej powoływane są po to, by świadczyć obsługę turystów po cenach możliwie najniższych lub nawet bezpłatnie. Nie muszą więc uzyskiwać zysku lub go uzyskują, lecz zminimalizowany. Zależnie od założeń polityki socjalnej i turystycznej działalność socjalną podzielić można na:

- świadczoną bezpłatnie; wtedy całość kosztów pokrywana jest przez dotacje,
- sprzedawaną po cenach obniżonych, a więc wymagających pokrywania części kosztów działalności wpływami z dotacji,
- sprzedawaną po kosztach własnych pokrywających tylko nakłady na działalność bieżącą; wtedy dotowany musi być tylko rozwój jednostki,
- sprzedawaną z zyskiem zminimalizowanym, a więc nie zabezpieczającym w pełni rozwoju działalności, który musi być odpowiednio dotowany.

Poważnym problemem są podatki, które pobiera od jednostek gospodarki turystycznej socjalnej skarb państwa. Stosowane są tu różne rozwiązania stałe i doraźne w postaci różnych ulg i zwolnień. Oczywiście musi być to powiązane z rozmiarami i systemem dotowania poszczególnych jednostek lub rodzajów turystyki socjalnej.

Działalność społeczna polega na nieodpłatnym oferowaniu turystom swej pracy przez działaczy - społeczników. Obniża to

wydatnie koszty imprez lub akcji turystycznych, a szczególnie pracochłonnych, w których nakłady na pracę stanowią poważną część kosztów^{8/}. Pozwala to prowadzić turystykę tanio, ale na wysokim poziomie jakościowym.

Jest rzeczą dyskusyjną, czy działalność społeczna może przynosić zysk. Podzielam zdanie, że tak, ale pod pewnymi warunkami: po pierwsze zysk ten musi być w całości przeznaczony na cele statutowe organizacji społecznej, w ramach której działalność społeczna jest organizowana, a po drugie może to być zysk umiarkowany. Z obu warunków większą wagę przywiązuję pierwszego. Zysk z działalności społecznej był nieraz źródłem i motorem rozwoju organizacji turystycznych^{9/}.

Z prawa uzyskiwania zysku z działalności socjalnej płynąć mogą korzyści dwojakiego rodzaju. Po pierwsze rozwój działalności merytorycznej, gdyż uzyskiwane środki finansowe umożliwiają prowadzenie odczytów, szkolenia, organizowanie kosztowniejszych imprez czy zakup sprzętu, książek, budowę szlaku czy nawet małego obiektu i to bez dotacji. Po drugie zysk - i to jest nie mniej ważne - stanowi doping do pracy na rzecz wła-

8/ Nie oznacza to zupełnej likwidacji kosztów osobowych. Na ogół społecznicy nie są w stanie zaoferować pokrywania z własnych funduszy kosztów przejazdów związanych z organizowaniem i realizacją imprezy lub akcji. Ponadto na ogół nie wszystkie prace mogą być wykonane przez społeczników nieodpłatnie. Jednakże obniżka kosztów osobowych, a nieraz i rzeczowych w wyniku pracy społecznej jest zawsze bardzo wydatna.

9/ Aktualnie kosztowny sprzęt specjalistyczny jest zakupywany przez wiele klubów turystyki podwodnej i jaskiniowej z dochodów uzyskiwanych przez wykonywane przez nich prace dla gospodarki narodowej i administracji państwowej, wskutek czego dotacji kluby te nie muszą otrzymywać. Problem ten dotyczy nie tylko organizacji turystycznych.

snej organizacji społecznej. Jest i trzecia korzyść, która tam-
tym zwykle towarzyszy, a wagi jej w naszym społeczeństwie nie
wolno nie doceniać. Działalność społeczna jest zwykle szkołą ra-
cjonalnego, oszczędnego gospodarowania.

Przy sposobności podkreślić warto, iż różne rodzaje dzia-
łalności turystycznej niejednokrotnie zazębiają się tworząc
skomplikowane układy. Na przykład zakład pracy zakupuje skiero-
wania czasowe w WPGT na zasadach komercyjnych, ale rozprowa-
dza je wśród swej załogi na zasadach działalności socjalnej.
Dzięki temu WPGT uczestniczy faktycznie w obsłudze turystyki so-
cjalnej, choć jej przecież nie prowadzi, nie uzyskuje żadnych
dotacji z funduszy socjalnych, a skierowania czasowe sprzeda-
je po pełnej ekwiwalentnej cenie zakładającej uzyskiwanie zysku.
A jednak organizuje wczasy dla obsługi turystyki socjalnej. Tego
rodzaju skomplikowanych związków między różnymi rodzajami tury-
styki można przytoczyć wiele. Komplikuje to ustalanie zasad po-
lityki turystycznej.

Różnorodność form turystyki i warunków, w jakich pracować
muszą jednostki obsługi turystycznej powoduje, że rodzajów tych
jednostek musi występować wiele. Można zaprezentować następu-
jący /być może niepełny/ ich wykaz.

1. PRZEDSIĘBIORSTWO; przy czym w ramach tej kategorii występują,
ze względu na sektor społeczno-gospodarczy oraz charakter pra-
cy, następujące jego formy:
 - a/ przedsiębiorstwo państwowe /ogólnokrajowe lub terenowe/
 - b/ spółdzielnia,
 - c/ przedsiębiorstwo organizacji społecznej,
 - d/ przedsiębiorstwo prywatne oraz

e/ przedsiębiorstwo usług socjalnych resortu lub zrzeszenia. Obok tych form przedsiębiorstw już istniejących art. 15 i 16 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych dopuszcza organizowanie przedsiębiorstw mieszanych w postaci:

f/ przedsiębiorstwa państwowo-spółdzielczego oraz

g/ przedsiębiorstwa stanowiącego wspólną własność państwa i organizacji społecznych.

Dotychczas te typy przedsiębiorstw nie powstały i nie ma skryształizowanych poglądów, ani przepisów regulujących zasady ich organizacji i działania.

Przewidziane w ustawie przedsiębiorstwa, dla których organem założycielskim są inne przedsiębiorstwa państwowe nie są w istocie rzeczy typem odrębnym. Różnice w stosunku do zwykłych przedsiębiorstw państwowych ogranicza się do tego, iż organem założycielskim jest tu nie organ władzy państwowej lecz przedsiębiorstwo państwowe. Specyfika może wystąpić tylko jeśli organem tym będzie nie jedno, lecz parę przedsiębiorstw działających w spółce. Lecz i w tym przypadku dotyczyć to będzie wyłącznie zasad współdziałania "jednostek założycielskich" dotyczących ustalania zadań, kontroli, wyosazenia w fundusz statutowy oraz udziału w zyskach i korzyściach z działalności "ich wspólnego przedsiębiorstwa państwowego".

2. ZAKŁAD BUDŻETOWY działający na zasadzie specjalnych przepisów i tworzony przez terenowy organ władzy państwowej dla prowadzenia działalności dofinansowywanej z budżetu tego organu. Na działalność zakładu budżetowego składają się z zasady w odpowiednich proporcjach, działalność zyskowna, deficy-

cytowa i świadczona nieodpłatnie. Całość działalności z zasady nie przynosi dochodów pokrywających kosztów i dlatego nie może być powierzana jednostce gospodarczej pracującej na zasadach przedsiębiorstwa.

3. BIURO TURYSTYCZNE ORGANIZACJI SPOŁECZNEJ, działające na zasadach podobnych jak przedsiębiorstwo nie posiadające jednak osobowości prawnej. Konsekwencją tego jest brak wyodrębnienia odpowiedzialności materialnej z odpowiedzialności materialnej organizacji macierzystej, co stanowi jedną z ważnych cech pracy przedsiębiorstwa. Umożliwia to jednak nie-raz biurom organizowanie akcji turystycznych przekraczających rozmiarami własny majątek, gdyż odpowiedzialność za zobowiązania, wynikłą z tej akcji, ponosi organizacja społeczna jako całość.
4. FUNDUSZ stanowiący jednostkę działalności gospodarczej opartą na specjalnych zasadach określonych w statucie funduszu bądź nawet w specjalnej ustawie fundusz powołującej. Zasady te są dostosowywane indywidualnie do zadań funduszu i warunków jego pracy^{10/}.
5. JEDNOSTKA PRZEDSIĘBIORSTWA, ZRZESZENIA, URZĘDU, INSTYTUCJI LUB ORGANIZACJI SPOŁECZNEJ wyodrębniona organizacyjnie lub ekonomicznie na zasadach analogicznych do stosowanych dla biur turystycznych działająca na pełnym rozrachunku gospodarczym i powołana dla prowadzenia działalności turystycznej. Występuje tu wiele form, a mianowicie:

10/ Przykładami mogą być FWP i Fundusz Rozwoju Turystyki i Wypoczynku działające na indywidualnie określonych odrębnych zasadach.

a/ jednostka wydzielona organizacji turystycznej dla prowadzenia obiektu turystycznego - w ramach turystyki komercyjnej bądź socjalnej, b/ jednostka wydzielona przedsiębiorstwa, zrzeszenia, urzędu lub instytucji dla prowadzenia działalności socjalnej dla pracowników względnie obiektu /lub ich zespołu/ bazy turystycznej, wypoczynkowej, c/ jednostka wydzielona organu władzy państwowej powołana dla stwarzania warunków potrzebnych dla rozwoju turystyki, d/ jednostki specjalistyczne przedsiębiorstwa, organizacji społecznych, szkół, urzędów czy instytucji powoływane dla wykonywania prac specjalistycznych /np. oddziały transportu turystycznego, zakłady remontowo-budowlane, zakłady wydawnicze/. Niejednokrotnie jednostki te są nazywane przedsiębiorstwami. Nie jest to słuszne, ponieważ nie posiadają osobowości prawnej i wynikających z tego konsekwencji stanowiących organiczne cechy pracy każdego przedsiębiorstwa. Ponadto nie zawsze prowadzą one działalność na zasadzie zyskowności, co również jest cechą nieodzowną pracy przedsiębiorstwa.

6. KOMÓRKA ORGANIZACYJNA ZAKŁADU PRACY, zwykle biura zarządu zakładu pracy powołana dla prowadzenia działalności turystycznej. Występują tu na ogół następujące formy: a/komórka lub stanowisko pracy w zakładzie pracy dla spraw turystyki i wypoczynku pracowników /działalność socjalna/, b/komórka jednostki organizacji społecznej dla prowadzenia działalności komercyjnej w nieznacznych rozmiarach, c/ komórka w szkolenictwie dla organizacji turystyki i wypoczynku dla młodzieży szkolnej.

Ze względu na rozmiary działalności lub jej charakter socjal-

ny nie powołuje się w tych przypadkach jednostek wydzielo-
nych. Wspecjalizowane komórki, o których mowa, nie posia-
dają wszystkich potrzebnych służb i działają najwyżej na
ograniczonym wewnętrznym rozrachunku gospodarczym.

7. JEDNOSTKI DZIAŁALNOŚCI STATUTOWEJ ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH /zarządy, koła, kluby, komisje, sekcje/ zajmujące się orga-
nizowaniem i prowadzeniem działalności społecznej.
8. NIEWYDZIELONA DZIAŁALNOŚĆ TURYSTYCZNA OSÓB PRYWATNYCH, które
prowadzą taką działalność wiążąc ją z własnym gospodarstwem
lub gospodarką rodzinną. Typowym przykładem takiej formy
są kwatery prywatne.

Konsekwencją wielości i różnorodności form prawnych, or-
ganizacyjnych i ekonomicznych prowadzenia działalności tury-
stycznej winna być różnorodność rozwiązań ekonomicznych. Nieste-
ty reforma gospodarcza zbyt mało uwagi poświęca sferze usług,
a już szczególnie tzw. nieprodukcyjnych, do których zalicza-
na jest turystyka. Wiele rozwiązań proponowanych w założeniach
reformy dostosowano do potrzeb i warunków pracy dużych zakła-
dów przemysłowych. Nie odpowiadają one zakładom usługowym czy
też zakładom małym.

Cierpi na tym turystyka. Nie uregulowano dotąd w formie
przepisów socjalnej ustawy zasad działalności jednostek gospo-
darczych należących do turystycznych organizacji społecznych.
Stosowanie dla nich przepisów o przedsiębiorstwach państwowych
nie jest korzystne. Nie uwzględniają one faktu, iż jednostki
te muszą część zysku przekazywać macierzystej organizacji na
cele statutowe. Płacąc jednocześnie podatki na zasadach ogólnych
nie są więc w stanie sfinansować swego rozwoju, a niekie-

dy nawet stworzyć wystarczający fundusz odtworzenia zużytego majątku. Ponadto w pracy przedsiębiorstw państwowych nie występuje kapitalny, dotąd nie rozwiązany zadawalająco, problem więzi między pracą komercyjnej jednostki wydzielonej gospodarki turysty - cznej organizacji społecznej a jej zadaniami statutowymi^{11/}. Brak właściwej regulacji tych spraw powoduje, że tzw. "przedsiębiorstwa" organizacji społecznych turystycznych obciążone nadmiernymi obowiązkami wpłat i do budżetu państwa i do kasy własnej organizacji /na cele statutowe/ ratują się ustalając wysokie ceny za swe usługi. A tego właśnie gospodarce turystycznej turystycznych organizacji społecznych czynić nie należy. Brak odpowiedniej regulacji prawnej powoduje istnienie błędnego koła.

Nie uregulowana jest sprawa więzi między jednostkami terenowymi gospodarki turystycznej a budżetami lokalnych władz, właściwych dla danego terenu. Od lat się utyskuje, że władze te muszą w związku z turystyką ponosić rozmaite nakłady, ale często od tej turystyki nie uzyskują żadnych funduszy.

Nie są dostosowane do specyfiki pracy jednostek obsługi ruchu turystycznego przepisy dotyczące FAZ. Organizacja akcji sezonowych, tak typowych w działalności turystycznej, nieraz powoduje tak wielkie wpłaty na FAZ, że staje się już nie tylko nieopłacalna, ale wręcz rujnująca dla danej jednostki. W rezultacie akcji takich się nie podejmuje i turyści pozostają bez obsługi.

Jest koniecznością przyznanie turystyce prawa do specyficznych rozwiązań branżowych o wysokiej prawnej randze ustaleń. Nie-

11/ Występuje to np. bardzo wyraźnie w PTTK, w ramach którego w ciągu 35 lat przeprowadzono już 5 reorganizacji za zarządzania działalnością schronisk stale nie znajdując właściwego rozwiązania.

które z tych przepisów muszą być zawarte w ustawach jako wariant dostosowany do potrzeb i warunków turystyki. Przepisy branżowe z natury rzeczy komplikują system prawny, a więc z tego punktu widzenia nie są zjawiskiem pożądanym, ale niekiedy są konieczne, gdyż bez nich dana dziedzina działalności ludzkiej rozwijać się nie może. Jest to rzecz zbyt powszechnie znana, by trzeba ją było uzasadniać. Choć więc prawo wydawania przepisów branżowych turystycznych skomplikuje system prawny, bez niego turyści nie będą obsługiwani na takim poziomie, na jakim obsługiwani być powinni.

To samo dotyczy rozwiązań ekonomicznych stosowanych w ramach reformy. Mierniki efektywności działalności, problemy wydajności pracy, czasu pracy, systemu wynagrodzeń i warunków pracy, sposoby podnoszenia jakości usług, kształtowanie cen czy rozwiązania organizacyjne nie mogą być takie same w turystyce jak w kopalni czy hucie. A nawet, gdy o turystykę chodzi, to odmienne muszą obowiązywać w hotelu, w biurze obsługi ruchu turystycznego, w punkcie informacji turystycznej, w domu wczasowym czy w ośrodku wypoczynku niedzielnego. Nieraz inne warianty przepisów stosować należy w górach, nad morzem czy jeziorami i w miejscowościach krajoznawczych, bo inna jest tam sezonowość, inna specyfika potrzeb turystów i inne warunki ich zaspokajania. Pożyteczny więc byłby aneks precyzujący specyfikę reformy gospodarczej w turystyce.

Jerzy Kruczała

PROBLEMY ODDZIAŁYWANIA ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH NA
ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE OŚRODKÓW I REGIONÓW TURYSTYCZNYCH

Działalność gospodarcza organizacji społecznych w zakresie turystyki może mieć charakter:

- działalności bezpośredniej-usługowej i produkcyjnej,
- działalności pośredniej polegającej na inicjowaniu, współdziałaniu, opiniowaniu, konsultowaniu działalności prowadzonej przez organizacje i organy gospodarcze.

Przykłady działalności gospodarczej organizacji społecznych bezpośredniej i ich różne aspekty stanowią przedmiot analizy szeregu referatów zgłoszonych na konferencję. Referaty dotyczą bowiem działalności gospodarczej PTTK, Polskiej Federacji Campingów i innych organizacji. Zajmują się one aspektami społeczno-ekonomicznymi, organizacyjnymi, kadrowymi, miernikami oceny, barierami itd. wymienionej działalności.

W niniejszym referacie pragnę poruszyć problematykę działalności pośredniej organizacji społecznych o dużym znaczeniu gospodarczym.

Możliwości takiej działalności istnieją w dwu zakresach:

- w zakresie oddziaływania na rozwój społeczno-gospodarczy w dziedzinach związanych z turystyką,
 - w zakresie oddziaływania na zagospodarowanie przestrzenne miejscowości i regionów posiadających znaczenie dla turystyki.
- W referacie koncentruję się na drugiej z wymienionych możliwości - oddziaływania na rozwój zagospodarowania przestrzennego ośrodków i regionów turystycznych.

Czy przedmiot oddziaływania jest ważny dla turystyki? Zagospodarowanie przestrzenne obejmuje między innymi zabezpieczenie użytkowania terenów dla celów turystycznych /w tym szczególnie zabezpieczenie walorów turystycznych/, ustalenie lokalizacji urządzeń turystycznych i tras turystycznych oraz określenie funkcji miejscowości, a także regionów turystycznych i ich zagospodarowania. Zagospodarowanie przestrzenne obejmuje zagadnienia wszystkich innych działów gospodarki i tym samym "wyznacza przestrzeń dla turystyki" w konfrontacji z innymi zapotrzebowaniami na tereny i lokalizacje.

Wymienienie zakresu zagospodarowania przestrzennego nie pozostawia wątpliwości, że jego rozwój posiada zasadnicze znaczenie dla zapewnienia warunków przestrzennych i środowiska materialnego dla turystyki.

Czy istnieją możliwości i potrzeba oddziaływania przez organizacje społeczne na zagospodarowanie ośrodków i regionów turystycznych?

Możliwości oddziaływania organizacji społecznych na zagospodarowanie przestrzenne ośrodków i regionów turystycznych stwarzane są przez akty prawne stanowiące podstawy normatywne planowania przestrzennego. Ustawa o planowaniu przestrzennym z 12 lipca 1984 roku /Dz.U.R.P. Nr 35 z 19 lipca 1984, poz.185/ postanawia między innymi, że:

1. Odnosnie planów miejscowych /planów zagospodarowania przestrzennego miasta gminy/miasta i gminy/ ich części lub zespołów tych jednostek terytorialnych "zainteresowaneorganizacje mogą zgłaszać uwagi i wnioski dotyczące sposobu zagospodarowania przestrzennego danego obszaru".

2. Odnosnie planów regionalnych:

"terenowy organ administracji państwowej o właściwości ogólnej stopnia wojewódzkiego /odpowiedzialny za planowanie regionalne - J.K./konsultuje projekt założeń do planu regionalnego z organizacjami społecznymi i zawodowymi....".

Możliwości oddziaływania przez organizacje społeczne na planowanie przestrzenne stwarzała również Ustawa o planowaniu przestrzennym z dnia 31 stycznia 1961 roku obowiązująca do 1984 roku.

Wymienione podstawowe akty prawne stwarzały i stwarzają więc możliwości działalności pośredniej organizacjom społecznym - wpływania na rozwój zagospodarowania ośrodków i regionów ogólnie. Czy istnieją konkretne, realne możliwości i potrzeba realizacji cytowanej ustawy? Od kogo taka realizacja zależy?

Realizacja konkretna udziału organizacji społecznych zależy z jednej strony od wymienionych w cytowanych fragmentach Ustawy władz terytorialnych miejskich, gminnych i wojewódzkich i sporządzających plany organów planowania, a z drugiej strony od samych organizacji społecznych.

Możliwości i potrzeba takiego udziału wynika ze składow osobowych organów planowania i organizacji społecznych związanych z turystyką oraz z charakteru procesu planistycznego.

W organach planowania sporządzających plany miejscowe i plany regionalne brak jest w zasadzie etatów dla specjalistów w zakresie turystyki. Jeżeli nawet któryś z pracowników jest zainteresowany lub zorientowany w problematyce turystycznej, to jego kompetencja nie obejmuje w pełni szerokiego i złożonego

zakresu zagadnień rozwoju ośrodka, względnie regionu turystycznego wymagających uprawnień grupy specjalistów i znawców turystyki. Specjalistami takimi, ludźmi ponadto związanymi ideowo i emocjonalnie z turystyką - dysponują organizacje społeczne. To właśnie ci specjaliści mogą i powinni stanowić uzupełniający zespół kadry organów planowania przestrzennego opracowujących plany miejscowe i regionalne.

Opisane możliwości są realizowane tam, gdzie inicjatywa angażowania w procesy planowania działaczy - specjalistów organizacji społecznych wychodzi od tych organizacji, władz terenowych, lub organów planowania. Szczególną rolę łączników spełniają przy tym ci pracownicy organów planowania, którzy równocześnie są działaczami turystycznymi i specjalistami turystycznymi.

Możliwości i potrzeby udziału organizacji społecznych w procesie planowania zagospodarowania przestrzennego miejscowości i regionów o funkcjach turystycznych uzależnione są również od trybu i charakteru procesu planistycznego.

Tryb planowania przewiduje możliwość inicjatywy podjęcia opracowania planów regionalnych "szczegółowych", np. dla szczególnie wartościowych obszarów turystycznych. Inicjatywy takie były podejmowane przez PTTK, np. w odniesieniu do planów zagospodarowania Parków Narodowych. W szczególności Komisja Turystyki Górskiej ZG PTTK podjęła w 1958 roku inicjatywę opracowania planu zagospodarowania Tatrzańskiego Parku Narodowego. Opracowanie i zatwierdzenie planu przez Radę Ministrów^{1/} pozwoliły

^{1/} Kruczała J., Plan zagospodarowania Tatrzańskiego Parku Narodowego. "Parki Narodowe" Nr 2/1965.

na skuteczną obronę obszarów TPN przed rzeregiem projektowanych inwestycji mogących wywołać szkody w przyrodzie Parku. Ten i inne przykłady z przeszłości iniejątyw planistycznych, zakończone efektem korzystnym dla turystyki dowodzą potrzeby podejmowania ich w przyszłości, szczególnie dla obszarów charakteryzujących się wysokimi walorami turystycznymi.

Charakter procesu planistycznego w planowaniu przestrzennym określa rodzaj możliwości i pctrzeb współdziałania w nim /z organami planowania organizacji społecznych/.

Proces planistyczny składa się z 4 części:

- 1/ studiów do planu,
- 2/ konstrukcji planu /w tym założeń do planu i samego planu/,
- 3/ czynności związanych z zatwierdzeniem planu,
- 4/ czynności związanych z przekazywaniem planu adresatom,
- 5/ kontroli realizacji planu.

W fazie studiów do planu organy planowania prowadzą zbiór i scalanie informacji dotyczących obszaru objętego planem. Organizacje społeczne posiadają bogate zasoby informacji dla miejscowości i regionów turystycznych: danych statystycznych, opinii, ocen, koncepcji. Przekazywanie takich informacji przez organizacje społeczne organom planowania zwiększa szanse uwzględnienia w planach interesów turystycznych i prawidłowości rozwiązań planu. Przekazywanie wymienionych informacji stanowi powszechną praktykę. Praktyka ta wymaga popularyzowania w organizacjach społecznych, uświadamiania im jej doniosłej roli. Praktyka ta stanowić winna podstawę do zwiększenia oddziaływania organizacji społecznych w następnej fazie procesu planistycznego - konstrukcji planu.

Faza konstrukcji planu, do momentu zatwierdzenia, winna obejmować wspomniane w przepisach Ustawy o planowaniu przestrzennym konsultacje projektów z organizacjami społecznymi. Organizacje społeczne nie powinny poprzestać na dostarczaniu informacji, ale winny być wciągnięte, względnie wykazywać aktywne zainteresowanie projektami planów zagospodarowania miejscowości turystycznych i regionów pełniących funkcje turystyczne. W tej fazie procesu planistycznego organy planowania mogą być mniej zainteresowane współpracą z organizacjami społecznymi/które już przekazały tym organom cenne informacje/. Stąd większą inicjatywę do konsultacji planów winny wykazywać organizacje społeczne.

Oddziaływanie organizacji społecznych na konstrukcję planu stanowi wzmocnienie roli kryteriów turystycznych w przygotowywanych projektach, stanowi przeciwwagę naciskom społecznym środowisk związanych z innymi działaniami gospodarki i życia społecznego /często -- jak dowodzi doświadczenie wielu miejscowości turystycznych -- sprzecznych z interesami turystyki/. Np. w trakcie konstrukcji planu regionalnego województwa krakowskiego w roku 1962 ustalano między innymi funkcje Zakopanego. Określone środowiska zawodowe wywierały ogromną presję na:

- utrzymanie i rozbudowę Zakopanego -- ośrodka leczenia gruźlicy,
- utworzenie w Zakopanem uzdrowiska w oparciu o wody mineralne z odwiertu na Antałówce.

Obie te koncepcje były -- z wielu względów -- przeciwstawne dominacji w Zakopanem funkcji turystycznej. Przy założeniu ograniczenia rozwoju wielkości Zakopanego, rozwój wymienionego lecznictwa w Zakopanem oznaczałby konieczność zmniejszania w

przyszłości funkcji turystycznych Zakopanego. Ostatecznie wspomniana presja środowisk związanych z lecznictwem nie była skuteczna, m.in. wobec zdecydowanego przeciwstawienia się jej / w trakcie konsultacji terenowych planu/ przez przedstawicieli organizacji społecznych i nauki - związanych z turystyką.

W fazie zatwierdzania planów zagospodarowania przestrzennego organizacje społeczne związane z turystyką winny wykorzystywać właściwe organy przedstawicielskie do udziału w zatwierdzaniu planów. Organizacje społeczne mają wśród swych członków radnych i członków komisji. Członkowie organizacji społecznych są często zapraszani na zebrania organów przedstawicielskich i ich komisji w ośrodkach i regionach turystycznych, jako specjaliści. Wiele z tych posiedzeń ma wreszcie charakter publiczny i organizacje społeczne mogą na nie delegować również swoich specjalistów. Udział organizacji społecznych w tej fazie procesu planistycznego może mieć znaczenie dla ostatecznych ustaleń planów, jakie podejmowane są przy ich zatwierdzaniu.

Kolejna faza procesu planistycznego - to przekazanie planu adresatom oraz kontrola realizacji planu. Niestety w tej dziedzinie w znanych mi miejscowościach i regionach turystycznych nie rozwinął się zwyczaj przesyłania planów zagospodarowania przestrzennego do zainteresowanych organizacji społecznych, i na tej podstawie - ich udziału w kontroli realizacji planów.

Dla dobra prawidłowej realizacji planów zagospodarowania przestrzennego miejscowości i regionów turystycznych niezbędne jest przekazywanie wymienionych planów zagospodarowania po zatwierdzeniu - właściwym organizacjom społecznym związanym z turystyką i włączenie ich do kontroli realizacji planów.

Wieloletnie doświadczenie autora z prac nad planami przestrzennymi, a również z pracy w KTG ZG PTTK oraz w Oddziale Krakowskim PTTK pozwalają uzasadnić twierdzenie o możliwościach, dużym znaczeniu i potrzebie rozwijania współdziałania organizacji społecznych związanych z turystyką w dziedzinie planowania zagospodarowania przestrzennego miejscowości i regionów turystycznych.

Tadeusz Burzyński

WYBRANE PROBLEMY FUNKCJONOWANIA JEDNOSTEK GOSPODARCZYCH
ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH

W dotychczasowych badaniach nad funkcjonowaniem gospodarki turystycznej zbyt mało miejsca poświęca się problematyce działalności gospodarczej organizacji społecznych.

Cele, zakres i zasady działalności gospodarczej organizacji społecznych przechodziły szereg ewolucji w okresie istnienia tych organizacji. Podstawowym celem w początkowym okresie prowadzenia takiej działalności było wypełnianie zadań statutowych wśród członków danej organizacji, natomiast jednostki gospodarcze w swych założeniach miały charakter bezdochodowy przy częstym ich dotowaniu ze strony państwa. Z czasem funkcjonowanie tych jednostek uległo ewolucji.

1. Zmianie uległ środowiskowy charakter działania. Wraz z rozwojem jednostek gospodarczych następowało rozszerzanie świadczeń usługowych dla osób nie będących członkami danej organizacji.

2. Coraz większego znaczenia zaczęło nabierać uzyskiwanie nadwyżki finansowej. Początkowo występowała zróżnicowana dochodowość imprez turystycznych, przy występującym jednocześnie dofinansowywaniu wybranych imprez dla członków organizacji. W skali rocznej powodowało to brak nadwyżki finansowej, bądź jej niewielkie rozmiary /5% podatku od zysku/. W kolejnym etapie ewolucji tej sfery działalności uzyskiwanie nadwyżki finansowej i przeznaczanie jej części na cele statutowe danej organizacji stało się regułą.

3. Zmieniły się zasady funkcjonowania tych jednostek. W początkowym okresie jednostki gospodarcze działały jako agendy organizacji społecznych w formie niewyodrębnionej bądź wyodrębnionej. Obecnie działają one, po wprowadzeniu reformy gospodarczej, jako przedsiębiorstwa na zasadach obowiązujących jednostki gospodarki uspołecznionej.

Powyższe ewolucje mają z kolei następujące implikacje:

- 1/ występowanie sprzeczności pomiędzy celami jednostki gospodarczej /zysk/ a celami organizacji społecznej / realizacja zadań statutowych, niskie ceny dla członków, wysoka jakość usług/;
- 2/ przyjmowanie reguł gry jakie obowiązują na rynku turystycznym pozostałe podmioty gospodarowania;
- 3/ dążenie do uzyskania większej samodzielności;
- 4/ istnienie konieczności dokonania regulacji prawnej tej sfery gospodarowania ze względu na rozmiary i znaczenie tych jednostek w gospodarce turystycznej.

Należy w tym miejscu zaznaczyć fakt, że organizacja społeczna powołuje jednostki gospodarcze po uzyskaniu zgody Głównego Komitetu Turystyki i Ministerstwa Finansów. Organem założycielskim w tym przypadku jest Zarząd Główny danej organizacji społecznej, posiadający jednocześnie osobowość prawną. Cele dla jednostki gospodarczej formułuje organ założycielski będący jednocześnie organem kontrolnym. Kierunki działalności danej jednostki gospodarczej muszą uwzględniać, oprócz potrzeb członków, stosunki panujące na rynku turystycznym. Dlatego konieczne jest określenie, czy działalność gospodarcza ma na ce-

lu zdobywanie środków finansowych dla organizacji, i wteły zakres tej działalności nie musi być w całości zgodny z celami statutowymi, czy też realizacja celów statutowych odbywa się bezpośrednio poprzez działalność gospodarczą. Stanowiska jasnego w tej sprawie organizacje społeczne nie prezentują. W praktyce cele te formułowane są jednocześnie. W zależności od prężności kadry biur turystycznych, jej kwalifikacji i ambicji zawodowych z jednej strony oraz zdecydowanego stanowiska władz organizacji - z drugiej, przeważają jedne lub drugie cele realizowane w turystycznych jednostkach gospodarczych organizacji społecznych. Podobna sytuacja występuje w oddziałach terenowych jednostek gospodarczych. Problem ten nabiera wyraźnej ostrości w relacji: ogólna podstawowa i wojewódzkie organizacje społecznej a oddziały wojewódzkie jednostki gospodarczej. Problematyka ta jest rozwiązywana w różny sposób. Przykład BTM "Juventur" wskazuje na stworzenie podstaw do likwidacji tego typu konfliktów. Dyrektor biura /lub upoważniony pracownik / jest sekretarzem Komisji Turystyki, którą tworzą członkowie Zarządu Głównego ZSMP. Analogicznie sytuacja kształtuje się na szczeblu wojewódzkim. Dyrektor biura /oddziału/ jest sekretarzem Komisji Turystyki Zarządu Wojewódzkiego ZSMP. Ten system zarządzania i kierowania działalnością gospodarczą będzie można ocenić jednak dopiero po kilku latach.

Oprócz rozwiązań instytucjonalnych i programowych w relacji: działalność gospodarcza - działalność statutowa, istnieje poważny problem celów, jakie stawia polityka społeczna państwa przed organizacjami społecznymi /wraz z działalnością gospodarczą/ oraz przy pomocy jakich instrumentów powinna ta polityka być realizowana.

Należy, moim zdaniem określić, które z celów działalności społecznej zajmują szczególne miejsce w polityce państwa oraz jakie cele realizuje państwo za pośrednictwem danej organizacji społecznej. Aby tak rozumiane cele mogły być jasno sformułowane należy stworzyć program rozwoju turystyki w Polsce. W oparciu o program powinny być formułowane narzędzia oddziaływania na organizacje społeczne w realizacji celów polityki społecznej państwa. W chwili obecnej narzędzia te mają charakter zindywidualizowany i uznaniowy, w zależności od kierunków polityki względem danej organizacji, jak również "siły przebiecia" jej władz naczelnych. Szczególnie uwidacznia się to we wszelkiego typu ulgach podatkowych oraz dotacjach podmiotowych i przedmiotowych.

Generalnie unormowania wymaga system finansowania /ewentualnie dofinansowywania/ całej organizacji społecznej, bądź niektórych rodzajów jej działalności. W tym względzie można przyjąć następujące rozwiązania alternatywne, a mianowicie:

- 1/ organizacje społeczne nie płacą podatków, które stanowią dotację podmiotową dla organizacji; o jej rozdysponowaniu decydują władze organizacji,
- 2/ jednostki gospodarcze płacą podatki i opłaty na zasadach obowiązujących w gospodarce uspołecznionej, a przeznaczane dla nich dotacje mają charakter przedmiotowy. Wszelkie ulgi podatkowe mają charakter systemowy obejmujący całość gospodarki turystycznej.

Moim zdaniem, można z powodzeniem stosować drugi sposób /częściowo obecnie stosowany/, ponieważ oparty jest na zdrowszych zasadach gospodarowania.

Cele polityki społecznej państwa, które realizowane są przez organizacje społeczne powinny, moim zdaniem, obejmować:

- 1/ wypoczynek dzieci i młodzieży oraz rencistów i emerytów,
- 2/ aktywne formy turystyki krajoznawczej krajowej, np. turystyka piesza, rowerowa, kajakowa itp.

Te formy spędzania czasu wolnego winny być dofinansowywane przez państwo w postaci dotacji przedmiotowych /forma zamówień rządowych/.

Drugą formą oddziaływania organów państwowych na działalność gospodarczą organizacji społecznych stanowią ulgi podatkowe /jako forma dotacji/. Rozwiązania te powinny, moim zdaniem, mieć charakter systemowych, obejmujących:

- 1/ pozostawienie całości kwot amortyzacji, jako środka działania przeciwko dekapitalizacji majątku trwałego,
- 2/ obiekty o najniższym standardzie z przeznaczeniem dla potrzeb turystyki masowej i kwalifikowanej nie powinny być obciążone podatkiem od nieruchomości /zwolnienia nie powinny dotyczyć podmiotu gospodarowania, lecz konkretnych obiektów/,
- 3/ stosowanie najniższego oprocentowania kredytów bankowych na inwestycje bazy noclegowej dla potrzeb turystyki masowej i kwalifikowanej. Dotyczy to także inwestycji uzupełniających związanych ze standardem obiektów i rekreacją, decydujące o jakości wypoczynku,
- 4/ wyłączenie z podstawy opodatkowania na PFAZ płac poniesionych na krótkoterminowe imprezy o charakterze krajoznawczym /nakłady pracy nieadekwatne do wielkości sprzedaży/.

Jak już wspomniałem , jednostki gospodarcze organizacji społecznych działają w konkretnych warunkach rynkowych. Reforma gospodarcza stworzyła podstawy prawno-finansowe funkcjonowania rynku turystycznego. Dotyczy to także organizacji społecznych posiadających jednostki gospodarcze. Konieczna dochodowość tych podmiotów gospodarowania musi być połączona z działalnością statutową organizacji społecznej. Organizacja społeczna jako organ założycielski powinna określić jakie sfery działalności mogą mieć charakter rynkowy, a które rodzaje działalności powinny być ukierunkowane na działalność statutową wśród członków. Władze organizacji powinny mieć decydujący wpływ na kierunki działalności programowej i rozwój jednostki gospodarczej. Stworzenie organu decyzyjno-kontrolnego /na wzór rady spółdzielni w spółdzielczości i Komisji Turystyki ZSMP/ powinno zabezpieczyć bezpośrednio interesy organizacji społecznej. Działalność komercyjna na rynku nie powinna kolidować z działalnością wśród członków organizacji. Do kompetencji decyzyjnych i kontrolnych ciał społecznych w stosunku do działalności gospodarczej należy zaliczyć:

- 1/ ceny usług turystycznych,
- 2/ programy pobytów i wyjazdów turystycznych,
- 3/ dotacje przedmiotowe,
- 4/ decyzje inwestycyjne,
- 5/ podział zysku,
- 6/ powoływanie i odwoływanie dyrektora biura.

Kolejnym problemem , który moim zdaniem należy poruszyć , jest potrzeba badań ekonomicznych, prawnych i programowych działalności gospodarczej organizacji społecznych. Istnieje nie-

dostateczny stan wiedzy na ten temat. Dotychczasowe badania mają charakter wycinkowy. Przed podjęciem działań legislacyjnych należy przeprowadzić dogłębne badania oceny stanu istniejącego a w szczególności czy zasady działalności gospodarczej należy zmieniać, czy też pozostawić całość problematyki organizacjom społecznym.

Marek Dąbrowski

SPOŁECZNO - EKONOMICZNE ASPEKTY DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ
ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH

Działalność gospodarczą organizacji społecznych można bez cienia przesady określić jako zapomniany i niedoceniany sektor drobnej wytwórczości. Przeciwnicy tej działalności usiłują twierdzić, że odciąga ona organizacje społeczne od ich podstawowych celów, a korzyści dla gospodarki narodowej są znikome. Pierwszy argument należy uznać za szkodliwy i demagogiczny, co postaramy się wykazać w dalszej części rozważań, a drugi jedynie za częściowo prawdziwy. Faktem jest, że według danych Komisji Koordynacyjnej Działalności Gospodarczej Organizacji Społecznych /KKDGOS/ przy Ministerstwie Handlu Wewnętrznego i Usług w roku 1982 37 koordynowanych przez nią organizacji wykazała łączną sprzedaż nieco poniżej 40 mld zł^{1/}. I jakkolwiek, według rozeznania autora, nie są to dane kompletne, nawet po dodaniu pewnych uzupełnień rząd wielkości nie ulegnie zmianie. Są to jednak dane globalne. Jeśli przyjrzymy się poszczególnym działom, gałęziom lub branżom, udział w nich działalności gospodarczej organizacji społecznych jest bardziej znaczący. Dotyczy to przykładowo usług turystycznych.

Znaczenie poszczególnych sektorów gospodarki nie mierzy się jednak wyłącznie wielkością obrotów. Istotne są również

1/ Nowakowski T., Stan aktualny i uwarunkowania rozwoju działalności gospodarczej organizacji społecznych. Referat na naradę Stan aktualny i uwarunkowania rozwoju drobnej wytwórczości w Polsce. Warszawa, listopad 1983 r.

ich rzeczywiste i potencjalne walory ekonomiczne i społeczne. W przypadku działalności gospodarczej organizacji społecznych można w dużej mierze mówić o walorach potencjalnych, dotąd w pełni nie wykorzystanych. Na przeszkodzie stoją bowiem wciąż archaiczne regulacje prawne, nie dostosowane do potrzeb dnia dzisiejszego i podstawowych założeń reformy gospodarczej, jak również uprzedzenia doktrynalno-społeczne, o których już wspomnieliśmy na wstępie.

Walory działalności gospodarczej organizacji społecznych

Walory te posiadają dwojaki charakter - ekonomiczny i społeczny. Zaczniemy od charakterystyki pierwszych.

Działalność gospodarcza organizacji społecznych może stanowić dodatkowy sektor własnościowy w gospodarce i to sektor gospodarki uspołecznionej. Ma to istotne znaczenie z punktu widzenia przedsięwzięć zmierzających do ożywienia, uelastyczenia i restrukturalizacji gospodarki narodowej. Nieskrępowany rozwój tego sektora może przyczynić się także do zwalczania zjawisk monopolistycznych w gospodarce i promowania konkurencji rynkowej. Wreszcie, popierając działalność gospodarczą organizacji społecznych, umożliwia się samofinansowanie ich działalności, odciążając w ten sposób budżet państwa, co ma istotne znaczenie w dobie walki ze zjawiskami inflacyjnymi.

Z walorami ekonomicznymi ściśle łączą się walory społeczne. Chodzi tu o przyzwyczajenie do konieczności samodzielnego wypracowywania środków na określone cele kulturalno-wypoczynkowe i rekreacyjne, a nie prezentowania roszczeń pod adresem budżetu państwa. Działalność gospodarcza sprzyja wychowaniu przez pracę, stanowi swoistą szkołę gospodarności i ekonomicz-

nego myślenia. W wielu przypadkach, np. organizacji prowadzących działalność kulturalną, oświatową, sportową czy turystyczną jest niezbędnym uzupełnieniem i niejako naturalnym przedłużeniem społecznej działalności programowej.

Postulaty legislacyjne

Działalność gospodarcza organizacji społecznych jako jedyny sektor gospodarki nie posiada, jak dotychczas, ustawowych uregulowań, zgodnych z "Kierunkami reformy gospodarczej". Wszystkie pozostałe sektory gospodarki uspołecznionej i nieuspołecznionej otrzymały takie regulacje w latach 1981-1983. Dotychczasowa podstawa prawna w postaci niepublikowanej uchwały nr 446/58 Rady Ministrów^{2/} jest anachroniczna z punktu widzenia dzisiejszych potrzeb gospodarczych i zasad reformy gospodarczej. Wiele nieporozumień interpretacyjnych wywołuje również w praktyce treść Art.1 Prawa o stowarzyszeniach z 1932 roku^{3/}, mówiąca, że reguluje ono "... prawny byt stowarzyszeń, jako dobrowolnych trwałych zrzeszeń o celach niezarobkowych".

Pewną "jaskółką" była uchwała nr 112 Rady Ministrów z dnia 7.06.1981 w sprawie rozwoju drobnej wytwórczości^{4/}. Dawała ona podstawę do bardziej elastycznego kształtowania profilu przedmiotowego działalności gospodarczej, także w sektorze organizacji społecznych, znosiła wiele sztucznych ograniczeń w sferze zaopatrzenia i zbytu, płac, umożliwiała dokonywanie odpi-

2/ Uchwała nr 446 Rady Ministrów z dnia 17 listopada 1958 roku w sprawie działalności gospodarczej organizacji społecznych /niepublikowana/.

3/ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. Prawo o stowarzyszeniach /Dz.U.nr94, poz. 808 z późniejszymi zmianami/.

4/ Monitor Polski nr 15, poz.120.

sów dewizowych i ubieganie się o uprawnienia do samodzielnego prowadzenia handlu zagranicznego. Przede wszystkim jednak wprowadzała bardzo postępowy i liberalny system finansowy jednostek drobnej wytórczości. Po uchyleniu uchwały nr 112/81^{5/} organizacje społeczne znalazły się w swoistej próżni prawnej. Są one zmuszone, bądź cofnąć się do archaicznych regulacji dotyczących systemu finansowego, rodem z 1960 r.^{6/}, bądź dokonać prowizorycznych uregulowań we własnym zakresie, na podstawie uchwał władz statutowych organizacji.

Symptomatycznym faktem są również trwające już blisko 2 lata prace nad stworzeniem trwałych podstaw prawnych dla działalności gospodarczej organizacji społecznych. Początkowo miała to być ustawa o działalności gospodarczej organizacji społecznych, później tematyka ta miała wejść w całości do ustawy o drobnej wytórczości. Ostatnie koncepcje oscylują pomiędzy rozporządzeniem Rady Ministrów, wydanym na podstawie przyszłej ustawy o drobnej wytórczości, a kolejną samoistną uchwałą Rady Ministrów. W obu przypadkach treść proponowanych wstępnie dokumentów zawiera niestety szereg reminiscencji archaicznych regulacji z przełomu lat 50 i 60-tych. Spróbujmy wobec tego pokrótce sformułować najistotniejsze postulaty legislacyjne.

W sferze formalnej chodzi o trwałe uregulowanie rangi us-

5/ Uchwała nr 108 Rady Ministrów z dnia 25 sierpnia 1983 roku w sprawie utraty mocy obowiązującej niektórych uchwał Rady Ministrów i Prezydium Rządu ogłoszonych w Monitorze Polskim /M.P. nr 30, poz. 160/.

6/ Uchwała nr 158 Rady Ministrów z dnia 16 maja 1960r. w sprawie organizacji finansowej i zasad systemu finansowego dla organizacji społecznych prowadzących działalność gospodarczą /niepublikowana/.

tawowej, stwarzające stabilne perspektywy rozwoju omawianego sektora gospodarczego. Wszelkie uregulowania niższej rangi zagrożone są możliwością zbyt częstych zmian. W sferze merytorycznej postulowana regulacja powinna rozwiązać następujące problemy:

1/ Zasadę nieskrępowanego podejmowania przez jednostki gospodarcze organizacji społecznych różnego rodzaju produkcji i usług, bez potrzeby każdorazowego otrzymywania przedmiotowego zezwolenia, z zachowaniem pewnych preferencji dla działań zbieżnych ze statutowymi celami organizacji. Sprawa tych preferencji powinna być regulowana przez władze organizacji, a nie przez organa administracji państwowej. Elastyczność przedmiotowa działalności gospodarczej jest niezbędnym warunkiem efektywności wszelkich przedsiębiorstw, w tym i przedsiębiorstw organizacji społecznych. W aktualnych realiach gospodarczych jej konieczność dyktuje m.in. brak stabilności w sferze zaopatrzenia i zbytu. Z ogólnogospodarczego punktu widzenia elastyczność taka mogłaby przyczynić się do promocji konkurencji rynkowej i przełamania struktur monopolistycznych.

2/ Utrzymanie dwóch form prowadzenia działalności gospodarczej przez organizacje społeczne - nie wyodrębnionej/w przypadku mniejszych rozmiarów działalności/ oraz wyodrębnionej. Forma wyodrębniona powinna być związana z możliwością tworzenia przedsiębiorstw /posiadających osobowość prawną/, wobec których władze organizacji społecznej pełniłyby funkcje organu założycielskiego.

3/ Pozostawienie władzom organizacji społecznej swobody w za-

kresie wyboru modelu organizacyjnego działalności gospodarczej - scentralizowanego /jedno przedsiębiorstwo - obecny przykład PZMot/ lub zdecentralizowanego /szereg przedsiębiorstw - obecny przykład PTTK/. Władze organizacji społecznej powinny posiadać kompetencje w sferze tworzenia i likwidacji jednostek, ustalania przedmiotu i zasad działania, zatwierdzania statutu przedsiębiorstwa. Decyzje te podlegałyby rejestracji sądowej na podobnych zasadach, jak w przypadku przedsiębiorstw państwowych i spółdzielni.

4/ Stworzenie przedsiębiorstwom organizacji społecznych prawa dobrowolnego zrzeszania się /za zgodą władz organizacji/ z innymi jednostkami gospodarki uspołecznionej. Zniknąć powinny wszelkie formy przymusowych zrzeszeń typu dotychczasowy KKDGOS.

5/ Stworzenie podstawy prawnej dla uczestnictwa załóg pracowniczych w zarządzaniu przedsiębiorstwami organizacji społecznych. O szczegółowej formie tego uczestnictwa /formuła samorządu pracowniczego, bądź mniej lub bardziej ograniczonej partycypacji/ powinny decydować władze statutowe organizacji społecznej w zależności od specyfiki działalności gospodarczej oraz istniejących już w tej dziedzinie doświadczeń i tradycji.

6/ Skonstruowanie systemu ekonomiczno-finansowego przedsiębiorstw organizacji społecznych w oparciu o "Kierunki reformy gospodarczej" i pozytywne doświadczenia uchwały nr 112/81 Rady Ministrów. W szczególności chodzi o następujące elementy:

- wybór dochodu jako kategorii nadwyżki ekonomicznej i funkcji celu przedsiębiorstwa organizacji społecznej^{7/},

^{7/} Na temat zalet kategorii dochodu w warunkach modelu samonadźdowego - por. m. in. Dąbrowski M., Kształtowanie funduszu płac w drodze swobodnego podziału dochodu czystego. *Ekonomista*, 1981 nr 3-4.

- zagwarantowanie prawa władz organizacji społecznej do ustalania wpłat na cele statutowe; przedsiębiorstwa byłyby zobowiązane do uiszczania takich wpłat na rzecz macierzystych organizacji,
- utrzymanie przepisów dotyczących możliwości samodzielnego prowadzenia działalności w zakresie handlu zagranicznego oraz rachunku odpisów dewizowych,
- swobodę wchodzenia w stosunki umowne zarówno z jednostkami gospodarki uspołecznionej, jak i nieuspołecznionej w sferze zaopatrzenia, zbytu, kooperacji itp.,
- samodzielność przedsiębiorstw w polityce cen, płac, podziału nadwyżki /po uiszczeniu świadczeń podatkowych na rzecz budżetu państwa i wpłat na cele statutowe macierzystej organizacji/ , inwestycji itp.

7/ Dostosowanie systemu podatkowego do specyfiki działalności gospodarczej organizacji społecznych. Polega ona na tym , że przedsiębiorstwa organizacji społecznych poza świadczeniami na rzecz budżetu państwa, potrzebami rozwoju i potrzebami załogi, muszą jeszcze finansować działalność statutową macierzystych organizacji. Należałoby w związku z tym rozważyć całkowite lub częściowe zwolnienie tych jednostek od podatku dochodowego, z przeznaczeniem jego równowartości na finansowanie działalności statutowej organizacji.

Niektóre dylematy teoretyczne

W poprzednim punkcie zarysowaliśmy sytuację prawną, w jakiej znajduje się działalność gospodarcza organizacji społecznych. Przedstawiliśmy również listę najważniejszych postulatów legislacyjnych w tej dziedzinie. Lista ta z konieczności sygna-

lizuje jedynie najistotniejsze problemy, jakie wysuwa praktyka funkcjonowania tego sektora gospodarki. Niezależnie od takiego lub innego losu regulacji prawnych konieczne jest podjęcie szerszych studiów teoretycznych z zakresu ekonomiki działalności gospodarczej organizacji społecznej. Wyniki tego typu dociekań ułatwią na pewno przyszłe rozwiązanie formalne, jak i mogłyby służyć pomocą dla władz organizacji społecznych oraz kierownictw jednostek gospodarczych w prawidłowej organizacji zarządzania tą działalnością.

Poniższe uwagi stanowią pewien przyczynek dla postulowanych przed chwilą rozważań. Dotyczą one czterech problemów, które w odczuciu autora stanowią istotny dylemat w działalności gospodarczej szeregu organizacji.

A. Cele działalności gospodarczej organizacji społecznych

Cele te na ogół formułowane są dwojako: jako merytoryczne wspomaganie działalności programowej /działalność gospodarcza jako przedłużenie działalności programowej/ oraz jako wypracowywanie środków finansowych na działalność programową. Bardzo często akcentuje się przesadnie pierwszy cel, drugi traktując nieco wstydliwie. W praktyce każda działalność gospodarcza powinna być rentowna /w warunkach swobodnego cenotwórstwa/. Nierentowność oznacza bowiem, bądź niegospodarność /zbyt wysokie koszty, straty nadzwyczajne, zbyt niskie przychody ze sprzedaży przy danych kosztach itp./, bądź brak zainteresowania na rynku danym wyrobem lub usługą. Argument, że dana działalność, choć nierentowna, jest społecznie potrzebna /i wobec tego trzeba ją dotować/ w warunkach reformy gospodarczej pachnie demagogią. Jeśli jest ona społecznie niezbędna wystąpi wówczas od-

powiednio wysoki popyt, który zapewni odpowiednio wysoki poziom zbytu i atrakcyjne dla producenta ceny. Utrzymywanie produkcji deficytowej nie rozwiązuje poza tym problemów finansowych organizacji społecznej, ale je dodatkowo pogłębia. Mimo wysiłku, związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej, sytuacja finansowa organizacji nie ulega poprawie, a pogorszeniu.

Należy także stwierdzić, że im lepsze wyniki finansowe w działalności gospodarczej, tym większe możliwości w realizacji statutowych celów programowych organizacji. Większa ilość wypracowanych środków umożliwia bowiem finansowanie większej ilości przedsięwzięć stricte programowych, jak również stymulowanie przy pomocy metod ekonomicznych /w postaci np. zwolnień lub ulg we wpłatach przedsiębiorstw na cele statutowe organizacji/ preferencji programowych w sferze gospodarki. Drugi cel ma więc podstawowe znaczenie dla zasadności prowadzenia przez organizację społeczną działalności gospodarczej i dla możliwości rozwoju działalności programowej. Jest to więc cel konieczny do osiągnięcia, czego nie można powiedzieć o celu pierwszym. Istnieje pewna grupa organizacji społecznych, które z powodzeniem prowadzą działalność gospodarczą nie związaną bezpośrednio z jej profilem statutowym, niemniej wypracowywane środki finansowe umożliwiają finansowanie szeroko zakrojonej działalności statutowej.

B. Metody sterowania celami programowymi

Kolejny dylemat, przed którym stoi szereg kierownictw organizacji społecznych sprowadza się do pytania, jak w warunkach reformy gospodarczej i postulowanej liberalizacji kierunków działalności gospodarczej zapewnić priorytet dla celów uznanych

przez daną organizację za istotne z punktu widzenia statutowych celów programowych. Tradycyjna recepta, stosowana w szeregu organizacjach i wynikająca poniekąd z dotychczasowych uregulowań prawnych, jest pozornie prosta. Należy po prostu administracyjnie ograniczyć możliwość prowadzenia przez jednostkę gospodarczą innej działalności, niż preferowana programowo. Praktyka taka jest jednak równie prosta, co prymitywna. Może bowiem prowadzić do utraty szeregu szans ekonomicznych w konkurencji rynkowej z innymi jednostkami, a niekiedy wręcz do powstania poważnych strat gospodarczych.

Jeśli mamy do czynienia z jedną jednostką gospodarczą w danej organizacji społecznej, o niewielkich rozmiarach działalności i stosunkowo prostym profilu produkcyjnym /usługowym/, bezpośrednio oddziaływanie władz organizacji ma jeszcze jakieś szanse powodzenia, aczkolwiek niesie za sobą szereg niekorzystnych skutków ubocznych w sferze bieżącej operatywności handlowej, motywacji itp. Przy działalności gospodarczej na większą skalę, przy większej ilości jednostek gospodarczych bezpośrednio nakazowe oddziaływanie władz organizacji społecznej nie ma szans być skutecznym. Powstają podobne zjawiska i postawy, jak w klasycznym systemie nakazowo-rozdzielczym w stosunkach pomiędzy przedsiębiorstwem, a jednostką nadrzędną /przetargi, blokowanie informacji, utrzymywanie rezerw, postawy roszczeniowe, brak inicjatywy gospodarczej itp./.

W takich warunkach nastawić się trzeba na oddziaływanie pośrednie przy wykorzystaniu instrumentów finansowych. Warunkiem powodzenia jest:

- odpowiednia selekcja priorytetów programowych /nie może ich być zbyt wiele/,

- umiejętne przełożenie celów programowych na język celów i zdarzeń ekonomicznych,
- wybór odpowiednich instrumentów oddziaływania na przedsiębiorstwa.

Instrumenty oddziaływania powinny być zgodne z logiką stosunków towarowo-pieniężnych i oddziaływać na dochód przedsiębiorstwa. Największe możliwości władze organizacji posiadają w sferze ustalania wysokości wpłat na cele statutowe. Instrument ten spełnia wobec przedsiębiorstwa podobną funkcję jak podatek. Pamiętając więc o pewnych ogólnych prawidłowościach polityki podatkowej /wymiar podatku nie może zniechęcać do poprawy efektywności, wymóg stabilności oddziaływania itd./, w grę wchodzi: różnicowanie wysokości wpłat od różnych rodzajów działalności /na zasadach podobnych, jak przy różnicowaniu stawek podatku obrotowego/, stosowanie przedmiotowych ulg i zwolnień. W wyjątkowych wypadkach można stosować dopłaty przedmiotowe do określonych rodzajów działalności. Można wykorzystać również instytucję pożyczek na preferowane cele rozwojowe.

Zaletą wymienionych instrumentów jest zgodność ich działania z wymogami efektywności mikroekonomicznej, istotne znaczenie motywacyjne dla załóg przedsiębiorstw, a jednocześnie pozostawienie niezbędnej elastyczności bieżącej działalności gospodarczej. Uwidacznia się również koszt realizacji preferencji programowych. Przy oddziaływaniu nakazowym koszty te także występują /i to często na większą skalę/, są one jednak ukryte i trudne do jednoznacznego określenia.

C. Centralizacja czy decentralizacja ?

Przy działalności gospodarczej o większych rozmiarach, przy tym rozproszonej terytorialnie, istotnego znaczenia nabiera model zarządzania. I znów tradycje szeregu organizacji, wsparte konserwatywną wykładnią przepisów z końca lat 50-tych, oscylują wokół centralistycznych form zarządzania. W modelu tym jeden silnie scentralizowany organizm gospodarczy podlega bezpośrednio zarządowi głównemu stowarzyszenia. Poszczególne jednostki składowe omawianego organizmu pozbawione są samodzielności ekonomicznej i organizacyjnej. Wszelkie decyzje ekonomiczne o charakterze strategicznym i redystrybucja nadwyżki ekonomicznej mają miejsce na szczeblu centralnym.

Model scentralizowany, podobnie jak w każdej innej działalności gospodarczej, także w działalności gospodarczej organizacji społecznej, może mieć bardzo wąskie zastosowanie. W tzw. drobnej wytwórczości, gdzie dużą rolę odgrywa zmienność profilu produkcyjnego, umiejętność elastycznego reagowania na zmienne potrzeby rynku /i to często rynku lokalnego/, przedsiębiorczość w wykorzystaniu nowych szans i okoliczności, prawo do podejmowania decyzji ekonomicznych /także o charakterze strategicznym/ powinno być ulokowane możliwie jak najniżej. Tylko w modelu zdecentralizowanym możliwe jest doprowadzenie bodźców ekonomicznych do poszczególnych pracowników. Tylko wówczas jest pełne egzekwowanie odpowiedzialności ekonomicznej od załóg pracowniczych, z odpowiedzialnością płacową włącznie. Zwróćmy wreszcie uwagę na fakt, że centralna redystrybucja nadwyżki ekonomicznej tworzy mechanizm "wspólnego kotła" tłumiący bodźce proefektywnościowe wśród załóg pracowniczych /i tak zabiorą wypracowaną

nadwyżkę/ i rodzący postawy roszczeniowo-rewindykacyjne /licytacja podań i argumentów o środki ze "wspólnego kotła"/.

Przedstawione powyżej racje powinny skłaniać do rewizji tradycyjnych rozwiązań i poglądów na sferę zarządzania działalnością gospodarzą organizacją społecznych. Zasada trzech "S" nie może zatrzymać się na szczeblu władz centralnych organizacji społecznej. Powinna ona dotrzeć do wszystkich funkcjonujących przy danej organizacji jednostek wytwórczych i usługowych.

D. Samorządność pracownicza a samorządność organizacji

Dochodzimy w tym miejscu do jednego z najtrudniejszych problemów, przed którymi stoi szereg organizacji społecznych, tych szczególnie, które prowadzą działalność gospodarczą na większą skalę. Jak rozwiązać problem samorządności pracowniczej w zgodzie z aspiracjami pracowników, wymogami racjonalności ekonomicznej oraz samorządnym charakterem samej organizacji. Czy musi wystąpić tutaj konflikt dwóch samorządności? Czy też możliwe jest harmonijne pogodzenie obu tych tendencji?

Zacznijmy od stwierdzenia pewnego faktu społecznego. Idea samorządności pracowniczej stała się w społeczeństwie polskim popularna, a wszelkie względy natury społeczno-ustrojowej nakazują jej popieranie. Dzieje się tak mimo rozlicznych oporów na ogół o genezie biurokratycznej, niechętnie traktującej ideę samorządności. Popularność zasad samorządności powoduje, że trudne byłoby wytłumaczyć załogom przedsiębiorstw organizacji społecznych, że im to prawo nie przysługuje wobec samorządności stowarzyszenia. Wydaje się zresztą, że taka linia postępowania stanowiłaby poważny błąd społeczny i ekonomiczny. Zanego-

wanie prawa do samorządności i tym samym prawa do oficjalnego i konstruktywnego ekonomicznie artykułowania interesów załóg, nie oznacza, że interesy te przestaną istnieć. Tłumione w sposób instytucjonalny ulegają tylko "podskórnej", konfliktowej kumulacji, grożąc poważnym wybuchem w sprzyjających okolicznościach, a na codzień owocując postawą apatii i braku zaangażowania. Pozbawiając załogę samorządności, a przynajmniej częściowego uczestnictwa w zarządzaniu, trudno od niej oczekiwać postaw przedsiębiorczości i trudno od niej egzekwować odpowiedzialność ekonomiczną za działania, na które nie ma wpływu.

Spójrzmy na problem ekonomicznej odpowiedzialności nieco szerzej. Co oznacza samo pojęcie tej odpowiedzialności? Każdy podmiot gospodarczy powinien ponosić skutki ekonomiczne zarówno decyzji wyraźnie błędnych, jak i również nieoptymalnych, zaniechania pewnych działań, które można było podjąć, a których nie podjęto lub podjęto w nieodpowiednim czasie. Chodzi więc o odpowiedzialność w szerokim znaczeniu, a nie o odpowiedzialność w rozumieniu prawa karnego. Może to być więc wyłącznie odpowiedzialność o charakterze materialnym /wysokość poborów, groźba utraty pracy itp./ i to odpowiedzialność dwukierunkowa /pozytywna i negatywna/. Odpowiedzialności tego rodzaju nie są w stanie ponosić członkowie społecznych władz organizacji /abstrahując już od faktu, że nie zawsze posiadają oni kwalifikacje i predyspozycje do podejmowania szczegółowych rozstrzygnięć techniczno-ekonomicznych/, którzy nie otrzymują za tę pracę żadnej formy wynagrodzenia. Może wchodzić tu w grę wyłącznie odpowiedzialność moralna, wynikająca z osobistego zaangażowania w sprawy organizacji, a w sporadycznych przypad-

kach decyzji sprzecznych z prawem odpowiedzialność organizacyjna lub wręcz karna. Połączone zastrzeżenia dotyczą odpowiedzialności urzędników /pracowników aparatu administracyjnego organizacji społecznej/. Tu też można mówić jedynie o odpowiedzialności służbowej lub karnej. Trudno natomiast karać za brak inicjatywy przedsiębiorczej oraz wymagać podejmowanie ryzyka ekonomicznego, kiedy kto inny ponosi jego skutki.

Inaczej przedstawia się sytuacja w przedsiębiorstwach. Jeżeli zastosuje się tu konsekwentnie rygory samofinansowania, a wpłaty na cele statutowe uniezależni się od efektywności działania danej jednostki, całość konsekwencji ekonomicznych podejmowanych, bądź zaniechanych decyzji ponosić będzie załoga i kierownictwo przedsiębiorstwa. Oczywiście konieczna jest w tym przypadku także samodzielność placowa przedsiębiorstwa, aby tę odpowiedzialność przenieść jeszcze dalej "w dół" - do poszczególnych pracowników.

Trudno lansować jeden model rozwiązania problemu udziału pracowników w zarządzaniu przedsiębiorstwami organizacji społecznych. Jak już wspomnieliśmy wcześniej, różna jest specyfika, tradycje oraz społeczno-ekonomiczne realia działalności gospodarczej poszczególnych organizacji. Dla przykładu zarysujmy dwa warianty rozwiązań - partycypacyjny i samorządowy.

Wariant partycypacyjny wiązałby się z funkcjonowaniem instytucji rady nadzorczej złożonej w połowie z przedstawicieli pracowników, w połowie z przedstawicieli władz statutowych organizacji społecznej. Stanowiłby więc próbę instytucjonalnej syntezy dwóch samorządności. Trudno natomiast przewidzieć /nie znam bowiem praktycznego przykładu zastosowania tego modelu/, jak

ułożyłby się rzeczywisty układ sił i interesów wewnątrz rady nadzorczej.

Wariant samorządowy opiera się na rozwiązaniach ustrojowo-prawnych zbliżonych do aktualnie funkcjonujących w przedsiębiorstwach państwowych. Organy samorządu pracowniczego miałyby podobne uprawnienia jak analogiczne organy w przedsiębiorstwach państwowych. Władze organizacji społecznej pełniłyby funkcję organu założycielskiego. Załoga przedsiębiorstwa stanowiąłaby rodzaj zbiorowego dzierżawcy /powiernika/ majątku stowarzyszenia, a dyrektor spełniałby rolę fachowego administratora i zarządcy, kierującego przedsiębiorstwem w oparciu o załogę. Zgodność interesów załogi z interesami macierzystej organizacji powinna być zapewniona poprzez stosowanie zasad "twardego" finansowania i odpowiednią instrumentację finansową, skłaniającą do realizacji preferencji programowych. Opisany wariant stosowany jest z powodzeniem od 1982 roku w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym.

Uwagi końcowe

Działalność gospodarcza organizacji społecznych, poza nielicznymi wyjątkami, pozostała na uboczu poczyną reformatorskich w gospodarce polskiej. Wynika to, jak się wydaje, nie tylko z wyraźnego społecznego i ekonomicznego niedowartościowania tego sektora. Świadczy również pośrednio o niepełnym docenieniu znaczenia różnego rodzaju stowarzyszeń i organizacji społecznych w życiu społecznym, ekonomicznym, kulturalnym, turystycznym i sportowym kraju. Jedyna szansa rozwoju stowarzyszeń i ich ekspansji programowej leży bowiem w ich przynajmniej częściowym samofinansowaniu. Trudno bowiem oczekiwać, aby w warun-

kach walki z inflacją budżet państwa mógł zaspokajać wszelkie potrzeby na finansowanie aktywności społecznej. Wdrażanie reformy gospodarczej ograniczyło również, o czym trzeba wyraźnie powiedzieć, różnego rodzaju "przeciaki" finansowe z przedsiębiorstw państwowych i spółdzielni, stanowiące dotąd nieoficjalne, ale liczące się źródło finansowania potrzeb szeregu organizacji. Problem źródeł finansowania działalności statutowej organizacji społecznych wymaga więc nowego kompleksowego spojrzenia. Działalność gospodarcza organizacji społecznych stanowi tu podstawową linię rozwiązań, ale nie jedyną. Do rozważenia są również np. ulgi podatkowe dla instytucji i osób fizycznych przekazujących określone kwoty na rzecz organizacji społecznych.

Działalność gospodarczą organizacji społecznych trzeba wesprzeć nie tylko postępowymi regulacjami prawnymi. Konieczne jest również podjęcie poważnych badań, zarówno empirycznych, jak i teoretycznych w zakresie dziedzin, które umownie można nazwać ekonomiką oraz socjologią działalności gospodarczej organizacji społecznych.

Jerzy Raciborski

STATUS PRAWNY JEDNOSTEK WYODRĘBNIONYCH DO PROWADZENIA
DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ W ORGANIZACJACH SPOŁECZNYCH

Zagadnienie statusu prawnego jednostek prowadzących działalność gospodarczą, a należących do organizacji społecznych wymaga przede wszystkim uporządkowania. Sam termin " organizacja społeczna " nie został dotychczas w zakresie normatywnym jednoznacznie określony. Jakkolwiek używa do Konstytucja PRL^{1/} to w zakresie szczegółowego i konkretnego uregulowania odsyła ona do innych ustaw. Ustawy te chętnie stosują pojęcie organizacji społecznej ludu pracującego, szczegółowo określając położenie prawne tych organizacji, jednak nie definiują samego podmiotu.

Uniwersalnym aktem prawnym obejmującym problematykę zrzeszeń jest Prawo o stowarzyszeniach z 1932 roku^{2/}. Odrębnym aktem uregulowano status związków zawodowych, genetycznie wywodzących się ze stowarzyszeń, i do 1949 roku^{3/} działających jeszcze w oparciu o przepisy Prawa o stowarzyszeniach. Poza zasięgiem prawa o stowarzyszeniach znalazły się także spółdzielnie, których odmienna regulacja prawna uzasadniona jest szczególnym celem - prowadzeniem działalności gospodarczej.

-
- 1/ Art.84 ust.2 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 22 lipca 1952 r./tekst jednolity Dz.U.z 1976r. nr7,poz.36/.
 - 2/ Rozporządzenie Prezydenta RP z 27 października 1932 r.prawo o stowarzyszeniach /Dz.U.R.P.nr 94,poz.808;zm.1946 nr4,poz.30,1949 nr 41,poz.293;1949 nr45,poz.335;1950 nr44,poz.401/.
 - 3/ Ustawa z 1 lipca 1949 r. o związkach zawodowych/Dz.U.R.P.nr 41,poz.293/.

Niektóre ze stowarzyszeń, a właściwie organizacji społecznych zostały powołane wprost odrębnymi przepisami rangi ustawowej^{4/}. Ponadto stowarzyszenia studenckie tworzone są na podstawie ustawy o szkolnictwie wyższym. Związki wyznaniowe działają w oparciu o niejednolite podstawy prawne. Tak zwane związki prawnie uznane korzystają z indywidualnej regulacji ustawowej^{5/} z wyjątkiem kościoła katolickiego/, a związki nowo tworzone działają w ramach Prawa o stowarzyszeniach. Poza szczegółową regulacją pozostają organizacje społeczno-polityczne /partie polityczne/. Jak wynika z przedstawionego wprowadzenia, status prawny zrzeszeń jest bardzo niejednolity. Próbę rozstrzygnięcia, które ze stowarzyszeń zaliczyć należy do organizacji społecznych ludu pracującego podjął w swym orzecznictwie Sąd Najwyższy^{6/}. Sprawa ta ma praktyczne znaczenie dla zaliczenia jednostek gospodarczych stowarzyszeń do sfery obrotu uspołecznionego lub nieuspołecznionego, bowiem jednostki gospodarcze stowarzyszeń nie zaliczonych do organizacji społecznych traktowane są jak jednostki gospodarki nieuspołecznionej i nie korzystają ze wzmożonej ochrony prawnej^{7/}. Dla potrzeb niniejszego opracowania ograniczę się jedynie do stowarzyszeń działających w oparciu o Prawo

4/ Na przykład Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej, Liga Obrony Kraju i inne.

5/ Np. dekret z 16 października 1945r. o stosunku Państwa do Kościoła Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej/Dz.U. nr 46, poz. 259/ i inne.

6/ Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 19 grudnia 1959r. uznał, że związki wyznaniowe nie są organizacjami społecznymi ludu pracującego.

7/ Argumentem a contrario z art. 33 § 1 pkt 6 i art. 126 kodeksu cywilnego /Dz.U. nr 16 z 1964r., poz. 93 z późniejszymi zmianami/.

o stowarzyszeniach /stowarzyszenia rejestrowane i stowarzyszenia wyższej użyteczności/ oraz związków zawodowych. Pomijam związki wyznaniowe, których działalność gospodarcza uregulowana jest w sposób szczególny^{8/} oraz partie polityczne nie prowadzące istotnej działalności gospodarczej.

Tezę generalną, jaką można wyprowadzić już ze wstępnej lektury przepisów rangi ustawowej jest bezpodstawność prowadzenia działalności gospodarczej przez organizacje społeczne. Tezę taką opieram na sformułowaniu artykułu 1 Prawa o stowarzyszeniach, określającego stowarzyszenie jako dobrowolne, trwałe zrzeszenie o celach n i e z a r o b k o w y c h, oraz na milczeniu ustawodawcy w rozdziale 3 ustawy o związkach zawodowych - Prawa i obowiązki związków zawodowych^{9/}.

Odmienne stanowisko zajęła Rada Ministrów wydając uchwałę 446 w sprawie działalności gospodarczej organizacji społecznych^{10/} i określając w postanowieniach tej uchwały, że organizacjom społecznym posiadającym osobowość prawną może być udzielone zezwolenie na prowadzenie działalności gospodarczej, z zastrzeżeniem o wyłączeniu spod działania tej uchwały działalności gospodarczej związków zawodowych.

8/ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 grudnia 1974r. w sprawie wydawania zezwoleń na prowadzenie działalności gospodarczej w celach religijnych /Dz.U. nr 49. poz.297/.

9/ Ustawa z dnia 8 października 1982 r. o związkach zawodowych /Dz.U. nr 32, poz. 216/.

10/ Uchwała 446 Rady Ministrów z dnia 17 listopada 1958 r. w sprawie działalności gospodarczej organizacji społecznych /niepublikowana/; zmieniona uchwałami Rady Ministrów nr 405 z 27 grudnia 1961 r. i nr 14 z 11 lutego 1983 r./niepublikowanymi/.

Uchwała 446 ma najwyraźniej charakter samoistny - nie po-
wołuje żadnej podstawy ustawowej. Pojawia się oczywiście pyta-
nie o legalność podobnej regulacji. Rada Ministrów podejmując
wspomnianą uchwałę w wyraźny sposób poszerza zakres zdolności
prawnej organizacji społecznych. Tymczasem sfera podmiotowości
prawnej według powszechnie przyjętych zasad prawotwórstwa wy-
maga regulacji ustawowej^{11/}. Rozbieżność w uregulowaniu usta-
wowym i w uchwale 446 tłumaczyć można rozmaitym rozumieniem
celów niezarobkowych. Uchwała w § 2 ust. 4 sugeruje aby docho-
dy z działalności gospodarczej i innych źródeł nie przewyższa-
ły wydatków na cele statutowe. Tym samym organizacja jako ca-
łość nie osiąga nadwyżki, nie "zarabia". Niemniej w konkret-
nych stosunkach ekonomicznych organizacje te występują jako
podmioty zarabiające, świadczące na przykład usługi po cenach
przewyższających koszty własne łącznie z podatkami.

Uchwała 446 rozróżnia następujące formy prowadzenia dzia-
łalności gospodarczej:

- a/ działalność prowadzona przez wyodrębnioną komórkę /§3 ust.1
zdanie 1/,
- b/ działalność prowadzona przez organizację społeczną bezpo-
średnio /§3 ust.1 zdanie 2/,
- c/ udział w spółdzielni osób prawnych /§3 ust.2 pkt 1/,
- d/ udział w spółce /§ 3 ust.2 pkt 2/,
- e/ inicjowanie tworzenia przez członków organizacji spółdziel-
ni odprowadzającej czystą nadwyżkę na potrzeby organizacji
/§3 ust.3/.

11/ Por.art.36 kodeksu cywilnego określający tzw. szczególną
zdolność prawną osób prawnych.

Odmienne niż Prawo o stowarzyszeniach i ustawa o związkach zawodowych, ustawa o przedsiębiorstwach państwowych^{12/} w art.16 w związku z art.15 dopuszcza w sposób dorozumiany jedną formę działalności gospodarczej - tworzenie przedsiębiorstw mieszanych przez przedsiębiorstwa państwowe i organizacje społeczne na warunkach określonych odrębnymi przepisami ustawowymi. W pracach nad projektem ustawy o przedsiębiorstwach mieszanych dominuje koncepcja nadania tym przedsiębiorstwom formy spółki^{13/}.

Poza uchwałą 446 uregulowano działalność gospodarczą jednostek wyodrębnionych związków zawodowych. Po pierwsze poprzez przyjęcie ustawy o Funduszu Wczasów Pracowniczych^{14/} określającej Fundusz jako osobę prawną prawa publicznego i wyraźnie wskazującą zakres jego działalności gospodarczej, po drugie poprzez rejestrację sądową statutów związków zawodowych zawierających postanowienia o prowadzeniu działalności gospodarczej również poprzez jednostki wyodrębnione^{15/}. Można co prawda zastanawiać

12/ Ustawa z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych /Dz.U. nr 24, poz.122/.

13/ Za rozwiązaniem takim przemawia również kierunek ostatniej nowelizacji uchwały 446, dokonanej uchwałą nr 14 Rady Ministrów z 11 lutego 1983r./niepublikowana/a wprowadzającą nowe brzmienie §3 ust.2:"Za działalność gospodarczą organizacji społecznej może być uważany również 1/...2/udział danej organizacji w spółkach handlowych, o ile umowy spółki przewidywać będą odprowadzanie udziału organizacji społecznej w czystym zysku przeznaczonym do podziału między wspólników na cele statutowe".Dotyczyzas udział organizacji społecznej w spółce wymagał spełnienia następujących warunków:a/50% udziałów należało do organizacji,b/udziałowcami były osoby prawne,c/czysty zysk przeznaczano na cele statutowe. Por. S.Włodyka,Prawo gospodarcze-zarys systemu,Część ogólna T.II, s.16, PWN Warszawa 1982.

14/ Ustawa z dnia 4 lutego 1949r. w sprawie powołania Funduszu Wczasów Pracowniczych Komisji Centralnej Związków Zawodowych w Polsce /Dz.U.R.P. nr 9, poz.48/.

15/ Na przykład statut Związku Nauczycielstwa Polskiego zarejestrowany w Sądzie Wojewódzkim w Warszawie 5 sierpnia 1983r. w art.8 ust.1 pkt 16/ w środkach działania wymienia:ZNP.... prowadzi Biuro Podróży i Turystyki ZNP "Logostur".

się na jakiej podstawie sądy dopuszczają podobne postanowienia statutów, skoro związki nie zostały przez ustawę upoważnione do prowadzenia działalności gospodarczej. Zapewne jest to uznanie powszechnie istniejącej praktyki.

Z pobieżnego omówienia wynika, że pojęcie jednostki wyodrębnionej do prowadzenia działalności gospodarczej ma zakres szerszy niż określony w § 3 ust. 1 zdanie 1 uchwały 446 Rady Ministrów. W stosunku do jednostek organizacji społecznych mówimy jedynie o wyodrębnieniu faktycznym a nie prawnym, pomimo że przepisy administracyjne używają określenia - jednostka wyodrębniona. Istotą wyodrębnienia prawnego jest bowiem odrębna podmiotowość prawna - gdy wszystkie jednostki gospodarcze organizacji społecznych korzystają z podmiotowości organizacji macierzystych. Nie narusza tej zasady status Fundusz Wczasów Pracowniczych ukształtowanego odrębną ustawą. Brak osobowości prawnej jednostek gospodarczych organizacji społecznych powoduje pełną odpowiedzialność organizacji za zobowiązania jednostki gospodarczej.

S. Włodyka za jednostkę gospodarczą przyjmuje każdą odpowiednio wyodrębnioną jednostkę organizacyjną powołaną do prowadzenia stałej działalności gospodarczej i specjalnie pod tym kątem widzenia ukształtowaną^{16/}. Pominąwszy omówiony już aspekt prawny, na wyodrębnienie faktyczne złożą się następujące płaszczyzny: wyodrębnienie organizacyjne wyrażające się odrębną strukturą i autonomicznym systemem powiązań wewnątrz tej struktury, wyraźnie odcinającym się od systemu powiązań w stru-

16/ S. Włodyka, Prawo gospodarcze, T.I.PWN, Warszawa 1980, s.105.

kturze całej organizacji; wyodrębnienie technologiczne rozu-
miane jako możliwość kompleksowego wykonywania pewnych funkcji
gospodarczych /na przykład świadczenia usług/ w ramach posia-
danych środków, szczególnie kadr i wyposażenia technicznego ;
płaszczyzna majątkowa i finansowa wyrażająca się w faktycznym
dysponowaniu wyodrębnioną częścią mienia organizacji i oparciu
rozliczeń z organizacją na zasadach rozrachunku gospodarczego.
Tak zarysowany zakres faktycznego wyodrębnienia pozwala wska-
zać pewne ukształtowane w praktyce typy jednostek gospodar-
czych organizacji społecznych, różniących się statusem praw-
nym. Będą to:

1. Jednostki wyodrębnione ustawowo. Jedyną taką jednostką jest
Fundusz Wczasów Pracowniczych, którego zakres powiązań ze
strukturami związków zawodowych, szczególnie stopień pod-
porządkowania tym związkom pozwala rozpatrywać w tych ka-
tegoriach.
2. Jednostki wyodrębnione na zasadach określonych w § 3 ust.1
zdanie pierwsze uchwały 446 Rady Ministrów z 1958 r. i uwi-
docznione w rejestrze Ministra Finansów. Do tej grupy na-
leży Biuro Podróży i Turystyki Zrzeszenia Studentów Pol-
skich "Almatur", Biuro Usług Turystycznych Związku Harcer-
stwa Polskiego "Harctur", Biuro Turystyki Zagranicznej Pol-
skiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego i inne.
3. Jednostki faktycznie wyodrębnione, formalnie umieszczone w
strukturze statutowej organizacji, gospodarujące na pod-
stawie zezwolenia Ministra Finansów według § 3 ust.1 zda-
nie drugie uchwały 446 Rady Ministrów. Przykładem tak-
iej jednostki może być Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego w
Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym.

4. Jednostki faktycznie wyodrębnione, formalnie umieszczone w strukturze organizacji, gospodarujące w zakresie nie wymagającym zezwolenia Ministra Finansów na podstawie okólnika Ministra Finansów i Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 grudnia 1960 roku z późniejszymi uzupełnieniami. Na tej zasadzie funkcjonują niektóre bufety, wydawnictwa organizacyjne itp.^{17/}
5. Jednostki wyodrębnione na podstawie zarejestrowanych statutów związków zawodowych, bez innych wyraźnie sformułowanych podstaw prawnych. Na tej zasadzie działa Biuro Podróży i Turystyki Związku Nauczycielstwa Polskiego "Logotur".

Przedstawiony powyżej podział pomija możliwość tworzenia oddziałów terenowych jednostek gospodarczych, których status prawny jest niejednorodny a zależy od zakresu zezwolenia Ministra Finansów i uchwał odpowiednich władz organizacji społecznej.

17/ Okólnik Ministra Finansów i Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 grudnia 1960 roku w sprawie wyjaśnienia niektórych postanowień uchwały nr 446/58 Rady Ministrów z dnia 17 listopada 1958 r. w sprawie działalności gospodarczej organizacji społecznych/niepublikowany/ w pkt 2 zwalnia z obowiązku uzyskiwania zezwoleń m.in. bezwynikową działalność gastronomiczną, wydawniczą, artystyczną i szkoleniową. W stosunku do organizacji/klubów/ sportowych zakres zwolnień został znacznie poszerzony okólnikiem Ministra Finansów i Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 16 czerwca 1981 roku /niepublikowanym/ i obejmuje nieograniczone świadczenie usług hotelarskich, gastronomicznych, transportowych i pralniczych, świadczenie usług w zakresie konserwacji i napraw sprzętu sportowego oraz turystycznego, prowadzenie kolektur totalizatora, wytwarzanie pamiątek z materiałów odpadowych, świadczenie usług w zakresie prac remontowych i konserwacyjnych - szczególnie wymagających udziału wyspecjalizowanych grup alpinistów i pletwonurków, organizowanie i prowadzenie kiermaszy sprzętu sportowego i turystycznego.

Przy okazji omawiania rodzajów i form organizacyjnych działalności gospodarczej w organizacjach społecznych należy wspomnieć o rejestrze tej działalności prowadzonym przez Ministra Finansów^{18/}. Wpis do rejestru, jakkolwiek obligatoryjny, nie ma tak doniosłego znaczenia jak wpis przedsiębiorstwa państwowego czy spółdzielni, dla których decyduje o chwili nabycia osobowości prawnej. Zarejestrowanie działalności gospodarczej w formie jednostki wyodrębnionej nie zmienia sytuacji prawnej tej jednostki, obwarowane jest jedynie sankcją zablokowania rachunku bankowego lub cofnięcia zezwolenia na prowadzenie takiej działalności. Działalność gospodarcza w oddziałach terenowych organizacji społecznych winna być uwidoczniiona w rejestrze terenowych organów Ministra Finansów, natomiast nie podlega rejestracji działalność z mocy przepisów prawa zwolniona z obowiązku uzyskiwania zezwoleń, co nie uchyla przepisom o obowiązkach podatkowych.

Powstaje pytanie, na ile skomplikowany stan prawny i szczególne usytuowanie organizacyjne jednostek gospodarczych organizacji społecznych wpływa na ich możliwości działania na rynku turystycznym. Jednostki te bowiem faktycznie zmuszone są do konkurencji z przedsiębiorstwami państwowymi, spółdzielczymi i prywatnymi, muszą zatem dostosowywać się do nowo tworzonych się reguł gry gospodarczej. W prostej tabeli przedstawiam zestawienie kilku istotnych elementów określających sytuację jednostek gospodarczych organizacji społecznych na tle jednostek państwowych: przedsiębiorstw działających na za-

18/ Uchwała nr 508 Rady Ministrów z dnia 25 listopada 1961 r. w sprawie rejestru organizacji społecznych prowadzących działalność gospodarczą /M.P. nr 91, poz.384/.

sadach ogólnych i przedsiębiorstw użyteczności publicznej.
 PORÓWNIANIE STOPNIA SAMODZIELNOŚCI JEDNOSTEK GOSPODARCZYCH
 ORGANIZACJI SPOŁECZNYCH I PRZEDSIĘBIORSTW PAŃSTWOWYCH

Typ jednostki / Rodz. kompetencji	Przedsięb. państw.na zasadach ogólnych	Przedsięb. użyteczności publicznej	Jednostka wyodrębn. organizac. społ.	Fundusz Wczasów Pracown.
Podstawa utworzenia	Akt adminis. uchwała Rady Narodow. lub umowa	Akt adminis. uchwała Rady Narodow. lub umowa	Uchwała zarządu głównego org. społ. i zezwolenie MF z opinią organu nadzorczego	Ustawa jednoktowa /o FWP/
Stosunek do mienia	wydzielona część mienia ogólnonarodowego z prawem korzystania jak właściciel /z ograniczeniami przewidzianymi ustawą/		Korzysta z części mienia organizacji społ.	Majątek Skarbu Państwa ewidencjonowany jak własny
Ustalanie statutu	Uchwalają organy przedsięb. /niekiedy zatw. organ założyc.	Uchwalają organy przedsięb. Zatwierdza organ założyc.	Nadają wiadze organiz. społecznej	Uchwała centralny organ zw. zawod. Zatwierdza MPP i SS
Powoływanie dyrektora	Rada Pracownicza przedsięb. lub organ założyc. wzajemne prawo sprzeciwu	Organ założycielski, prawo sprzeciwu Rady Pracowniczej	Władze organizacji społecznej	Rada Funduszu /społ. organ nadzorczy/
Podział zysku	Dzieli samorząd przedsiębiorstwa	Dzieli samorząd przedsiębiorstwa	Organ uprawniony statutom jedn. wyodrębnionej, minimum 40% na cele statutu org. społecznej	Działalność bezwynikowa
Osobowość prawna	posiada	posiada	nie posiada	posiada
Ustalanie planu	Ustalają organy przeds.	Ustalają org. przeds.	Zatwierdz. władze org. społecznej	Zatwierdza Rada Funduszu

Jak z powyższego zestawienia wynika, jednostki gospodarcze organizacji społecznych posiadają najmniejszy stopień samodzielności w porównaniu z przedsiębiorstwami państwowymi zarówno działającymi na zasadach ogólnych jak i użyteczności publicznej oraz Funduszem Wczasów Pracowniczych. Zestawienie obejmuje jedynie stosunki jednostek wyodrębnionych z organizacją macierzystą, natomiast dodatkowym ograniczeniem jest nadzór państwowy nad samymi organizacjami. Sektor społeczny jest jedynym sektorem w gospodarce nie chronionym przed bezpośrednią ingerencją administracji państwowej w zakres działania.

Wydaje się koniecznym rozważenie statusu Funduszu Wczasów Pracowniczych, którego szczególne uregulowanie wydaje się archaiczne, a najwłaściwszym byłoby jego upaństwowienie i nadanie mu formy przedsiębiorstwa użyteczności publicznej.

W podsumowaniu pragnę wyrazić przekonanie, że pomimo wszelkich wątpliwości odnoszących się do legalnej podstawy prowadzenia działalności gospodarczej w organizacjach społecznych nie można kwestionować celowości takiej działalności. Tym samym pilny staje się postulat ustawowej regulacji tej sfery gospodarki, najlepiej w ramach nowej ustawy o stowarzyszeniach. Propozycje regulowania działalności gospodarczej organizacji społecznych w odrębnej ustawie, czy też w ramach ustawy o wykonywaniu rzemiosła i usług nie uwzględniają najistotniejszych problemów tej regulacji - określenia wzajemnych stosunków organizacji społecznych i tworzonych przez nie jednostek oraz związania działalności tych jednostek z celami statutowymi organizacji macierzystej. Przesadne

są aspiracje niektórych jednostek gospodarczych pragnących uniezależnić się całkowicie od organizacji społecznych, nawet w zakresie określenia przedmiotu działania. W sektorze społecznym działalność gospodarcza zawsze będzie miała charakter uboczny, wobec niegospodarczych celów statutowych organizacji^{19/} a głównym problemem regulacji wydaje się wyważenie proporcji między funkcją dostarczania środków finansowych organizacji a funkcją świadczenia usług i produkcji w zakresie objętym celami statutowymi tejże organizacji. Natomiast dopuszczenie do tworzenia całkowicie autonomicznych jednostek gospodarczych prowadzących działalność w oparciu o typ własności grupowej w swej istocie zbiega się z ideą spółdzielczości.

^{19/} S. Włodyka, Prawo gospodarcze... t.II, s.15.

ZASOBY KADROWE ORGANIZACJI TURYSTYCZNYCH

W turystyce nośnikiem cech jakościowych a także ilościowych jest czynnik ludzki czyli kadra. Za kadre turystyczną uważa się zbiorowość osób, które łączy wspólna praca na rzecz obsługi ruchu turystycznego. Zbiorowość ta jest wewnętrznie zróżnicowana, różne grupy spełniają odmienne funkcje w obsłudze turystyki. Pojęcie kadry turystycznej nie pokrywa się z pojęciem resortowym. Zróżnicowaną zbiorowość pracowników turystyki można określić stosując wiele kryteriów^{1/}. Najczęściej stosowane kryterium to charakter umowy o pracę pozwalający wyróżnić kadre etatową, kontraktową /zatrudnioną na umowie-zlecenie/ i kadre społeczną. Społeczne organizacje turystyczne dysponują wszystkimi wyżej wymienionymi rodzajami kadry. Celem niniejszego referatu jest próba określenia zasobów kadrowych turystycznych organizacji społecznych z uwzględnieniem rodzajów kadry oraz jej rozmieszczenia według województw^{2/}. Nasylenie kadrami turystycznymi poszczególnych regionów jest jednym z najlepszych wskaźników ilustrujących rozwój turystyki w danym terenie. Wiele pisano już o roli kadry turystycznej, w tym również kadry społecznej w rozwoju turystyki, podnoszeniu jakości usług turystycznych, wycho-

1/ Konsewicz G., Schupp H., Kwalifikowana kadra turystyczna. Wstęp do dyskusji na temat systematyki niektórych pojęć, szacunku potrzeb i systemów kształcenia w perspektywie roku 1990. Instytut Turystyki Warszawa 1974 s.6.

2/ Kruczek Z., Lobożewicz T., Zasoby i potrzeby kadrowe w turystyce. Stan i perspektywy. Instytut Turystyki, Kraków 1984, materiały - zsynopsis, I/S/84.

waniu przez turystykę. Brak natomiast w literaturze fachowej określenia zasobów kadrowych, jak i analizy przestrzennej rozmieszczenia tej kadry.

1. Zawodowa kadra turystyczna organizacji społecznych

Etatowa kadra zatrudniona w jednostkach turystycznych nadzorowanych przez GKT w 1982 r. liczyła ponad 63 tys. pracowników, do tego należy jeszcze dodać około 70 tys. osób zatrudnionych w bazie wypoczynkowej zakładów pracy nie ujmowanych w oficjalnej statystyce GUS^{3/} oraz około 6 000 osób zatrudnianych sezonowo. Tabela 1 ujmuje zatrudnienie w turystyce i wypoczynku w 1982 r. wg głównych rodzajów jednostek. Organizacje turystyczne nadzorowane przez GKT zatrudniały 17 059 osób, tj. 27% ogółu kadry etatowej. Jednostki organizacji społecznych zajmowały pod względem liczebności zatrudnionych drugie miejsce po terenowych przedsiębiorstwach turystycznych a przed PP"Orbis". Znaczy to, że co czwarty etatowy pracownik turystyki pracuje w organizacji społecznej.

Należy zauważyć, że niestety kadra organizacji społecznych była najmniej stabilna w okresie załamania się turystyki spowodowanego stanem wojennym. Odeszło wtedy 3 500 pracowników czyli co szósty zatrudniony.

Rozmieszczenie etatowej kadry turystycznej w układzie terytorialnym obrazuje mapa 1. Niestety nie dysponuję danymi pozwalającymi na wyodrębnienie etatowej kadry organizacji społecznych wg województw, można jednak w przybliżeniu założyć, że jej rozmieszczenie wykazuje prawidłowości jak cała zawodo-

3/ Turystyka w Polsce. Wybrane informacje. GKT wrzesień 1983 r.

Tabela 1.

ZATRUDNIENIE W TURYSTYCE I WYPOCZYNKU W LATACH 1979 - 1982

Lp.	Wyszczególnienie	1979	1982	Dynamika 1979 = 100	Spadek zatrudnienia 82/79
1	2	3	4	5	6
1.	Zatrudnienie w re- sorsie turystyki Ogółem/pracownicy etatowi/	71 645	62 790	87,6	8 855
	w tym:				
	PP "Orbis"	16 915	15 760	93,1	1 155
	WPT	25 574	21 944	85,8	3 630
	Organizacje turystyczne 1/	20 495	17 059	83,2	3 436
	GKT	127	120	94,5	7
	Instytut Turystyki	162	117	72,2	45
	FWP	8 372	7 860	93,8	482
2.	Zatrudnienie sezon. ogół.	X	6 000		
3.	Zatrudnienie w ba- zie wypoczynkowej zakładów pracy i ośrodków wczaso- wych /bez służb socjalnych, innych resortów/ 2/	X	70 000		

1/ tylko nadzorowane przez GKT

2/ szacunek Departamentu Usług Turystycznych GKT

X - brak danych

Opracowanie: Departament Nauki, Szkolenia i Kadr GKT /A.Lipska ,
I.Osiecka, K.Kłoda/

wa kadra turystyczna. Analizując mapę można zauważyć, że największa koncentracja etatowej kadry ma miejsce w stołecznym woj. warszawskim /14,0%/ ze względu na usytuowanie w stolicy centralnych agend jednostek turystycznych. Na drugim miejscu znajduje się czołowy region recepcyjny - woj. nowosądeckie /6,8%/ a w dalszej kolejności duże aglomeracje miejskie pełniące funkcje renomowanych centrów krajoznawczych i turystycznych a zarazem ośrodków generujących ruch turystyczny /woj. miejskie krakowskie - 4,8%, wrocławskie - 3,5%, poznańskie - 3,9%, gdańskie - 5,0%, wałbrzyskie - 4,4%, jeleniogórskie - 4,4%/.

Najmniej osób zatrudnionych w turystyce zarejestrowano w woj. sierańskim /0,1%/, siedleckim, skierniewickim i białsko - podlaskim. Są to regiony pozbawione atrakcyjnych walorów turystycznych umożliwiających recepcję turystyki pobytowej, a także tereny słabo zurbanizowane, o małej aktywności turystycznej mieszkańców.

2. Kadra kontraktowa

Do turystycznej kadry kontraktowej zalicza się w Polsce przewodników turystycznych, pilotów wycieczek zagranicznych i krajowych, informatorów turystycznych oraz ratowników górskich i wodnych. W tabeli 2 przedstawiono wielkość tej kadry. Z wymienionych wyżej rodzajów kadry kontraktowej tylko przewodnicy turystyczni są związani tak pod względem kształcenia jak i wykonywania funkcji z organizacją społeczną - PTTK. Natomiast piloci wycieczek zagranicznych i krajowych oraz informatorzy turystyczni podejmują pracę w różnych jednostkach,

Tabela 2

KONTRAKTOWA KADRA TURYSTYCZNA W POLSCE

Lp.	Wyszczególnienie	1979	1982	1979=100 Dynamika
1	2	3	4	5
<u>I. Kadra turystyczna</u>				
1.	Piloci krajowi i zagraniczni x/	11 000	16 000	145,4
2.	Przewodnicy	14 592	13 673	93,7
3.	Informatorzy turystyczni	3 250	2 800	86,2
<u>II. Kadra paraturystyczna</u>				
1.	Ratownicy górscy x/	1 100	1 300	118,1
2.	Ratownicy wodni	60 555	54 376	89,8
<u>III. Ogółem</u>		90 497	88 149	97,1

x/ szacunki

Opracowano na podstawie danych Departamentu Ruchu Turystycznego i Departamentu Nauki, Szkolnictwa i Kadr GKT oraz statystyki WOPR, GOPR i COIT.

w tym również i w organizacjach społecznych. Specyficzną kadrami kontraktową, w znacznej mierze społeczną, są ratownicy górscy zrzeszeni w GOPR oraz wodni zrzeszeni w WOPR. Nadzór nad tymi organizacjami pełni GKKFIS, kadra ta jest najczęściej sezonowo zatrudniana przez organizatorów turystyki wypoczynku.

Mapa 1 ujmuje rozmieszczenie kadry kontraktowej w Polsce w układzie województw. W przeciwieństwie do rozmieszczenia kadry zawodowej najbardziej zasobnymi w pilotów, przewodników i informatorów turystycznych są wielkie aglomeracje miejskie: woj. stołeczne warszawskie - 15,3%, katowickie - 8,7%, krakowskie miejskie - 8,1%, gdańskie - 5,1%. W tych czterech województwach skupione jest prawie 50% kadry kontraktowej.

Biorąc pod uwagę poszczególne rodzaje kadry kontraktowej - to najbardziej w przewodników turystycznych zasobne jest woj. katowickie - 12,0%, stołeczne warszawskie - 11,6%, krakowskie miejskie - 8,5%. Znaczna ilość przewodników wywodzi się z woj. nowosądeckiego - 5,6%, gdańskiego - 4,0% i bielskiego - 4,0%. W tych sześciu województwach skupiona jest prawie połowa stanu przewodników turystycznych w kraju. Są to województwa o wybitnych walorach krajoznawczych lub, jak to ma miejsce w wypadku woj. katowickiego, regiony generujące ruch turystyczny. Najmniej przewodników odnotowano w woj. białkopodlaskim i ciechanowskim.

Jeszcze większa koncentracja kadry w kilku regionach ma miejsce w odniesieniu do pilotów wycieczek zagranicznych. Pilotami są zrzeszeni w klubach pilotów działających przy oddziałach okręgowych biur turystycznych /najczęściej PP "Orbis"/. Oddziały te zlokalizowane są w największych aglomeracjach miejskich, stąd też tam duże jest nasycenie kadrami pilotów. W samej Warsza-

wie działa 27,9 % pilotów, na drugiej pozycji jest woj.poznańskie - 7,2%, dalej woj.miejskie krakowskie - 6,9% i katowickie - 6,2%, a w dalszej kolejności łódzkie - 5,6%, wrocławskie - 5,4%. W tych sześciu województwach skupione jest 60% kadry pilotów wycieczek zagranicznych. Piloci wycieczek krajowych nie są zrzeszeni w klubach, nie są też rejestrowani ani przez władze wojewódzkie ani przez biura turystyczne. Stąd też ta populacja nie została ujęta w zróżnicowaniu przestrzernym.

Informatorzy turystyczni skupieni są przeważnie w ośrodkach, gdzie działają oddziały COIT, będących zarazem regionami dużej recepcji turystyki, zwłaszcza krajoznawczej. Ponad 15 % stanu informatorów turystycznych pracuje w Warszawie, a 8% w woj.miejskim krakowskim. Znaczna ilość informatorów jest w woj.gdańskim - 5,1%, poznańskim - 3,7% i wrocławskim - 3,7%.

3. Społeczna kadra turystyczna

Na rzecz organizacji turystyki i wypoczynku oraz krajoznawstwa pracuje społeczna kadra programowa i kadra służb licząca ponad 200 000 osób^{4/}. Zaliczamy do niej: organizatorów turystyki, instruktorów i przewodników turystyki kwalifikowanej, opiekunów zabytków i przyrody, kierowników wycieczek szkolnych. Znaczna większość kadry społecznej uzyskuje specjalne uprawnienia do prowadzenia działalności turystycznej w ramach systemu PTTK. Dla potrzeb turystyki pracuje również wielotysięczna kadra działaczy instytucji i organizacji społecznych róż-

4/ Szerzej na ten temat, wraz z dokładnymi danymi dotyczącymi struktury rodzajowej kadry społecznej w pracy: Kruczek Z., Łobożewicz T., Zasoby i potrzeby kadrowe ... op.cit.

nych szczebli /kadra` funkcyjna/ skupiona w takich organizacjach jak PTTK, LZS, PTSM, PZŻ, PZM, PZKaj, ZHP, ZSP, ZSMP i inne. W tabeli 3 zawarto dane informujące o liczebności kadry społecznej /programowej/ w kraju. Wśród kadry programowej najliczniejszym zespołem dysponuje ZHP /instruktorzy i drużynowi/. Liczną grupę stanowią również kierownicy wycieczek szkolnych - jednak ten typ uprawnień wygasa, gdyż w resorcie oświaty upoważniono wszystkich nauczycieli do prowadzenia wycieczek szkolnych.

Wśród organizatorów turystyki, przodowników i instruktorów turystyki kwalifikowanej zdecydowanie przeważa kadra zrzeszona w PTTK.

Rozmieszczenie kadry społecznej w poszczególnych województwach można odczytać z mapy 1. Największe nasycenie kadra społeczną ma miejsce w dużych aglomeracjach miejskich - Warszawie, woj.katowickim, poznańskim, bydgoskim, gdańskim, wrocławskim, krakowskim. Tu działają liczne organizacje turystyczne z PTTK na czele; również aktywność turystyczna mieszkańców wielkomiejskich aglomeracji jest największa. Najmniej kadry społecznej zanotowano w woj.białkopodlaskim, chełmskim i ciechanowskim.

4. Uwagi i wnioski końcowe.

Analiza zasobów kadry turystycznej organizacji społecznych skłania do kilku refleksji końcowych:

A. W strukturze rodzajowej dominuje zdecydowanie kadra społeczna: programowa, funkcyjna, aktyw organizacji wykonywujący wiele zadań związanych z obsługą społecznie organizowanej turystyki. Pod względem wielkości na drugiej pozycji znajduje się kadra

Tabela 3

SPOŁECZNA KADRA TURYSTYCZNA /PROGRAMOWA/ W LATACH 1979 - 1982

Lp.	Rodzaj kadry i organizacji	1979	1982	Dynamika 1979=100
1	2	3	4	5
1.	<u>Organizatorzy turystyki</u> w tym:	83 983	63 112	75,1
	PTTK	77 728	56 019	72,1
	LZS	6 261	7 100	113,4
2.	<u>Przewodnicy i instrukto- rzy</u> w tym:	X	37 207	
	PTTK	X	20 344	
	PZN	3 225	3 543	139,5
	LZS	528	720	123,1
	PZŻ	12 130	12 200	100,6
	PZKaj	491	600	122,2
3.	Kadra społeczna PTSM	5 500	5 600	101,8
4.	Kadra służb PTTK		29 134	
5.	Instruktorzy ZHP	162 333	114 638	70,7
6.	Kierownicy obozów i animatorzy kultural- no-oświatowi	2 300	1 300	56,5
7.	Kierownicy wycieczek szkolnych	65 289	79 262	121,4
	OGÓLEM		329 450	

1/ szacunki

X - brak danych

Źródło: informacje Departamentu Ruchu Turystycznego GKT oraz organizacji turystycznych zebrane przez P.Masiukiewicza, uzupełnione przez autora.

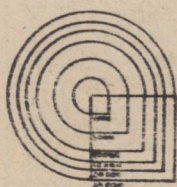
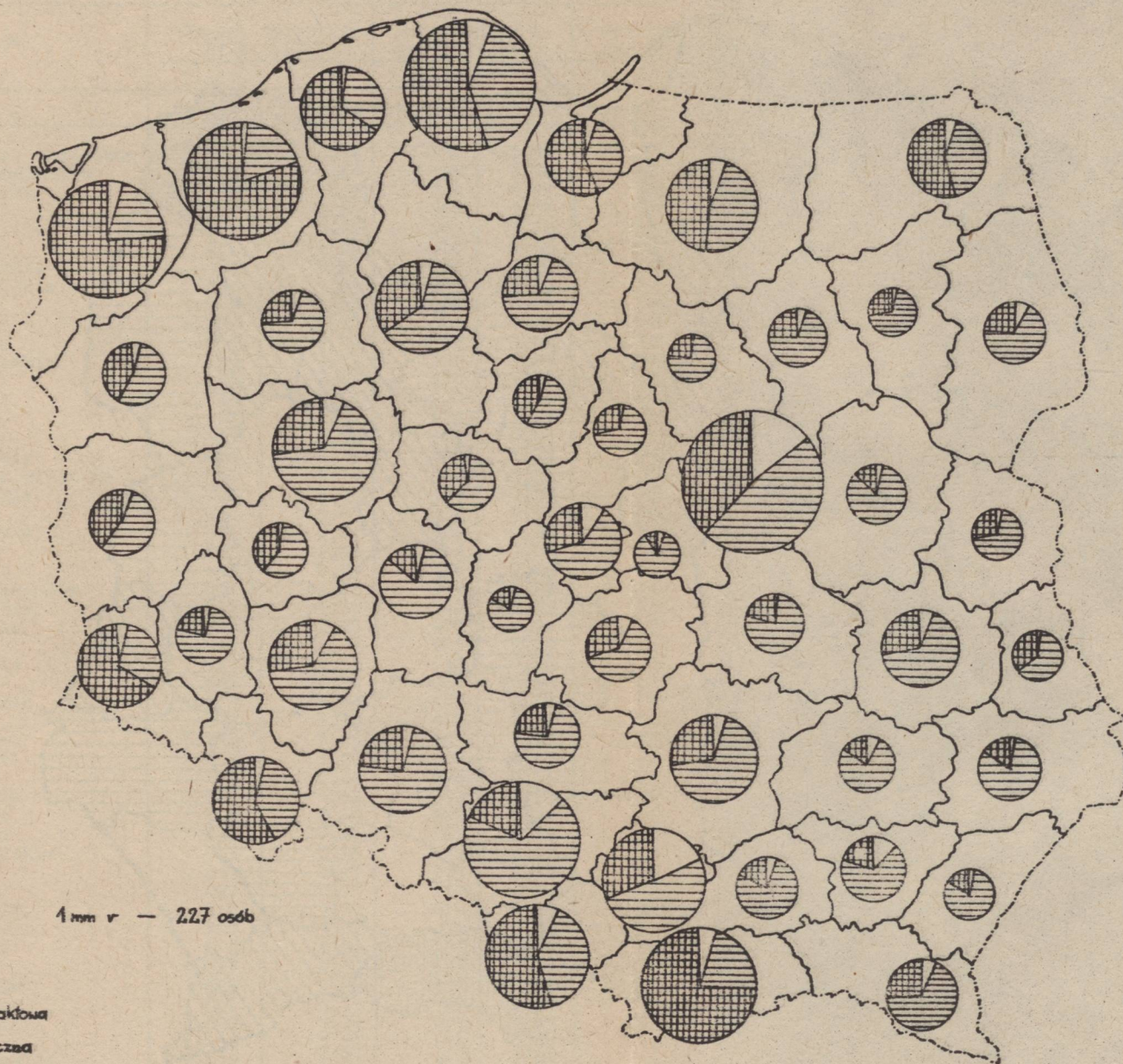
kontraktowa - dzięki podporządkowaniu całego przewodnictwa PTTK. W relacji do tych dwóch rodzajów zatrudnienia kadra zawodowa organizacji społecznych jest najmniej liczna.

B. W strukturze przestrzennej kraju kadra społecznych organizacji turystycznych jest wyraźnie skoncentrowana w wielkomiejskich aglomeracjach - centrach turystyki i krajoznawstwa. Wiąże się to z dużą aktywnością społeczną ludności wielkomiejskiej, jak i obsługą generowanego stąd ruchu turystycznego. Mniej natomiast relatywnie kadry organizacji społecznych znajduje się w regionach recepcyjnych.

C. Oparcie działalności turystycznej w organizacjach społecznych na kadrze społecznej i kontraktowej, odznaczającej się niską dyspozycyjnością, wymaga ciągłego uzupełniania szeregów kadrowych drogą szkolenia, doszkalania, kształcenia w uczelniach. Dla prawidłowego funkcjonowania organizacji turystycznych szeroki aktyw społeczny, jak i znaczne rezerwy kadry kontraktowej, wydają się być nieodzowne.

MAPA NR 1.

ZASOBY KADRY TURYSTYCZNEJ WG JEJ RODZAJÓW
I WOJEWÓDZTW

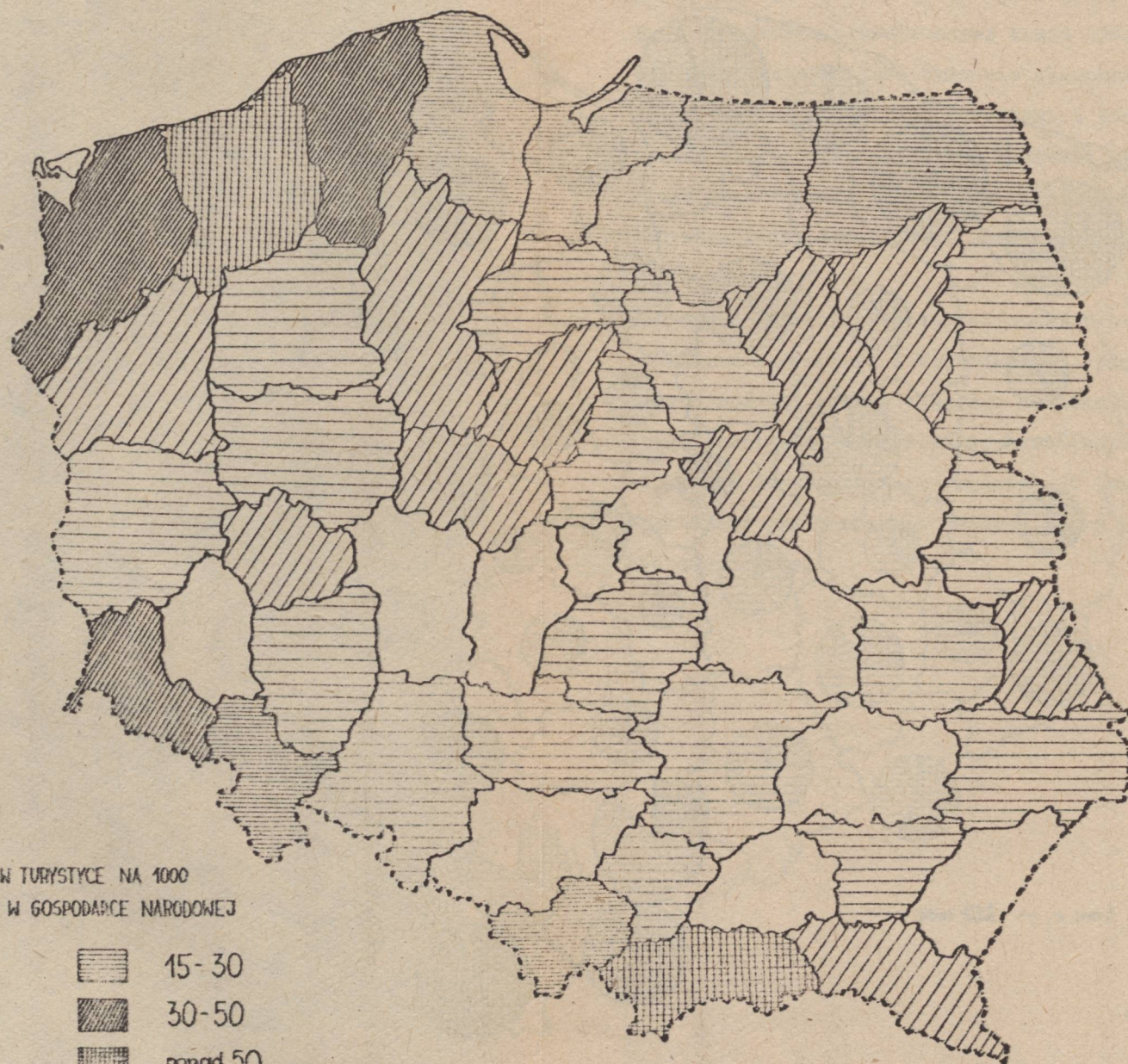

4 mm r — 227 osób

- kadra kontraktowa
- kadra społeczna
- kadra zawodowa

MAPA NR 2.

ZAWODOWA KADRA TURYSTYCZNA W RELACJI DO OGÓŁU
ZATRUDNIONYCH W GOSPODARCE USPOLECZNIONEJ

IŁOŚĆ PRACUJĄCYCH W TURYSTYCE NA 1000
OSÓB ZATRUDNIONYCH W GOSPODARCE NARODOWEJ

ROZMIESZCZENIE KADRY KONTRAKTOWEJ WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 1983 r.

Lp	P o l s k a	Przewodnicy turystyczni x		Piloci wycieczek zagranicznych xx		Informatorzy turystyczni		R a z e m	
		Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
		13.436	100,0	7.950	100,0	3.900	100,0	25.286	100,0
1	warszawskie stołeczne	1.556	11,6	2.223	27,9	100	2,56	3.879	15,3
2	białostockie	22	0,01	-	-	12	0,31	82	0,3
3	bielskie	221	1,6	147	1,8	84	2,15	452	1,8
4	bydgoskie	541	4,0	52	0,6	342	8,77	935	3,7
5	chełmskie	223	1,6	147	1,8	140	3,59	510	2,0
6	chełmowski	60	0,5	3	0,04	-	-	63	0,3
7	ciechanowski	34	0,3	1	0,01	-	-	35	0,1
8	częstochowskie	183	1,4	72	0,9	57	1,46	312	1,2
9	elbląskie	214	1,6	22	0,3	90	2,31	326	1,3
10	gdańskie	559	4,2	570	7,2	166	4,26	1.295	5,1
11	gorzowskie	84	0,6	38	0,5	96	2,46	218	0,9
12	Jeleniogórskie	199	1,5	51	0,6	143	3,67	393	1,6
13	kaliskie	121	0,9	66	0,8	91	2,33	278	1,1
14	katowickie	1.610	12,0	491	6,2	94	2,41	2.195	8,7
15	kieleckie	326	2,4	124	1,6	48	1,23	498	2,0
16	konińskie	39	0,3	36	0,5	38	0,97	113	0,5
17	koszalińskie	227	1,7	46	0,6	99	2,54	372	1,5
18	krakowskie miejskie	1.140	8,5	547	6,9	370	9,49	2.057	8,1
19	krośnieńskie	284	2,1	44	0,6	68	1,79	396	1,6
20	legnickie	120	0,9	5	0,06	50	1,28	175	0,7
21	leszczyńskie	67	0,5	13	0,2	9	0,23	89	0,4
22	lubelskie	224	1,7	184	2,3	110	2,82	518	2,1
23	łomżyńskie	54	0,4	23	0,3	96	2,46	177	0,7
24	łódzkie miejskie	159	1,2	448	5,6	75	1,92	703	2,8
25	nowosądeckie	758	5,6	45	0,6	75	1,92	878	3,5
26	łódzkie miejskie	369	2,7	126	1,6	32	0,83	527	2,1
27	opolskie	232	1,7	122	1,4	25	0,64	449	1,8
28	ostrołęckie	87	0,6	20	0,2	100	2,56	207	0,8
29	piłskie	80	0,6	28	0,3	120	3,08	228	0,9
30	piotrowskie	304	2,3	47	0,6	52	1,33	403	1,6
31	płockie	132	1,0	4	0,05	17	0,44	153	0,6
32	poznańskie	278	2,1	582	7,3	64	1,64	924	3,7
33	przemyskie	67	0,5	3	0,04	9	0,23	79	0,3
34	radomskie	77	0,6	27	0,4	-	-	106	0,4
35	rzeszowskie	428	3,2	150	1,9	124	3,18	702	2,8
36	siedleckie	92	0,7	26	0,3	21	0,54	139	0,6
37	sieradzkie	61	0,5	37	0,5	21	0,54	119	0,5
38	skierniewickie	109	0,8	5	0,06	10	0,26	124	0,5
39	śląskie	116	0,9	49	0,6	60	1,54	225	0,9
40	suwalskie	184	1,4	22	0,3	104	2,67	310	1,2
41	szczecińskie	366	2,7	397	5,0	100	2,56	863	3,5
42	tarnobrzесьkie	206	1,5	44	0,6	36	0,92	286	1,1
43	tarnowskie	176	1,3	18	0,2	28	0,72	222	0,9
44	toruńskie	224	1,8	103	1,3	67	1,72	414	1,6
45	wałbrzyskie	255	1,9	31	0,4	112	2,87	398	1,6
46	wrocławskie	75	0,6	36	0,5	25	0,64	136	0,5
47	wrocławskie	284	2,1	430	5,4	214	5,49	928	3,7
48	zamojskie	99	0,7	32	0,4	58	0,97	169	0,7
49	zielenogórskie	90	0,7	93	1,2	143	3,67	326	1,3

x - dotyczy osób fizycznych, ilość wydanych uprawnień jest większa, jedna osoba może posiadać kilka uprawnień

xx - piloci wycieczek krajowych nie są rejestrowani wg województw

Zródło: opracowanie własne w oparciu o informacje organizacji turystycznych.

ROZMIESZCZENIE SPOŁECZNEJ KADRY TURYSTYCZNEJ WG WOJEWÓDZT W 1983 R.

Tabela 5

Lp	Województwa	Organ. turystycz. PTTK i LZS		Przedownicy i instruktorzy		Opiekunowie i służb. PTTK		Instruktorzy ZHP		Drużynowi ZHP		Społ. Wizyt. PFC		Razem	
		Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
	P o l s k a	62.399	100,0	24.607	100,0	16.417	100,0	41.414	100,0	63.724	100,0	97	100,0	209.358	100,0
1	warszawskie stołeczne	3.524	5,64	3.935	15,99	609	3,70	2.573	6,27	1.795	2,81	14	14,43	12.454	5,97
2	bielsko-podlaskie	278	0,44	129	0,52	168	1,02	257	0,62	824	1,29	-	-	1.656	0,79
3	białostockie	1.018	1,63	244	0,99	367	2,23	635	1,54	1.331	2,08	2	2,06	3.597	1,72
4	bielskie	1.567	2,51	956	3,88	536	3,26	1.009	2,45	1.272	1,99	1	1,03	5.341	2,56
5	bydgoskie	1.841	2,95	809	3,28	559	3,40	1.010	2,45	2.169	3,40	3	3,09	6.391	3,06
6	chełmskie	651	1,04	140	0,56	-	-	218	0,53	626	0,98	-	-	1.635	0,78
7	ciechanowskie	201	0,32	26	0,10	36	0,21	511	1,24	958	1,50	-	-	1.732	0,83
8	częstochockie	632	1,01	255	1,03	295	1,79	737	1,79	1.742	2,73	1	1,03	3.662	1,75
9	elbląskie	1.018	1,63	168	0,68	116	0,70	712	1,73	888	1,39	3	3,09	2.906	1,39
10	gdańskie	1.764	2,82	1.305	5,30	1.600	9,74	1.419	3,45	1.816	2,84	15	15,46	7.919	3,80
11	gorzowskie	563	0,90	166	0,67	151	0,91	544	1,32	941	1,47	2	2,06	2.367	1,13
12	jeleniogórskie	454	0,72	280	1,13	401	2,44	561	1,36	810	1,27	2	2,06	2.508	1,20
13	kaliskie	1.924	3,08	474	1,92	484	2,94	673	1,63	1.156	1,81	1	1,03	4.712	2,26
14	katowickie	1.278	2,04	2.900	11,78	1.492	9,08	423	1,02	5.185	8,13	2	2,06	11.280	5,41
15	kieleckie	1.197	1,91	460	1,86	517	3,14	1.189	2,89	2.124	3,33	-	-	5.487	2,63
16	konińskie	623	0,99	107	0,43	117	0,71	343	0,83	800	1,25	3	3,09	1.993	0,95
17	koszalińskie	485	0,77	440	1,78	235	1,43	727	1,76	1.060	1,66	5	5,15	2.952	1,41
18	krakowskie miejskie	1.315	2,10	940	3,82	364	2,21	1.662	4,04	1.338	2,09	1	1,03	5.620	2,69
19	krośnieńskie	1.780	2,85	146	0,59	380	2,31	489	1,18	912	1,43	-	-	3.707	1,77
20	legnickie	929	1,48	237	0,96	154	0,93	535	1,30	1.040	1,63	1	1,03	2.896	1,38
21	leszczyńskie	383	0,61	189	0,76	100	0,60	520	1,26	703	1,10	2	2,06	1.897	0,91
22	lubelskie	1.351	2,16	643	2,61	623	3,79	924	2,24	1.786	2,80	2	2,06	5.329	2,55
23	łomżyńskie	159	0,25	76	0,30	141	0,85	624	1,51	849	1,33	-	-	1.849	0,88
24	łódzkie miejskie	680	1,08	949	3,85	413	2,51	1.234	3,00	1.052	1,65	3	3,09	4.331	2,07
25	nowosądeckie	695	1,11	342	1,38	237	1,44	597	1,45	1.478	2,31	5	5,15	3.354	1,60
26	olsztyńskie	1.397	2,23	470	1,91	173	1,05	918	2,23	1.319	2,06	5	5,15	4.282	2,05
27	opolskie	1.903	3,04	565	2,29	-	-	1.204	2,92	2.642	4,14	2	2,06	6.316	2,94
28	ostrołęckie	353	0,56	133	0,54	81	0,49	771	1,87	1.053	1,65	-	-	2.391	1,14
29	piłskie	530	0,84	231	0,93	130	0,79	880	2,14	976	1,53	1	1,03	2.750	1,31
30	piotrkowskie	1.217	1,95	147	0,59	49	0,29	439	1,06	1.318	2,06	-	-	3.170	1,52
31	płockie	842	1,34	160	0,65	154	0,93	415	1,00	1.008	1,58	-	-	2.579	1,23
32	poznańskie	3.226	5,16	1.268	5,15	720	4,39	1.587	3,85	1.470	2,30	7	7,21	8.278	3,97
33	przemyskie	752	1,20	107	0,43	73	0,44	310	0,75	808	1,26	1	1,03	2.051	0,98
34	radomskie	413	0,66	226	0,91	268	1,63	506	1,23	1.368	2,14	-	-	2.781	1,33
35	rzeszowskie	1.004	1,60	302	1,22	421	2,56	769	1,87	1.097	1,72	-	-	3.593	1,72
36	siedleckie	415	0,66	227	0,92	151	0,91	815	1,98	1.537	2,41	-	-	3.145	1,50
37	sieradzkie	530	0,84	162	0,65	121	0,73	324	0,78	904	1,41	-	-	2.041	0,97
38	skiermiewickie	533	0,85	52	0,21	139	0,84	547	1,33	864	1,35	-	-	2.135	1,02
39	śląskie	610	0,97	279	1,13	262	1,59	699	1,70	842	1,32	1	1,03	2.693	1,28
40	suwalskie	497	0,79	175	0,71	199	1,21	710	1,72	1.291	2,02	1	1,03	2.873	1,37
41	szczecińskie	815	1,30	674	2,73	249	1,51	572	1,39	1.112	1,74	7	7,21	3.429	1,64
42	tarnobrzeskie	700	1,12	72	0,29	215	1,30	370	0,89	1.192	1,87	-	-	2.549	1,22
43	tarnowskie	575	0,92	255	1,07	192	1,16	489	1,18	1.497	2,34	-	-	3.018	1,44
44	toruńskie	1.327	2,12	539	2,19	224	1,36	694	1,68	1.368	2,14	3	3,09	4.155	1,99
45	wałbrzyskie	588	0,94	187	0,75	501	3,05	974	2,36	1.014	1,59	1	1,03	3.265	1,56
46	wrocławskie	457	0,73	120	0,47	28	0,17	322	0,78	898	1,40	-	-	1.825	0,87
47	wrocławskie	2.000	3,21	925	3,75	930	5,66	1.091	2,65	1.339	2,10	-	-	6.291	3,01
48	zamojskie	1.430	2,29	118	0,47	174	1,05	880	2,14	1.171	1,83	-	-	3.772	1,81
49	zielonogórskie	1.020	1,63	255	1,03	-	-	602	1,46	934	1,45	-	-	2.811	1,34
	Ogółem województwa	49.450	79,2	23.975	90,1	15.635	95,2	37.020	90,0	63.679	99,9	97	100,0	189.769	91,10

Źródło: opracowanie własne w oparciu o informacje organizacji turystycznych.

Kazimierz Błaszczak

ROLA POLSKIEJ FEDERACJI CAMPINGU W ROZWOJU TURYSTYKI CAMPINGOWEJ

1. Cele i kierunki działania Federacji

Polska Federacja Campingu jest stowarzyszeniem zrzeszającym organizacje społeczne, instytucje i kluby zajmujące się turystyką campingową i carawaningiem.

Polska Federacja Campingu współdziałając z organizacjami turystycznymi i społecznymi oraz przedsiębiorstwami turystycznymi i zakładami pracy w rozwijaniu turystyki campingowej realizuje kierunki wyznaczone przez program państwowy.

PFC swoim oddziaływaniem na programy wypoczynku wzbogaca wychowawczą funkcję turystyki campingowej, stara się wdrażać nawyki kulturalnego zachowania na campingu oraz upowszechniać potrzebę ochrony środowiska.

PFC w imieniu swoich członków wyraża stanowisko wobec projektów decyzji i zamierzeń organów państwowych w sprawach turystyki campingowej. Stałą formą wyrażania opinii oraz płaszczyzną konsultacji w najważniejszych sprawach dotyczących działalności campingu jest corocznie organizowany Ogólnopolski Sejmik Campingu, seminaria problemowe oraz spotkania gestorów.

PFC korzystając z opinii konsumentów wpływa na podnoszenie standardu wyposażenia campingów, na jakość i sprawność obsługi oraz kształtuje społeczne kryteria oceny poziomu usług campingowych.

Poszukiwanie nowoczesnego modelu organizacyjnego campingu

nasycanie rynku sprzętem turystycznym, kształtowanie optymalnych cen usług stanowi programowe działania Polskiej Federacji Campingu.

PFC zaznacza swój udział w międzynarodowym ruchu campingu i carawaniu. Wyraża się to udziałem przedstawicieli w międzynarodowych zlotach campingu i carawaniu oraz w pracach Międzynarodowej Federacji Campingu i Carawaniu.

W bieżącym roku Polska będzie organizatorem 45 Międzynarodowego Zlotu Campingu i Carawaniu oraz Kongresu tej organizacji. Zlot odbędzie się w Lebie na przełomie lipca i sierpnia i zgromadzi ponad 5 tysięcy turystów zagranicznych oraz reprezentantów polskiego campingu i carawaniu.

Polska Federacja Campingu bieżąco analizuje działalność jednostek organizujących turystykę campingową, szczególnie stan przygotowań do sezonu letniego i jego przebieg. Źródłem informacji są przeglądy dokonywane przez społecznych wizytatorów PFC oraz ankiety uczestników campingu. Na ich podstawie formułowane są wnioski i opinie pod adresem władz turystycznych, przedsiębiorstw turystycznych i kierowników campingów.

Analiza dostarcza informacji o społecznych zjawiskach towarzyszących turystyce campingowej oraz ukazuje ekonomiczne uwarunkowania jej rozwoju.

2. Rozwój turystyki campingowej w aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej

Analiza turystycznego ruchu campingowego za ostatnie trzy lata wskazuje, że camping staje się powszechną formą wypoczynku urlopowego. Wzrasta ilość uczestników turystyki campingowej.

W 1981 roku z pobytu na campingach skorzystało 579 tys. osób i udzielono 2538 tys. noclegów, w roku ubiegłym 801 tys. turystów, a ilość noclegów wyniosła 3815 tys.

Niekorzystnie w stosunku do lokalizacji campingów roz - mieszczony jest letni ruch turystyczny. Nadmiernie obciążony jest region nadmorski. W ubiegłym sezonie przebywała na campingach nadmorskich 1/3 całego ruchu campingowego a średni czas pobytu wydłużył się z 6,9 dnia do 7,4 przy średnim pobycie na Mazurach 4,5 dnia, w Tatrach 3,4 dnia, a w centralnych regionach kraju 1,4 dnia. Średni czas pobytu w Warszawie wyno - dnia, a w Krakowie 2 dni.

Analiza uczestników ruchu turystycznego wykazała, że w 1983 roku około 70% osób korzystających z campingów stanowili studenci, uczniowie, młodzi robotnicy. Znaczący jest udział młodych małżeństw. Natomiast sporadyczny jest udział ludności wiejskiej i emerytów.

Najpopularniejszym środkiem lokomocji w turystyce campingowej jest samochód. Korzysta z niego około 60% uczestników turystyki campingowej, 30% dojeżdżało na camping koleją lub autobusem PKS, tylko nieliczni motocyklem lub rowerem, 7% dostaje się na campingi pieszo.

Pod namiotem nocuje 74% turystów, 14% w przyczepach, a 10% w bazie stałej, nieliczni we własnych samochodach. W strukturze uczestników ruchu przeważają turyści krajowi. W 1981 roku z campingów skorzystało 31 tys. turystów zagranicznych, w 1982 r. - 24 tys., w 1983 - 25 tys. W porównaniu do 1977 roku, kiedy ilość turystów zagranicznych wyniosła 200 tys. osób, obecny ich udział jest bardzo niski. Należy przewidywać, że stan ten potrwa jeszcze kilka lat.

Szybki wzrost uczestników krajowego ruchu campingowego wskazuje, że turystyka campingowa "wraста" w model wypoczynku urlopowego ludzi młodych i osób o średnim standardzie życiowym. Mimo trudności komunikacyjnych i zaopatrzeniowych jest już zjawiskiem nieodwracalnym. Obserwacje kierunków ruchu turystycznego wskazują, że obok wspomnianych już kierunków "nad morze", "w góry", "na pojezierza" zaczyna wzrastać zainteresowanie wypoczynkiem w pobliżu miejsca zamieszkania.

Uwzględniając te nowe zjawiska w turystyce campingowej PFC zabiega, aby turystyka campingowa była turystyką najtańszą. Ceny usług powinny jedynie zabezpieczyć zwrot faktycznie ponoszonych kosztów.

Naszym zdaniem campingi powinny być zwolnione ze stałych opłat terenowych. Powinny mieć zapewniony dalszy wzrost bezwrotnych dotacji z Centralnego Funduszu Turystyki i Wypoczynku na ich rozwój. Niezbędny jest również udział zakładowych funduszy socjalnych w dopłatach do wczasów campingowych.

PFC dąży do tworzenia na campingach kompleksu usług. Chodzi tu o wzbogacenie usług poprzez organizację placówek handlowych, kiosków z żywnością, napojami, prasą, a także punktów naprawy sprzętu turystycznego itp. Zdajemy sobie sprawę, że jest to proces dłuższy. Sądzymy, że stałe oddziaływanie PFC pozwoli na osiągnięcie tego celu w ciągu najbliższych 3-5 lat. PFC zajęła się również odcinkiem usprawnień organizacyjno-technicznych. Służy temu organizowany corocznie konkurs "Mister Camping" oraz ogłoszony w bieżącym roku konkurs na usprawnienia organizacyjno-techniczne pod hasłem "Postęp techniczny na campingu".

Konkurs "Mister Camping" wyzwać powinien większą aktywność wokół jakości usług, podnoszenia kultury usług i estetyki otoczenia. Celem drugiego konkursu jest wywołanie zainteresowania usprawnieniem obsługi turysty, utrzymaniem wysokiej sprawności urządzeń technicznych, wdrażaniem do turystyki campingowej nowej techniki, w sumie osiągnięcie postępu organizacyjnego i technicznego.

Jednym z ważnych zadań PFC jest oddziaływanie na zaopatrzenie w sprzęt turystyczny i campingowy. Dotychczasowe działania wskazują na pewien postęp, ale przy dalszym wzroście ruchu turystycznego, po wyeksploatowaniu posiadanego sprzętu i urządzeń, nastąpić może dotkliwa luka zaopatrzeniowa. Wystąpienia PFC o wpisanie zaopatrzenia turystycznego na listę zamówień rządowych nie przyniosły dotąd rezultatów. Nie zamierzamy zaniechać tych starań.

3. Wpływ PFC na działalność gospodarczą w turystyce campingowej

Polska Federacja Campingu nie prowadzi działalności gospodarczej. Stoi jednak na stanowisku, że organizacje społeczne powinny taką działalność prowadzić. Służy ona bowiem zabezpieczeniu realizacji potrzeb programowych organizacji, organizuje społecznie ważne usługi a co jest szczególnie cenne, uczy gospodarować środkami społecznymi.

Podjęte zostały przygotowania do utworzenia biura turystyki campingowej "Camptur" oraz jednostek zaopatrzeniowo-handlowych z profilem zaopatrzenia w sprzęt dla turystyki campingowej i carawanningu.

Głównym zadaniem PFC w sferze gospodarczej jest uczestnictwo w kształtowaniu kierunków i zasad działalności gospodarczej campingu, sygnalizowanie społecznych zjawisk występujących w turystyce campingowej, wyrażanie opinii konsumentów, wpływanie na poziom kultury usług campingowych, nasywanie rynku sprzętem, obniżanie kosztów stałych i kształtowanie optymalnych cen. PFC wiele uwagi poświęca gospodarności w działalności campingu. Są one, tak jak przedsiębiorstwa, poddane rygorom reformy gospodarczej i zasadom wyznaczającym działania celowe i efektywne.

Ekonomikę campingu wyznaczają czynniki zewnętrzne, między innymi trafność lokalizacji, ceny artykułów zaopatrzeniowych, stałe opłaty i podatki oraz czynniki wewnętrzne, wyrażane przez sprawność i poziom usług, informację, reklamę oraz standard bazy.

Najsilniej jednak na ekonomikę campingu wpływa sezonowość turystyki campingowej.

Wypoczynek na campingu ma charakter wybitnie sezonowy. Czasowy rozkład ruchu campingowego, na przykładzie 1983 roku, wskazuje na koncentrację wypoczynku w miesiącu lipcu i sierpniu. Na przykład w regionie nadmorskim z wypoczynku na campingach skorzystało: w czerwcu 10%, lipcu 48%, sierpniu 40%, wrześniu 2%; w regionie górskim: w maju 4%, w czerwcu 15%, w lipcu 35%, w sierpniu 30%, we wrześniu 16%.

Campingi są obciążone kosztami całorocznej eksploatacji obiektów i urządzeń, a przecież użytkowanych tylko sezonowo.

Sezonowa działalność campingu nie tworzy stabilnej załogi,

przynosi ciągłą fluktuację kadr, przypakowość w zatrudnieniu, co przy rosnących wymaganiach stanowi szczególne utrudnienie.

PFC pracuje nad statusem pracownika sezonowego. Stabilność załogi można by wzmacniać poprzez przygotowanie personelu do drugiego zawodu.

Letni sezon wypoczynkowy 1983 roku przynosi zapowiedzi pozytywnych zmian w ekonomice campingów.

Po raz pierwszy odnotowano w globalnej działalności campingów nadwyżkę przychodów nad kosztami; 55% campingów nie zamknęło swojej działalności stratą. Były to campingi położone w atrakcyjnych miejscowościach. Najbardziej dochodowe okazały się campingi samodzielne o pojemności powyżej 300-tu miejsc.

Nie zmienia się struktura wpływów, a także struktura kosztów. Bieżące koszty prowadzenia campingu wynoszą około 40 %, pozostałe - to głównie amortyzacja, podatki, remonty, zużycie przedmiotów nietrwałych i inne.

Analiza wykazała, że następuje stopniowe równoważenie wpływów z kosztami jednego noclegu. W roku 1981 średnia dopłata do noclegu wyniosła 14,8 zł, w 1982 roku 7,8 zł, a w roku 1983 osiągnięto nadwyżkę 2,10 zł wpływów nad kosztami jednego noclegu.

Odnotowując te pozytywne fakty należy mieć na uwadze, że nie dotyczy to blisko połowy jednostek. Przy rosnących kosztach stałych, przy zachowaniu umiarkowanego wzrostu cen, utrzymanie zasady "camping najtańszą formą wypoczynku" będzie trudne.

Wydaje się niezbędne uznanie turystyki campingowej za formę wypoczynku socjalnego, służy ona bowiem ludziom młodym.

Utrzymywanie pełnej samowystarczalności campingów, bez dalszego wzrostu cen, okazać się może bardzo trudne.

PFC zabiegać będzie, aby turystyka campingowa mogła być formą dostępną i masową.

Andrzej Maciążek

BARIERY EKONOMICZNE W ROZWOJU TURYSTYKI MŁODZIEŻY

Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej w swojej działalności programowej zwraca szczególną uwagę na rozwijanie społecznej aktywności młodzieży. Turystyka, jako nieodłączny element procesu wychowania, bywa wciąż w centrum zainteresowania władz Związku będąc przedmiotem obrad Prezydium Biura Wykonawczego Zarządu Głównego, a szczególnie Komisji Turystyki i Wypoczynku ZG ZSMP. Obserwując wpływ zjawisk kryzysowych na turystykę społeczną starano się określić przyczyny spadku uczestnictwa młodzieży w turystyce i bariery utrudniające dalszy rozwój tej dziedziny działalności. Regres w turystyce został zatrzymany. Natomiast pewne bariery rozwoju występują nadal będąc pochodnymi sytuacji kryzysowej. W dużej części reforma gospodarcza i zauważalny postęp w wielu dziedzinach gospodarki i życia społecznego bariery te łagodzi, jednak część z nich nadal się utrzymuje przysparzając kłopotów organizatorom i uczestnikom turystyki młodzieżowej. Ograniczenia te sygnalizowane przez instytucje ZSMP, Komisja Turystyki i Wypoczynku i działacze turystycznych mają pośrednio lub bezpośrednio charakter ekonomiczny, a w każdym razie wynikają z charakteru dostępności do środków finansowych, bazy materialnej i sprzętu turystycznego.

1. Bariery dostępu młodzieży do turystyki

B a r i e r a z a i n t e r e s o w a n i a m ł o d z i e ż y u c z e s t n i c t w a m w t u r y s t y k e .

Brak wzorców do naśladowania w rodzinie i najbliższym środowisku skutecznie zmniejsza możliwość zainteresowania młodzieży wycieczką krajoznawczą, rajdem turystycznym czy biwakami. Zjawisko to najostrej występuje w środowisku wiejskim i poprzez migrację ludności do ośrodków przemysłowych powoduje znane problemy, dotyczące np. słabej aktywności turystycznej mieszkańców hoteli robotniczych i internatów. Słaba informacja o organizowanych imprezach turystycznych, skromne ilości plakatów, regulaminów imprez i informatorów o możliwościach uprawiania turystyki dodatkowo utrudnia przełamanie bariery małego zainteresowania. W wielu tradycyjnie organizowanych rajdach, zjazdach czy wycieczkach biorą udział osoby w zasadzie z tego samego Kręgu Koleżeńskiego. Brak wystarczającej liczby kadry specjalistycznej i organizacyjnej w znacznym stopniu ogranicza rozwój imprez turystycznych szczególnie w środowisku młodzieży wiejskiej i szkolnej.

B a r i e r a s p r z ę t u t u r y s t y c z n e g o

Zwiększające się ceny sprzętu turystycznego - rzecz dość oczywista z punktu widzenia ekonomicznego - w znacznym stopniu wpływają ograniczająco na rozwój turystyki młodzieży. Zjawisko to nie byłoby tak silne, gdyby jednocześnie nie wystąpił brak zróżnicowania cen produkowanego sprzętu turystycznego. Producent w pogoni za zyskiem preferuje modele o wysokiej cenie jednostkowej, choć nierzadko słabej jakości. Z półek sklepowych znikły towary standardowe, proste i relatywnie tanie w porównaniu z bardziej luksusowymi w danej grupie. Znikły na przykład z półek sklepowych proste plecaki

bez stelaży, odczuwalny jest niedobór prostego sprzętu biwakowego. Bariera sprzętowa utrzymuje się głównie z powodu zmniejszonej dostępności sprzętu turystycznego w sieci handlowej dla przeciętnego klienta.

Fakty opisane powyżej są ogólnie znane i same w sobie nie stanowią żadnej rewelacji, natomiast urastają do rangi bariery, kiedy analizujemy je z punktu widzenia ucznia czy młodego robotnika, który sprzętu turystycznego dotychczas nie posiada i ocenia sytuację z pozycji gdzie i za ile może go kupić.

B a r i e r a b a z y n o c l e g o w e j d l a t u r y s t y k i m ł o d z i e ż y

Postępuje w szybkim tempie dekapitalizacja bazy będącej w posiadaniu organizacji młodzieżowych i organizacji społecznych zajmujących się turystyką z powodu ograniczenia środków na remonty i inwestycje. Tempo wzrostu cen usług i materiałów jest dużo wyższe niż przyrost wielkości planowanych wydatków na remonty i budowę nowych obiektów. Ze zrozumiałych w dobie reformy powodów dawni sponsorzy rezygnują z ponoszenia kosztów eksploatacji i remontów bazy dla turystyki młodzieży; w najtrudniejszej sytuacji w tym zakresie znalazły się organizacje młodzieżowe. Brak jednolitej sieci obiektów dla turystyki młodzieży /schroniska PTSM nie rozwiązują sytuacji/ o podstawowym standardzie i możliwie niskich cenach noclegów kompensuje funkcjonowanie bazy sezonowej w oparciu o sieć szkół /akcja kolonijna/ i domów studenckich /sieć Międzynarodowych Hoteli Studenckich BPiT"Almatur"/. Wy-
stępują jednak coraz większe trudności, z jakimi organizato-

rzy spotykają się przy zakupie niezbędnego wyposażenia i bieżącego funkcjonowania bazy sezonowej; coraz trudniej negocjuje się warunki finansowe z właścicielami obiektów.

Zasadnicze trudności ma BTK ZSMP "Juventur" próbujące zorganizować bazę noclegową w oparciu o sieć internatów szkolnych.

Młodzieżowa turystyka kwalifikowana tradycyjnie rozwijała się w oparciu o wykorzystanie sieci schronisk PTTK. Obserwujemy obecnie relatywnie wysokie i bardzo wysokie ceny noclegów w schroniskach turystycznych. Z ekonomicznego punktu widzenia ceny te są odbiciem ponoszonych kosztów eksploatacji; z punktu widzenia społecznego powoduje to wyrastanie bariery, która skutecznie odcina od uprawiania turystyki kwalifikowanej młodzież niezamożną i pozbawioną źródeł dofinansowania. Dotyczy to głównie młodzieży robotniczej i wiejskiej.

B a r i e r a s r o d k ó w f i n a n s o w y c h

Zjawiska kryzysowe najbardziej dotkliwie godzą w przedstawicieli młodego pokolenia powodując znaczne ograniczenia wydatków z ich budżetów na organizację czasu wolnego, w tym na turystykę i wypoczynek. Kryzys nie ominą turystyki społecznej, organizowanej przez ZSMP. Gwałtowne przejście z dofinansowania przedmiotowego na podmiotowe bez utworzenia nowych systemów dotowania podmiotów uczestniczących w turystyce, czyli młodzieży, stawia pod znakiem zapytania swobodę dostępu młodzieży do turystyki ze wszystkich środowisk, a zniknięcie z "rynku finansowego" bogatego i doświadczonego sponsora, jakim były poprzednio związki zawodowe dodatkowo pogarsza sytuację. Przedstawione powyżej fakty można uzupełnić wynikami analiz systemu dofinansowywania różnych środowisk z budżetu pań-

stwowego oraz gwarancji formalno-prawnych dofinansowywania z innych źródeł. Brak jest obecnie systemu dofinansowania uczestnictwa w turystyce młodzieży robotniczej i wiejskiej w porównaniu ze stosunkowo dobrze działającym systemem dla młodzieży szkolnej i akademickiej.

Symboliczne znaczenie mają nie zmienione od 1973 roku zasady dotowania uczestnictwa w turystyce zagranicznej młodzieży zrzeszonej w socjalistycznych związkach przy średnio pięciokrotnym wzroście cen wycieczek zagranicznych.

2. Konsekwencje występowania barier dostępu młodzieży do turystyki

Obserwuje się tendencję ograniczania rozwoju indywidualnej turystyki głównie w środowisku młodzieży dużych aglomeracji przemysłowych. Czynnikiem ograniczającym, nawet w wymienionych środowiskach, są trudności związane z posiadaniem lub możliwością kupienia czy wypożyczenia niezbędnego sprzętu.

Zorganizowana turystyka młodzieży ma praktycznie szanse funkcjonowania w oparciu o bazę materialno-finansową szkół i zakładów pracy. W zdecydowanej niekorzystnej sytuacji znajduje się młodzież wiejska oraz pracująca w małych przedsiębiorstwach i spółdzielniach.

Organizatorzy turystyki młodzieży /organizacje młodzieżowe i społeczne/ nie dysponują w swoich budżetach środkami finansowymi odpowiadającymi wzrastającemu zapotrzebowaniu młodzieży głównie ze środowisk niezamożnych.

W młodzieżowej turystyce można się spodziewać powstawania elitarności w uprawianiu turystyki kwalifikowanej ze względu

na relatywnie bardzo wysoki jej koszt w porównaniu na przykład z kosztami zwykłych wczasów. W turystyce górskiej oprócz stosunkowo wysokich kosztów bazy noclegowej dochodzą koszty zakupu lub wypożyczenia sprzętu oraz koszty zatrudnienia kwalifikowanego pracownika lub instruktora. Naturalne ruchy cen usług turystycznych powodują, że koszty turystyki biwakowej wędrowniej zbliżają się, a nawet w niektórych przypadkach zaczynają przewyższać koszty zwykłego wypoczynku stacjonarnego.

Jak z powyższego wynika najbardziej preferowana forma wypoczynku młodzieży zawierająca najwięcej elementów poznawczych i wychowawczych w obecnej sytuacji napotyka na bardzo poważne bariery rozwoju, a nierzadko jako forma droga jest z konieczności ograniczana.

3. Działalność ZSMP w zakresie turystyki

Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej przywiązuje dużą wagę do społecznej aktywności młodzieży, do działalności w zakresie turystyki, wypoczynku i rekreacji. III Nadzwyczajny Zjazd ZSMP znając wagę tych problemów nadał Biuru Turystyki Młodzieżowej ZSMP "Juventur" status agencji organizującej turystykę i wypoczynek młodzieży w imieniu Związku. Kolejnym krokiem była uchwała Zarządu Głównego ZSMP powołująca statutowe Komisje Turystyki i Wypoczynku na szczeblach centralnym i wojewódzkim. Opisane zmiany strukturalne pozwoliły na jednolite programowanie i koordynację społecznej działalności turystycznej oraz roztoczenie społecznego nadzoru nad działalnością BTM ZSMP "Juventur".

BTM ZSMP "Juventur" jako agenda Związku prowadzi obecnie politykę ekonomiczną w maksymalnym stopniu umożliwiającą tworzenie warunków rozwoju szerokiego ruchu turystycznego we wszystkich środowiskach młodzieży. Imprezy organizowane na zlecenie instancji Związku marżowane są w stopniu nie większym niż 5%. Biuro staje się mecenasem różnorodnej działalności klubów turystycznych, w tym klubów kadry turystycznej i klubów turystyki kwalifikowanej.

Ograniczoność środków finansowych pozwalających na dotowanie turystyki organizowanej w sposób profesjonalny spowodowało rozwój szkolenia społecznych kadr turystycznych. W ocenie Komisji Turystyki i Wypoczynku jest to najtańszy i najskuteczniejszy środek służący rozwojowi masowej turystyki młodzieży. Organizator turystyki, przewodnik czy przewodnik turystyki kwalifikowanej - to sprawdzona recepta zwiększania społecznej aktywności turystycznej. BTM ZSMP "Juventur" jest organizatorem Ogólnopolskiej Szkoły Aktywu Turystycznego ZSMP /OSAT/, prowadzonej przy współpracy kadry instruktorskiej PTTK. Uczestnicy zdobywający jednocześnie uprawnienia PTTK otrzymują specjalistyczną wiedzę niezbędną dla organizacji np. szkoleniowych obozów młodzieżowych.

W ramach OSAT rozpoczęła działalność Młodzieżowa Akademia Turystyki, zorganizowana dzięki przychylności, wykorzystaniu doświadczeń i bezpośredniej pomocy Instytutu Organizacji i Obsługi Ruchu Turystycznego Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie.

Wytuczne ZSMP, dotyczące organizacji imprez turystycznych, obejmując między innymi propagowanie imprez małej turystyki

pod hasłem "Blisko domu też dobry wypoczynek" w formie rajdów, zjazdów, spływów kajakowych, biwaków i wycieczek krajoznawczych. Bariery dostępu młodzieży do turystyki postanowiono przewy-
ciężać poprzez intensywne szkolenie społecznych kadr, organi-
zację tanich i ogólnodostępnych imprez w każdym środowisku
oraz właściwą politykę ekonomiczną prowadzoną przez BTM ZSMP
"Juventur".

Jan Bączek

Andrzej Wojdyło

WYBRANE PROBLEMY DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ KRAKOWSKIEGO
ODDZIAŁU PTTK

Wystąpienie poniższe jest głosem praktyków, którzy, na co dzień zajmują się gospodarczą działalnością turystyczną.

Krakowski Oddział PTTK jest jednym z największych tego typu jednostek w kraju. Liczy blisko 20 tys. członków zrzeszonych w około 300 kołach i klubach specjalistycznych.

Działalność gospodarczą na szerszą skalę rozpoczęto przed 30 laty powołując do życia dzisiejsze Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego Krakowskiego Oddziału PTTK. Podstawowymi celami tego przedsięwzięcia, jak i działalności gospodarczej Oddziału są przede wszystkim:

a/ udzielanie fachowej pomocy /a może raczej świadczenie usług/ jednostkom organizacyjnym PTTK oraz klientom nie należącym do Towarzystwa,

b/ wypracowywanie środków na działalność programową Oddziału. Powyższe cele usiłuje się osiągnąć poprzez następujące formy działalności gospodarczej:

a/ obsługa ruchu turystycznego /realizowana przez BORT/,

b/ działalność usługowa klubów turystyki kwalifikowanej,

c/ doraźna działalność gospodarcza.

Z tytułu działalności gospodarczej Oddział osiągnął w roku 1983 zysk w wysokości 14,5 mln zł / w tym BORT - 12 mln, pozostała działalność - 2,5mln/, przy czym ogólna sprzedaż

usług wyniosła 205 mln zł./BORT - 186 mln, pozostała działalność 19 mln/. Powyższe wielkości dotyczące zysku nie obejmują kwot przekazanych na rzecz innych jednostek PTTK w ramach tzw. Funduszu Pomocy Oddziałom; przy czym wielkość ta za rok 1983 zamyka się kwotą około 2,5 mln zł.

Działalność Biura Obsługi Ruchu Turystycznego

BORT ze względu na swą wielkość, mierzoną wartością sprzedaży, jak i swą specyfikę działa jako wydzielona jednostka w strukturze Krakowskiego Oddziału PTTK. Posiada własne służby finansowo-księgowe, administracyjne itp. Kierowane jest jednoosobowo przez dyrektora. Funkcjonowanie swe opiera na zasadach niewyodrębnionej działalności gospodarczej organizacji społecznych. Zakres działania biura określa zgoda Zarządu Głównego PTTK. Poniżej omówione zostaną podstawowe formy pracy BORT.

1. Obsługa krajowego ruchu turystycznego

A. T u r y s t y k a p r z y j a z d o w a zdecydowanie dominuje w działalności BORT-u; jest ono w zasadzie biurem recepcyjnym. Przyjmuje rocznie kilka tysięcy grup / w roku 1983 - 6300 imprez przyjazdowych/. Świadczy usługi w zakresie noclegów, wyżywienia, programu turystyczno-kulturalnego, transportu i przewodnictwa. Podstawową barierą jest tu brak własnej bazy noclegowej. Niegdyś dysponowano bardzo poważną siecią kwater prywatnych, jednakże przed niespełną 10 laty administracyjnie pozbawiono BORT tej bazy. Jej odbudowa w dzisiejszych warunkach jest niezwykle trudna. W zakresie usług programowych ściśle współpracuje się z jednostkami kulturalnymi, a najpoważniejszym partnerem są tu Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu.

Podstawowym klientem BORT-u, korzystającym z usług pośredniczkich są grupy młodzieży szkolnej, poszukujące tańszych możliwości zwiedzania Krakowa.

B. T u r y s t y k a w y j a z d o w a jest mniej popularna.

W roku 1983 zrealizowano tylko około 400 imprez. Zapotrzebowanie jest znacznie większe, jednakże zaspokojenie tych potrzeb ograniczone jest zbyt małą ilością autokarów.

C. W c z a s y k r a j o w e. Biuro prowadzi sprzedaż skierowań na wczasy i obozy organizowane przez inne jednostki.

Jest to jednakże działalność marginesowa. Tutaj barierę stanowią głównie warunki lokalowe, uniemożliwiające tworzenie nowych stanowisk pracy.

2. Przewodnictwo

Przewodnictwo jest drugą obok turystyki przyjazdowej specyficzną formą działalności BORT. Spośród krakowskich biur turystycznych obsługuje się tutaj zdecydowanie największą ilość imprez /w roku 1983 - 13.300/. Uwaga ta odnosi się tylko do biur PTTK, bowiem nasze Towarzystwo zmonopolizowało ten rodzaj usług. Działalność ta przystosowuje się do ogromnego zróżnicowania natężenia ruchu turystycznego. Mamy do czynienia z okresami niemal martwymi /grudzień - marzec/ i okresami, gdy zapotrzebowanie na przewodników osiąga 200 i więcej imprez dziennie /kwiecień - czerwiec oraz wrzesień - październik/. Atrakcyjność Krakowa powoduje, że istnieją niemalże pewne prognozy co do dalszego rozwoju tych usług.

Jednakże przewodnictwo niesie z sobą wiele problemów tak organizacyjnych, jak i pracowniczych, których źródłem są:

- nieregulowanie statusu zawodowego przewodnika,
- brak możliwości samodzielnego kształtowania płac /w stosunku do pozostałych stanowisk taka zasada obowiązuje/,
- brak zasad ubezpieczenia społecznego i przechodzenia na emeryturę.

Usługi przewodnickie BORT świadczy przy ścisłej współpracy z kołami przewodnickimi działającymi przy Krakowskim Oddziale PTTK. Największym z nich jest Koło Przewodników Miejskich /481/^{1/} następnie Koło Przewodników Terenowych /105/, Koło Przewodników Beskidzkich /88/ i Koło Przewodników Tatrzańskich /63/.

Tak więc teoretycznie BORT dysponuje sporą ilością przewodników. W rzeczywistości jednak pracuje aktywnie około 260 - 280 osób. Z tej ilości osób 40 zatrudnionych jest na stałe na zasadzie umowy zlecenia /tzw. przewodnicy pełnodyspozycyjni / , około 85 osób to emeryci i renciści, 105 - 110 osób pracuje w innych zakładach pracy, a pozostali to osoby gdzie indziej nie pracujący, lecz nie związani z BORT-em stałą umową.

3. Turystyka zagraniczna

Obsługę turystyki zagranicznej obejmującą głównie sprzedaż miejsc na wyjazdy zagraniczne prowadzi Biuro Turystyki Zagranicznej PTTK. BORT tylko w niewielkim zakresie współpracuje z innymi jednostkami /np. Folska Żegluga Bałtycka/ a także w minimalnym stopniu prowadzi turystykę zagraniczną zdecentralizowaną. W roku 1983 z usług tego Biura skorzystało 2300 osób wyjeżdżając głównie do Krajów Demokracji Ludowej.

1/ w nawiasie podano liczbę uprawnień

4. Wypożyczalnia sprzętu turystycznego

BORT prowadzi wypożyczalnię podstawowego ekwipunku turystycznego. Jest to w zasadzie jedyna tego typu placówka o charakterze ogólnodostępnym na terenie Krakowa. Cieszy się ogromnym zainteresowaniem mieszkańców miasta, ale niestety przysparza wiele problemów i trudności. Częste wypadki niezwracania sprzętu, brak możliwości odtworzenia wyposażenia, trudne warunki lokalowe - to tylko niektóre z nich.

Szczególnie uciążliwym jest brak możliwości zakupów nowego sprzętu. Jeśli sytuacja w najbliższej przyszłości nie ulegnie zmianie to za rok - dwa trzeba będzie wypożyczalnię zlikwidować. Przy czym mówiąc o zmianie sytuacji mamy na uwadze tak możliwość zakupu sprzętu, jak i jego sfinansowanie.

5. Usługi transportowe

BORT posiada 3 autokary wykorzystywane głównie do obsługi własnych imprez turystyki wyjazdowej krajowej i zagranicznej. Brak zaplecza technicznego, zbyt mała ilość środków transportu stwarzają ogromne kłopoty organizacyjne. Wszelkie naprawy, przeglądy i remonty prowadzone są w prymitywnych warunkach przez samych kierowców. Ocenia się, że dla prawidłowej realizacji tej formy działalności konieczny byłby tabor złożony z 8 - 10 autokarów pracujących w oparciu o odpowiednie zaplecze techniczne.

6. Obrót towarowy

Obrót towarowy prowadzony jest w trzech odrębnych zakresach:

- a/ sprzedaż pamiątek, upominków i materiałów statutowych,
- b/ skup i sprzedaż sprzętu turystyczno-sportowego,
- c/ sprzedaż i skup wydawnictw turystycznych.

Sprzedaż pamiątek, upominków i materiałów statutowych odbywa się w 7 punktach, w tym w 4 stoiskach w Sukiennicach, w kiosku na parkingu pod Wawelem oraz w 3 sklepikach na mieście.

Sprzedaje się głównie wyroby przedsiębiorstwa "Foto-Pam" PTTK, chałupników, spółdzielcze itp.

Skup i sprzedaż sprzętu cieszą się dużą popularnością zwłaszcza w sezonie zimowym. Jest to jedna z nowszych inicjatyw BORT. Działalność handlowa połączona jest tu z usługami w zakresie napraw i montażu sprzętu, o którym mowa. Dalszy rozwój tej jakże potrzebnej placówki ograniczają przede wszystkim możliwości lokalowe.

Handel wydawnictwami odbywa się w księgarni PTTK "Pod Wierchami". Placówka ta powstała z inicjatywy działaczy Klubu Miłośników Książki Górskiej Krakowskiego Oddziału PTTK. Prowadzi sprzedaż wydawnictw turystycznych /przede wszystkim wydawnictwa PTTK "Kraj"/ w formie detalicznej i wysyłkowej dla członków klubu, a także w formie subskrypcji. Świadczy także usługi antykwaryczne. Podobnie jak w poprzednim przypadku rozwój tej formy działalności ograniczają warunki lokalowe.

Jak już wspomniano BORT prowadząc tak szeroki i różnorodny zakres usług wypracowuje środki na działalność programową, tak Krakowskiego Oddziału PTTK, jak i innych oddziałów nie podejmujących działalności gospodarczej. W ciągu ostatnich 5 lat przekazano na realizację różnych zadań programowych ponad 17,5 mln zł /por.tabela/.

WYPACOWANE PRZEZ KRAKOWSKI BORT PTTK ŚRODKI FINANSOWE PRZEKA -
ZANE W LATACH 1979 - 1983 NA CELE PROGRAMOWE /w tys.zł/

Rok	środki dla Krakowskiego C ziału PTTK	środki na Fundusz Pomocy Oddziałom
1979	700	1590
1980	1200	1492
1981	-	1759
1982	3000	1270
1983	4100	2523
R a z e m	9000	8634

Działalność usługowa klubów turystyki kwalifikowanej

Ten rodzaj działalności jest możliwy dzięki posiadaniu odpowiednio przygotowanej kadry specjalistów, których umiejętności turystyczne /może sportowe?/ zapewniają prawidłowe i bezpieczne wykonywanie usług. Środki wypracowywane przez kluby całkowicie pokrywają ich potrzeby w zakresie działalności programowej /wyprawy, szkolenia, zakupy sprzętu itp./, a jedna trzecia z nich przekazywana jest na realizację programu innych jednostek organizacyjnych Krakowskiego Oddziału PTTK.

Prowadzone są dwa rodzaje usług: prace wysokościowe i prace podwodne.

1. P r a c e w y s o k o ś c i o w e wykonywane są przez Krakowski Klub Taternictwa Jaskiniowego i Klub Tatrzański. Ich członkami są osoby posiadające odpowiednie stopnie alpinistyczne, weryfikowane przez Polski Związek Alpinizmu. W pracach uczestniczy ogółem około 60 alpinistów, z których 15 zaturu -

dnionych jest na umowach okresowych, a pozostali pracują dorywczo. Podstawowy zakres działalności to:

malowanie konstrukcji na dużych wysokościach, wypełnianie szczelin powstałych podczas budowy budynków mieszkalnych w systemie wielkopłytkowym, prace rozbiórkowe, ekspertyzy, usuwanie nadmiernej ilości śniegu z dachów.

Ogółem wartość usług wysokościowych w roku 1983 wyniosła 17,5 mln zł, z czego na działalność programową klubów wykonujących je przeznaczono 14,8 mln zł, a na rzecz innych jednostek Oddziału nie mających możliwości prowadzenia działalności gospodarczej 2,3 mln zł. Brak zgodności z przyjętymi kryteriami podziału zysku /2:1/ wynika z faktu, że część prac wykonywana jest bez wypłat dla osób wykonujących te prace, co znacznie zwiększa udział klubów w wypracowywanych zyskach, bowiem całość kwot przeznaczonych na wypłaty przechodzi na ich koszt. Są to tzw. prace celowe, np. na konkretną wyprawę.

2. P r a c e p o d w o d n e wykonywane są przez Klub Działalności Podwodnej. I tu także jego członkami są osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje, potwierdzone przez powołane do tego organizacje. Prace te mają znacznie mniejszy zakres; ich wartość w skali rocznej osiąga wielkość około 1,5 mln zł. W ich realizacji uczestniczy około 20 osób, z tym, że nie ma tu tzw. "zawodowców", czyli tych, którzy byłiby związani z Oddziałem umową okresową. Dla wszystkich pletwonurków jest to działalność doraźna. Wielkość zysku wypracowana przez klub w 1983 roku wyniosła 600 tys. zł, z czego na jego działalność programową przeznaczono 400 tys. zł, a na działalność innych jednostek Oddziału 200 tys. zł.

Podkreślić należy, że tak prace wysokościowe, jak i podwodne wymagają bardzo dobrego przygotowania sprawnościowego oraz odpowiedniego zabezpieczenia w zakresie bhp. Są one prowadzone pod ścisłą kontrolą władz PTTK, a zgodę na ich prowadzenie wydaje corocznie Zarząd Główny.

Doraźna działalność gospodarcza

W ten zakres działań wchodzi m.in. prace wykonywane przez kadrę programową, której fachowe przygotowanie umożliwia podejmowanie określonych zleceń, np. ewidencjonowanie zabytków przez społecznych opiekunów zabytków, działalność wydawnicza i inne.

Jeśliby brać pod uwagę wartość materialną tych przedsięwzięć, to jest ona raczej marginesowa /niewiele ponad 1 mln zł/. Jednakże ważnym wydaje się tu być inny czynnik - zaangażowanie kadry i członków PTTK w tę formę działalności Towarzystwa.

Wnioski

Działalność jednostek organizacyjnych Polskiego Towarzystwa Turystyczno - Krajoznawczego nakierowana jest na realizację celów programowych Towarzystwa. Służy m.in. fachowymi usługami aktywni organizującemu życie turystyczne dużej części społeczeństwa /nie tylko członków PTTK/ oraz wypracowuje środki finansowe na tę działalność. Jest przeto formą realizacji obowiązku państwa, jakim jest zapewnienie określonych świadczeń socjalnych. W związku z powyższym państwo i jego organy winny stwarzać odpowiednie warunki do funkcjonowania tych jednostek. Ich działalność winna być preferowana. Preferencje te powinny wyrażać się w:

- a/ trwałym systemie zwolnień z wpłat do budżetu państwa,
- b/ stworzeniu odpowiednich warunków materialno-technicznych dla obsługi rucnu turystycznego /lokale usługowe, środki transportu, sprzęt turystyczny, baza noclegowa/.

Uporządkowania wymagają także sprawy bardziej szczegółowe warunkujące funkcjonowanie jednostek gospodarczych PTTK. Do nich należą:

- 1/ potrzeba określenia statusu zawodowego przewodników - wykonawców usług specjalistycznych. Szczególnie istotnymi są tu takie zagadnienia jak:
 - a/ uregulowanie płac przewodników, praw emerytalno-rentowych równych osobom pozostającym w stosunku pracy,
 - b/ zakwalifikowanie przewodnictwa do zawodów deficytowych uprawniających do osiągnięcia wyższych limitów wynagrodzeń przez rencistów i emerytów,
 - c/ rozszerzenie uprawnień PTTK do samodzielnego kształtowania płac przewodników;
- 2/ dla podniesienia skuteczności kształcenia i weryfikowania przewodników całość tych zagadnień /łącznie z nadawaniem uprawnień/ powierzyć należy PTTK;
- 3/ zapewnić należy możliwości odnowienia sprzętu turystycznego w wypożyczalniach, które szczególnie w okresie niedostatku tego sprzętu na rynku mają do spełnienia poważną rolę, przy czym finansowanie zakupów winno odbywać się także ze środków zewnętrznych /CFTiW, nadwyżki budżetowe rad narodowych itp./;
- 4/ dla recepcji grup młodzieżowych - podstawowego klienta PTTK w turystyce krajowej konieczne jest stworzenie taniej bazy noclegowej; w dzisiejszych warunkach można to osiągnąć adaptując nadające się do tego celu obiekty;

- 5/ warunkiem realizacji postulatów aktywu Towarzystwa oraz jego celów statutowych w zakresie zagranicznej turystyki kwalifikowanej jest stworzenie możliwości zawierania bezpośrednich umów zagranicznych przez Oddziały;
- 6/ uregulowania i precyzyjnego określenia wymaga podział zadań między oddziałami terenowymi BTZ oraz BORT-ami w zakresie turystyki zagranicznej;
- 7/ istnieje konieczność uregulowania stanu prawnego działalności z zakresu usług specjalistycznych /prace wysokościowe, wodne itp./;
- 8/ rozstrzygnięcia wymaga problem samorządności pracowniczej w odniesieniu do samorządności naszej organizacji. Najbardziej prawidłowym wydaje się tu być model, który uwzględni obydwa aspekty zagadnienia.

Jerzy Herma

DWULETNI DOŚWIADCZENIA BIURA OBSŁUGI RUCHU TURYSTYCZNEGO PTTK
W BESKIDZIE ŚLĄSKIM W ZAKRESIE NOWYCH ROZWIĄZAŃ GOSPODARCZYCH

Cechą szczególną polskiej turystyki - jak stwierdza raport GKT o stanie turystyki^{1/} - jest duże znaczenie zorganizowanej działalności społecznej, służącej samodzielnemu uprawianiu turystyki oraz rozwiązywaniu różnych problemów turystów. Raport ten w dalszej części wykazuje, że turystyczne organizacje społeczne rejestrowały w końcu lat siedemdziesiątych około 1,5 mln zrzeszonych osób w ponad 25 tys. jednostek organizacyjnych i były w zasadzie samorządne, chociaż system wyłaniania władz miały nie dość demokratyczny. Rozrastał się nadmiernie aparat wykonawczy, a zakres samodzielności stowarzyszeń prowadzących działalność gospodarczą stawał się coraz węższy w wyniku podporządkowania wymaganiom scentralizowanego planowania i zarządzania.

Uwagi te dotyczą głównie działalności gospodarczej PTTK, której rozmiary w skali kraju stanowią prawie 1/7 obrotów jednostek turystycznych. W zasadzie winna ona być podporządkowana działalności programowej ale często tego nie przestrzegano. W 1980 roku łączna sprzedaż osiągnęła 5,3 mld zł, lecz dochody nie pokryły kosztów funkcjonowania organizacji^{2/}. Stąd PTTK było przez wiele lat zadłużone i Zarząd Główny korzystał dotychczas, jak wiele innych organizacji społecznych, z dotacji państwowej.

1/ Raport o stanie turystyki, GKT. Warszawa 1981.

2/ Op.cit....., s.24.

Poczynając od 1982 roku - a w wielu oddziałach już wcześniej w okresie przejściowym - PTTK przystąpiło do racjonalizacji gospodarczych podstaw swojej działalności w ścisłym powiązaniu funkcjonalnym celów statutowych z gospodarczymi.

Zrównanie w prawach poszczególnych przedsiębiorstw i organizacji działających w resorcie turystyki daje oddziałom PTTK olbrzymią szansę możliwie szybkiego i dużego zarobkowania, z drugiej jednak strony, na organizatorów ruchu czyha wiele niebezpieczeństw, zwłaszcza finansowych, które mogą spowodować powstanie niekiedy nawet znacznych strat.

Ustalone w ramach reformy przepisy^{3/}, jak i Uchwała nr 117 ZG PTTK z dnia 3.XII.1982 roku dopuszczają - jak powszechnie już wiadomo - prowadzenie działalności gospodarczej w turystyce między innymi w przedsiębiorstwach organizacji społecznych i zawodowych w formie wyodrębnionej i niewyodrębnionej.

Na konkretnym przykładzie przemian w działalności jednego z BORT-ów PTTK, pragnę ukazać niektóre, zasadnicze problemy w realizacji gospodarki niewyodrębnionej.

Materiały do opracowania zaczerpnięto z wielu wewnętrznych analiz sporządzonych na własny użytek w tej placówce oraz z dyskusji z kierownictwem Oddziału i BORT-u, a także z wewnętrznych opracowań szkoleniowych i zarządzeń PTTK^{4/}.

Niniejsze wystąpienie nie ma cech kompletnej analizy problemo-

3/ Kierunek reformy gospodarczej w turystyce; XIII Zespół Komisji do Spraw Reformy Gospodarczej, Warszawa, lipiec 1982 r., s. 50.

4/ M.in. chodzi tutaj o Materiały informacyjne dla kierowników Biur ORT PTTK, Chorzów 25-27.04.1982, ZG PTTK, Warszawa, 1982.

wej z konkretnymi wnioskami, lecz jedynie przedstawia praktyczne efekty 2-letniej działalności gospodarczej jednego z BORT-ów w warunkach wprowadzonej reformy. Formułowanie wniosków, jakie wynikają z przedstawionych przemian, pozostawiam szanownym uczestnikom konferencji, przy założeniu, że obowiązująca w turystyce samodzielność nie pozwala na zbytne generalizowanie określonych rozwiązań.

Biuro działa w obszarze większej części Beskidu Śląskiego i dawnego terytorium powiatu cieszyńskiego, czyli w regionie wysokiej recepcji turystycznej. Gospodaruje w formie wyodrębnionej, czyli na dotychczasowych zasadach omówionych szczegółowo we wspomnianej już uchwale nr 117 ZG PTTK. Aktualna baza materialna, jaką dysponuje - to 5 domów wycieczkowych - razem 130 miejsc noclegowych oraz 18 innych obiektów noclegowych /pokoje gościnnych/ liczących blisko 150 miejsc /PTTK dysponowało ponad 100 pokojami gościnnymi, które zostały w całości przejęte w latach 1976 i 1979 przez WPT "Beskidy"/.

Ubytek domów wycieczkowych w stosunku do połowy lat 70-tych spowodowany był także zmniejszającą się liczbą osób wynajmujących i prowadzących te domy.

Zatrudnienie w sferze gospodarczej wynosi obecnie 9 osób, przy czym zmieniało się ono zarówno w latach 70-tych, jak i w ostatnich 3 latach działalności BORT.

Biuro to nie prowadzi wszystkich rodzajów usług przewidzianych dla tego typu placówek, a to na przykład: pamiątkarsko-handlowej czy wypożyczalni sprzętu sportowo-turystycznego. Natomiast do najczęstszych form działania należy: organizowanie wycieczek wyjazdowych w kraju /własnym środkiem transportu/.

zamawianie świadczeń wycieczkowych w innych rejonach bez udziału własnego transportu, wycieczki wyjazdowe zagraniczne za pośrednictwem BTZ, pośrednictwo w sprzedaży indywidualnym turystom zorganizowanych wycieczek zagranicznych, przyjmowanie wycieczek na terenie Oddziału BORT, organizowanie na własnym terenie kolonii, zimowisk, wczasów, letnich i zimowych obozów w schroniskach, a także świadczenie usług przewodnickich oraz prelekcji o tematyce turystycznej.

WIELKOŚĆ ŚWIADCZONYCH USŁUG W 1983 ROKU WEDŁUG RODZAJÓW TURYSTYKI

Rodzaj usług	Ilość imprez	Ilość uczestników
Wycieczki przyjmowane	1232	51 000
Wycieczki wyjazdowe ogółem w tym zagraniczne	179 31	9 810
Kolonie, zimowiska, wczasy	23	568
Obozy letnie i narciarskie	64	1 622
R A Z E M	1498	63 000

Bardzo ważnym elementem stałym w pracy BORT-u jest dokonywanie analiz ekonomicznych w różnych przekrojach czasowych na użytek własny. Takie postępowanie jest jednym z warunków niezbędnych dla właściwego funkcjonowania jednostki w zreformowanej gospodarce. Punktem wyjściowym jest analiza obrotów w ujęciu dynamicznym, a także marży i zysku w tych samych przekrojach czasowych. Warto więc przykładowo prześledzić przemiany tych podstawowych wskaźników w poszczególnych latach. Widoczny jest znaczny spadek obrotów począwszy od 1975 roku aż do 1981, kiedy to nastąpiło pełne uzyskanie samodzielności, już w roku 1982 nas-

tapiło duże ożywienie obrotów, co pozornie świadczyłoby o bardzo pozytywnych efektach przemian, przewyższających nawet poziom z połowy lat 70-tych.

PODSTAWOWE WSKAŹNIKI DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ BORT W LATACH
1975 - 1983

Lata	Obroty w mln zł	Marża w mln zł	Prowizja w mln zł	Liczba impresz w tys.	Liczba uczestników w tys.
1975	28,5	2,2	1,1	3,1	123,0
1976	27,5	2,9	1,2	3,4	120,0
1977	26,4	2,5	1,1	3,1	109,0
1978	19,0	1,9	0,8	2,8	96,5
1979	15,0	1,4	0,6	2,4	97,0
1980	16,0	1,6	0,5	2,1	94,0
1981	13,8	1,4	0,3	1,7	75,1
1982	20,3	2,9	0,1	1,0	45,4
1983	40,0	5,4	0,6	1,5	63,0

W rzeczywistości jednak liczby zawarte w rubryce dotyczącej ilości uczestników powstrzymują nas od pochopnych i nieprawdziwych wniosków; wykazują one ciągły spadek ilości obsłużonych imprez i turystów z minimalnym wzrostem w roku 1983, w których wielkości te nie sięgają nawet poziomu z roku 1981. Czyli wzrost obrotów nie był wywołany wzrostem ilości świadczonych usług, ale głównie zmianami cen w związku z recesją gospodarczą w kraju. Stwierdzenie takie nie ma charakteru nowatorskiego, ponieważ jest obecnie prawie w każdej dziedzinie na własny użytek przytaczane lecz chodzi tu bardziej o uznanie tak dużego spadku liczby ucze-

stników, bo przecież w działalności organizacji społecznej - to ma wartość najistotniejszą. Wzrost obrotów nie może stanowić celu samego w sobie, gdyż ten wyznaczony jest przez założenia statutowo-programowe PTTK.

Czy uda się właściwie pogodzić ze sobą te dwie sfery zadań w warunkach zreformowanych układów gospodarczych, to pierwsze i zasadnicze pytanie, na które w najbliższym czasie trzeba będzie odpowiedzieć, aby uniknąć w przyszłości wprowadzania w życie kolejnych błędnych wzorców.

Ważnym elementem analizy jest także prześledzenie kształtu się marży w omawianym okresie. Występuje tu zasadnicze nowum uniemożliwiające jednolite potraktowanie marży do roku 1981 i po nim. Otóż obecne przepisy, a właściwie brak przepisu regulującego wysokość marży dopuszczają stosowanie marży umownej, czyli uzgodnionej z klientem^{5/}. Każde biuro sporządza własną kalkulację kosztów, a duża konkurencja na rynku turystycznym zachęca częściej do ujawniania kosztów i obniżania własnej marży niż do stracenia klienta na rzecz innego biura. Z drugiej jednak strony, przy niezbędnej często współpracy z innymi biurami marża wzrasta i BORT musi ograniczać jej wysokość u siebie. Ten efekt jest właśnie jednym z dowodów działania odmiennych mechanizmów gospodarczych.

Warto zapoznać się także z warunkami świadczenia usług podstawowych, dawniej i obecnie, gdyż i tu nastąpiły dosyć istotne zmiany. W działalności noclegowej dawniej cena wynajmu przez

5/ Materiały informacyjne dla kierowników Biur CRT PTTK, Chorzów, 25-27.04.1982 r., ZG PTTK Warszawa 1982, s.42.

biuro np. kwater prywatnych była ogólnie ustalona, obecnie zaś należy do tzw. cen wolnych i ustalana jest na zasadzie kalkulacji kosztów i umowy między BORT-em i kwaterodawcą, W tej sytuacji istnieje niezdrowa konkurencja - na niektórych rynkach turystycznych - między BORT-em a Wojewódzkim Przedsiębiorstwem Turystycznym, które to w celu zwiększenia swojej bazy podnosi stawki oferując właścicielom kwater wyższe wynagrodzenie. Musi się to odbić niekorzystnie na cenach usług noclegowych, rządanych przez biuro od Klienta. W myśl Zarządzenia Przewodniczącego GKKEFiT z 20.X.1977 r./MP nr 27,poz.133/ oraz Zarządzenia nr 18 z 7 czerwca 1977 /Dz.U.GKKEFiT nr 4,poz.16/ jednostka administrująca obiektem turystycznym, która ustala umowne ceny usług, nie posiada zupełnej dowolności w tym zakresie, gdyż ceny winny być kalkulowane w oparciu o koszty funkcjonowania danego obiektu.

Zasadność takiej kalkulacji powinna być poddawana wyrywkowym kontrolom. Działalność komunikacyjna w BORT-cie jest już w mniejszym stopniu zależna od państwowych przedsiębiorstw turystycznych; prowadzi się w oparciu o zarządzenie Ministra Komunikacji i Gospodarki Terenowej z dn.1.II.1965 /NP nr 7, poz. 36 oraz Dz.U. nr 34 z 1974 r./^{6/}. Zgodnie z wejściem w życie od maja 1982 roku cen umownych w transporcie autokarowym, związanych ze zwiększonymi cenami zakupu taboru i części zamiennych, płac kierowców, podatków i innych kosztów, BORT - jak zapewne i pozostałe biura - dokonuje indywidualnych kalkulacji kosztów eksploatacyjnych i cen wynajmu posiadanego autobusu. Dopiero teraz

6/ Op.;cit....., s.47.

więc zarysowała się realna szansa zróżnicowania stawek wynajmu autobusów w turystyce w zależności od wielkości płac kierowców i kosztów pośrednich, ustalonych na takim, a nie innym poziomie przez dane biuro

W sprawie kolejnej sfery usług, tzn. działalności gastronomicznej obowiązują odpowiednie zarządzenia Ministerstwa Handlu Wewnętrznego i Usług oraz Ministerstwa Zdrowia. Marże stosowane w stołówkach prywatnych obiektów noclegowych są tak samo umowne, jednak w tym konkretnym przypadku koszty eksploatacyjne oparte są o stawki żywieniowe w restauracjach kat.III. W tym miejscu zacytuję kolejny praktyczny wniosek wpływający z dwuletnich już doświadczeń działania BORT-u w zmienionych warunkach gospodarczych. Otóż taki system kalkulacji własnej byłby bardzo pozytywny dla działania turystycznych organizacji społecznych, gdyby nie istniały tak duże wahania cen, z jakimi mamy do czynienia.

Inna działalność, na przykład specjalistyczna, dotycząca usług przewodnickich, oparta jest w zasadzie o przepisy zawarte w zarządzeniu nr 20 GKT z roku 1980. Jednak i tu jest możliwość zróżnicowania cen poprzez różny udział składników tej ceny, a szczególnie tzw. narzutów, czyli podatku, marży, kosztów ogólnogospodarczych, podczas gdy wynagrodzenie dla przewodnika danej grupy pozostaje w całym kraju jednolite.

W warunkach samodzielności gospodarczej niewyodrębnionego biura według nowych zasad odbywa się także wynagradzanie własnych pracowników etatowych. Od 1 stycznia 1984 roku decyzją Zarządu Głównego^{7/}, zarobki ustalane są samodzielnie, proporcjonalnie do uzyskiwanych zysków.

7/ Uchwała Nr 142/83 Prezydium Zarz.Głównego z 26.II.1983 roku.

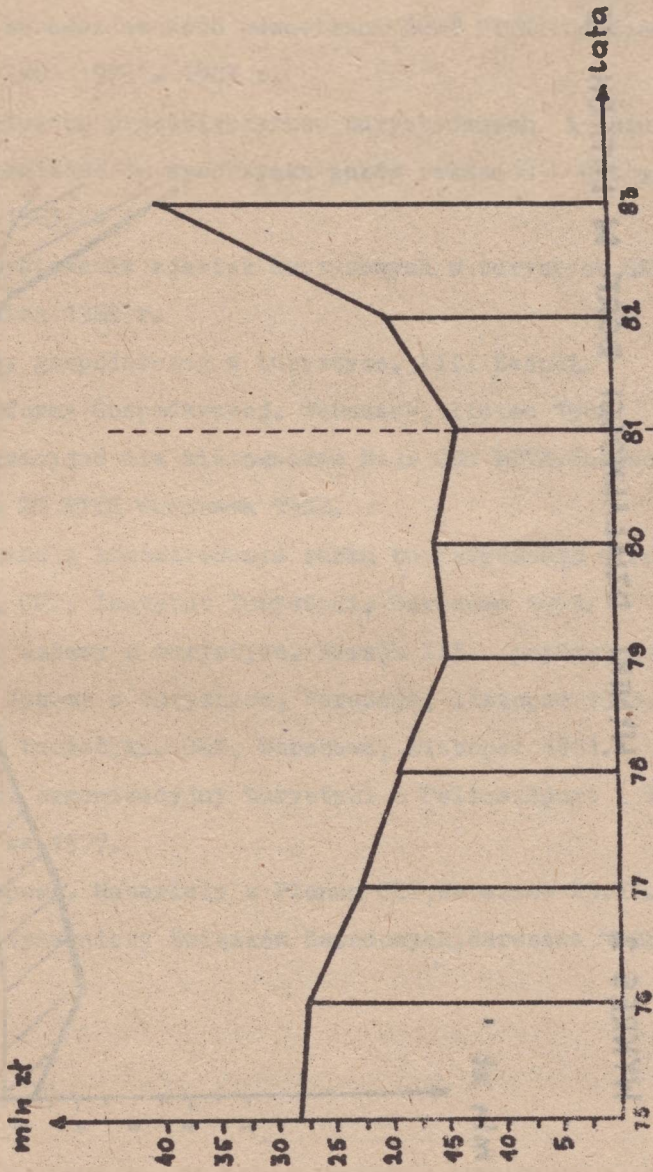
Wyniki działalności BORT osiągane przed i po wprowadzeniu reformy, zaprezentowane graficznie na dołączonym rysunku, mierzyć można wykonanym obrotem, marżą i kosztami oraz zyskiem, jako owocem pracy i zarazem źródłem, z którego czerpie się środki na działalność statutowo-programową danego oddziału PTTK. Ażeby ta działalność nie była deficytowa, a jednocześnie spełniała społeczne oczekiwania w tym względzie, musi być realistycznie dopasowana do bardzo różnych warunków gospodarowania w naszym kraju. Reforma gospodarcza bowiem objęła swym zasięgiem nie wszystkie jednostki, a w większości jest wprowadzana z wielkim trudem.

Ponadto w najbliższym okresie dynamika wzrostu kosztów i cen usług turystycznych może okazać się wyższa, niż dynamika wzrostu indywidualnych dochodów, co spowoduje dalszy spadek uczestnictwa poszczególnych grup społecznych w turystyce i wypoczynku^{8/}. Czy organizacje społeczne zdołają ten proces choćby ograniczyć i odegrać ważną rolę w przezwyciężaniu zjawisk krytycznych w turystyce ?

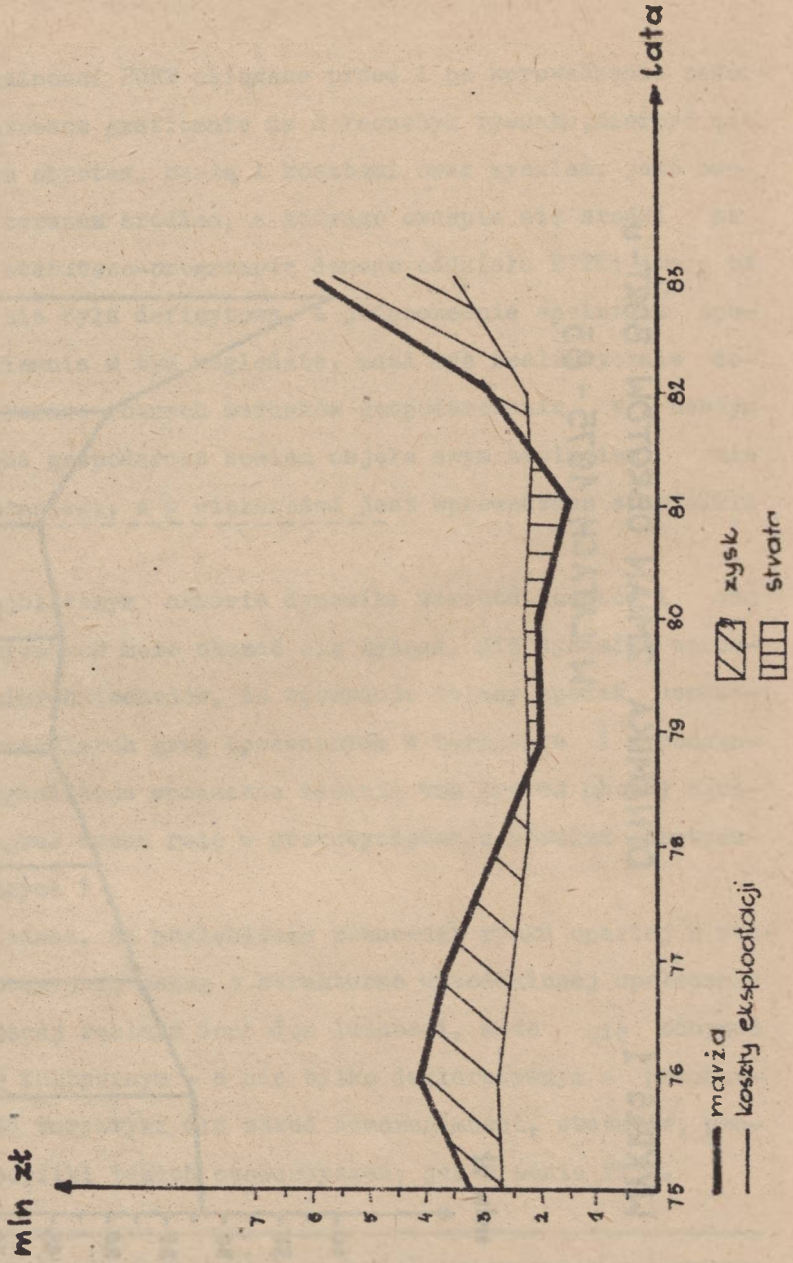
Pamiętajmy jednak, że pogłębianie równowagi rynku opartej o stały wzrost potencjału usług o strukturze uzasadnionej społecznie i odpowiadającej realnym dochodom ludności, może się odbywać jedynie przy faktycznym - a nie tylko deklaratywnym - poszanowaniu resortu turystyki dla zasad samorządności, statutów, programów i specyfiki takich stowarzyszeń, jak właśnie PTTK.

8/ GKT, Kierunki przezwyciężania zjawisk kryzysowych w turystyce. Warszawa 1982, s.4.

WYKRES 1
DYNAMIKA ZMIAN OBROTÓW BORT-U
W LATACH 1975 - 83

WYKRES 2
WYNIKI DZIAŁALNOŚCI BORT W LATACH 75-83

B I B L I O G R A F I A

1. Dokumentacja i sprawozdawczość wewnętrzna BORT PTTK Oddział w Cieszynie za lata 1975 - 1983 r.
2. Informator o usługach przedsiębiorstw turystycznych i biur podróży dla organizatorów wypoczynku załóg zakładów pracy, CCIT, Warszawa 1983/84 .
3. Kierunki przezwyciężenia zjawisk kryzysowych w turystyce.GKT, Warszawa, kwiecień 1982 r.
4. Kierunki reformy gospodarczej w turystyce. XIII Zespół sji do spraw Reformy Gospodarczej. Warszawa, lipiec 1982.
5. Materiały informacyjne dla kierowników Biur ORT PTTK.Chorzów 25-27.04.1982 , ZG PTTK Warszawa 1982.
6. Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce /część II/. GKT, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
7. Projekt założeń ustawy o turystyce. Wersja III poprawiona. GKT Zespół d/s Ustawy o turystyce, Warszawa, listopad 1983.
8. Raport o stanie turystyki. GKT, Warszawa, listopad 1981.
9. Reczek W., Model organizacyjny turystyki w Polsce.Sport i Turystyka, Warszawa 1977.
- 10.Wypoczynek urlopowy. Materiały z Plenum GKT,Warszawa 25.XI. 1982. Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych,Warszawa 1983.

Wiesław Alejziak

TURYSTYKA W ZRZESZENIU LUDOWYCH ZESPOŁÓW SPORTOWYCH - WARUNKI DZIAŁALNOŚCI I ŹRÓDŁA REZERW

Zrzeszenie LZS jest największą społeczną organizacją rozwijającą turystykę w środowisku wiejskim. Jest stowarzyszeniem sportowo-turystycznym, a więc przy omawianiu jego działalności należy pamiętać, że jej zakres znacznie wykracza poza samo zjawisko turystyki.

Ruch turystyczny w środowisku wiejskim T.Wolańska dzieli na kilka grup:^{1/}

- a/ wyjazdy na masowe imprezy /złoty, festyny, rajdy, spływy, dożynki itp./,
- b/ wyjazdy na imprezy kulturalne np. do teatru, na festiwale, na imprezy sportowe, wystawy itp.,
- c/ wycieczki krajoznawcze,
- d/ wczasy w mieście, wypoczynek w domach wczasowych, w ośrodkach wypoczynkowych, uzdrowiskach, obozy i kolonie w mieście.

W programie działalności turystycznej Z-LZS mieszczą się wszystkie formy wymienione w punktach a, b i c, a więc tanie, ogólnodostępne formy turystyki masowej i kwalifikowanej, często organizowane cyklicznie. Zasadniczą część programu organizacja realizuje poprzez liczny aktyw społeczny. Za jedne z najważ-

1/ T.Wolańska, Problemy rekreacji mieszkańców wsi. Biuletyn Informacyjny RG Z-LZS. Warszawa nr 7, 1970 r.

niejszych osiągnięć w całej historii Zrzeszenia należy uznać właśnie to, że zdołało ono skupić w swych szeregach liczny aktyw i większą część swej działalności oprzeć na jego ofiarnej pracy.

Opracowanie niniejsze oprócz krótkiej oceny warunków, w jakich Zrzeszenie zmuszone jest działać w ostatnim okresie, stanowi próbę wskazania organizacyjnych rezerw, które ograniczają aktywność turystyczną mieszkańców wsi.

Warunki działalności

W ostatnim okresie zaznaczył się wyraźny regres zarówno stanu organizacyjnego, jak i ilości organizowanych imprez oraz ich uczestników. Aktualny stan organizacyjny Zrzeszenia i efekty działalności turystycznej obrazuje tabela nr 1.

T a b e l a 1

TURYSTYKA W Z-LZS W LATACH 1979 - 1983

	1979	1980	1981	1982	1983	wskaznik zmian
liczba członków ZLZS	988768	907923	821381	801698	778231	78,7
liczba kół LZS, LKS, LKT	17351	16547	15707	15656	15538	69,5
liczba sekcji turyst.	12533	10453	8901	8172	7289	58,1
liczba imprez turys.	87125	76665	65001	60497	59895	68,7
liczba uczestników imprez turystycznych	2772772	2327509	1982763	1816152	1654628	60,0

Źródło: Tabela sporządzona na podstawie sprawozdania Rady Głównej na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS.

Jak widać z powyższego zestawienia Zrzeszenie straciło ponad 21% stanu członków i 10,5% ogniw podstawowych. Szczególnie silnie regres uwidocznił się w turystycznym sektorze działalności stowarzyszenia. Liczba sekcji turystycznych w okresie 1979 - 1983 zmalała o 41,9%. Liczba imprez turystycznych zmniejszyła się w tym okresie o 31,3% , a ilość uczestników w imprezach o 40%.

Źródłem tak znacznego regresu należy upatrywać w szeregu uwarunkowań, w jakich ostatnio Zrzeszenie zmuszone było działać. Najważniejsze z nich to:

- bardzo trudna sytuacja gospodarcza kraju, wymuszająca stosowanie zasady priorytetów w rozdziale środków, nie zawsze dla turystyki korzystnej,
- ostry kryzys zaopatrzeniowy, reglamentacja towarów potrzebnych do uprawiania turystyki /art.żywnościowe, sprzęt sportowo-turystyczny, paliwo itp./,
- zmiana systemu funkcjonowania gospodarki narodowej , która spowodowała spadek zainteresowania współpracą dotychczasowych partnerów z organizacjami społecznymi,
- znaczny wzrost cen, a zatem również kosztów uczestnictwa w imprezach,
- spadek realnych dochodów i przenieście wydatków na rzecz dóbr i usług o charakterze bytowym,
- zmniejszone świadczenia socjalne,
- spadek aktywności społecznej działaczy.

Łącząc te wyżej wymienione bariery rozwoju organizacji z uwarunkowaniami kulturowymi, społecznymi i gospodarczymi , jakie towarzyszą działalności turystycznej Zrzeszenia od wielu lat^{2/}, mamy pełen obraz jak trudne obecnie jest to zadanie.

Źródła rezerw

Wobec faktu, że w ostatnim okresie sytuacja w nieznacznym stopniu uległa poprawie, a przyjęte w planach społeczno-gospodarczych koncepcje przewyciężenia trudności zakładają w dalszym ciągu powolny postęp, zachodzi konieczność wzmożonej aktywności, lepszego jakościowo działania - słowem pełnego wykorzystania wszystkich rezerw.

W zasadniczy sposób na działalność Zrzeszenia wpływa ciągle niedostatek środków do realizacji zadań. Dlatego też gólnego znaczenia nabiera problem właściwego gospodarowania majątkiem organizacji. Dużą przeszkodą w tym względzie okazała się, zarządzona przez GKKFiS i GUS, zmiana sprawozdań LZS-1 i LZS-2, w wyniku której Rada Główna Zrzeszenia została praktycznie pozbawiona informacji obrazujących stan posiadania Z-LZS. Brak jest danych odnośnie czynów społecznych i ilości obiektów sportowo-turystycznych, będących w użytkowaniu zrzeszeniowych ogniw. Sytuację informacyjną pogarsza fakt, że Działalność Rad Gminnych jest finansowana przez Urzędy Gmin bądź Urzędy Miasta i Gminy, przez co ewidencja ich kosztów jest tam umiejscowiona.

2/ dla przypomnienia:

- powolny postęp w świadomości społecznej /niedoceniecie znaczenia turystyki/,
- preferowanie biernego sposobu spędzania czasu wolnego,
- ścisły związek między czasem wolnym a rytmem przyrodniczo-produkcyjnym, posiadaniem sprzętu rolniczego, wiekiem, liczebnością rodzin,
- niepieniężny charakter znacznej części dochodów ludności wiejskiej,
- niedostateczna infrastruktura usługowa, kulturalna i sportowo-turystyczna,
- niski udział świadczeń socjalnych w dochodach ludności wiejskiej.

Podobny problem zachodzi przy finansowaniu LKS, które zabezpieczają Wydziały Kultury Fizycznej, Sportu i Turystyki Urzędów Wojewódzkich albo Wojewódzkie Federacje Sportu, gdzie też są składane sprawozdania finansowe. Z wyżej wymienionych przyczyn niektóre dane majątkowe, finansowe i kosztowe nie mają odzwierciedlenia ani w bilansach Rad Wojewódzkich, ani w bilansie Rady Głównej Zrzeszenia. Informacja finansowa w organizacji jest więc niepełna, co utrudnia utrzymanie prawidłowych proporcji przy podziale środków materialnych i finansowych płynących z budżetu państwa.

Wysokość i strukturę kwot przeznaczanych przez Radę Główną na działalność Zrzeszenia ilustruje tabela nr 2.

T a b e l a 2

STRUKTURA I WYSOKOŚĆ KOSZTÓW DZIAŁALNOŚCI Z-LZS W LATACH
1982 - 1983

Lata	$\frac{\text{tys. zł}}{\%}$	Szkolenia	Zgrupowania i imprezy	Turystyka	Organizacje	Propaganda	Administracja	Ogółem
1982	"	4534	15904	1737	2944	713	5210	31042
	"	14,6	51,2	5,6	9,5	2,3	16,8	100,0
1983	"	4770	37788	2410	9404	593	6536	61501
	"	7,8	61,4	3,9	15,3	1,0	10,6	100,0

Źródło: Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979-1983. Warszawa, maj 1984.

Jak widzimy, zdecydowaną większość środków pochłania sport wyczynowy, masowy i zgrupowania. W tabeli zwraca uwagę wyraźny spadek środków finansowych przeznaczonych na działalność turystyczną w organizacji. Jest to wynikiem zmiany proporcji przy podziale środków finansowych między działalnością sportową i

turystyczną. Nakłady na tę ostatnią znacznie zmalały i wahały się w granicach 3 - 15 % Zrzeszeń Wojewodzkich i 3 - 4 % Rady Głównej. Zmiana tych niekorzystnych proporcji wydaje się być jednym z podstawowych warunków zwiększenia uczestnictwa mieszkańców wsi w imprezach organizowanych przez Zrzeszenie.

Wobec trudności finansowych Zrzeszenia zachodzi konieczność racjonalizacji wydatków oraz szukania nowych możliwości ich pozyskiwania. Po początkowym okresie wprowadzenia reformy gospodarczej, kiedy to zakłady pracy znacznie ograniczyły pomoc dla Zrzeszenia, sytuacja dojrzała już chyba na tyle, aby organizacja podjęła kroki mające na celu ponowne pozyskanie ich dla współpracy. Jest to zadanie dla ogniw podstawowych, one powinny zabiegać o ośrodki służące zaspokojeniu potrzeb mieszkańców wsi gdyż w dalszym ciągu zakłady pracy dysponują znaczną częścią funduszy społecznych przeznaczanych przez państwo na ten cel. Mam tu na myśli nie tylko wiejskie zakłady pracy, lecz również zlokalizowane w miastach duże zakłady zatrudniające przecież wielu mieszkańców wsi. Pracownicy ci tworzą, tak jak inni, fundusz socjalny, z którego prawie nie korzystają, gdyż na wczasy wyjeżdżają rzadko, a inwestycje socjalno-kulturalne lokalizowane są w miastach /rekreacja, kultura/ albo w odległych terenach /baza wczasowa/. W szczególnie trudnej sytuacji znajdują się rolnicy indywidualni, stanowiący przecież połowę mieszkańców wsi, którzy nie korzystają z funduszu socjalnego w ogóle. Ważnym kierunkiem działalności Zrzeszenia jest turystyka kwaterowana, jednak wymaga ona zapewnienia odpowiednich warunków do jej uprawiania.

Członkowie LZS-ów znacznie wcześniej i głębiej niż człon-

kowie innych organizacji odczuli kryzysowe braki w zakresie zaopatrzenia w sprzęt sportowo-turystyczny. Trudności rynkowe oraz wzrosty cen niejednokrotnie wręcz uniemożliwiają zaopatrzenie się jednostek organizacyjnych Z LZS w podstawowy sprzęt i odzież sportowo-turystyczną. Liczba wypożyczalni wiejskich zmalała z 179 w 1979 roku do 103 w roku 1983. Na tym tle szczególnie negatywnie należy ocenić stan organizacyjny i wykorzystanie potencjału Wytwórni Urządzeń i Sprzętu Turystycznego w Pilawie, która bilans za 1983 rok zamknęła stratą w wysokości ponad 4,5 mln zł^{3/}. Takie, a nie inne rezultaty, jak wykazała specjalnie powołana komisja, były wyłącznie wynikiem niegospodarności i braku właściwej organizacji w zakładzie. Właściwa realizacja zadań Wytwórni mogłaby w pewnym stopniu poprawić niezadowolający stan wyposażenia mieszkańców w obiekty sportowo-turystyczne /produkuje ona między innymi szatnie, pawilony i sale typu "Pilawa"/.

Jednak podstawowe znaczenie w tym względzie nadal mają czyny społeczne, ich udział w wartości wszystkich wybudowanych w okresie funkcjonowania Z LZS obiektów wynosi około 75%. Szczególną popularnością cieszy się konkurs "Boisko w każdej wsi - Ośrodek Sportu, Rekreacji i Wypoczynku w każdej gminie"; wartość wybudowanych w ramach konkursu obiektów w latach 1979 - 1983 wyniosła prawie 2 mld zł. Konkurs odbywa się na zasadzie współzawodnictwa, najlepsze ogniwa otrzymują nagrody fundowane przez Radę Główną Zrzeszenia. Inicjowanie różnych form współzawodnictwa jest doskonałym instrumentem pobudzania aktywności

^{3/} Sprawozdanie Głównej Komisji Rewizyjnej Z LZS za okres od 6 maja 1979 r. do 25 maja 1984 r.

ogniów podstawowych, a przez to rozwoju Zrzeszenia. Przy czym nie muszą to być koniecznie akcje ogólnopolskie, z równie dobrym skutkiem można zorganizować konkursy wojewódzkie.

Do tej pory w opracowaniu była mowa o ekonomicznych aspektach działalności Zrzeszenia. Jednak skuteczność działania na tym polu w znacznej mierze będzie zależeć od jakości funkcjonowania ogniów i instancji, sprawności struktur organizacyjnych oraz aktywności i umiejętności aktywu i kadr. Od lat w Zrzeszeniu występuje problem dużej fluktuacji kadry etatowej, sięga ona poziomu 30-40 % w skali rocznej. Wśród podstawowych przyczyn tego stanu rzeczy należy wymienić samą specyfikę pracy w Zrzeszeniu, jej terenowy charakter i wreszcie, co nie jest bez znaczenia, niskie pobory, kształtujące się na poziomie grubo niższym, niż średnia krajowa /w 1983 r. średnia płac w LZS - 8 756 zł przy średniej krajowej 13 851 zł^{4/}.

Zasadniczą część programu turystycznego realizuje aktyw społeczny. Znaczny niedobór ilościowy kadr w stosunku do ilości osób uprawiających turystykę powoduje, że dużego znaczenia nabiera prawidłowe rozwiązanie problemów związanych z fachowym przygotowaniem organizatorów i instruktorów turystyki. Mimo ostatnio przeprowadzonej weryfikacji systemu rekrutacji na kursy instruktorskie sytuacja niewiele się zmieniła. Wielu absolwentów kursów po uzyskaniu uprawnień nie podejmuje pracy. Aktualnie w Zrzeszeniu działa 720 instruktorów i 7 719 organizatorów turystyki.

Na poziom aktywności turystycznej mieszkańców wsi oliczy-

4/ Dane: Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Z LZS. Warszawa, maj 1984 r., s. 60.

mi wpływ ma młodzież /osoby do 19 lat stanowią ponad 60% stanu członków Z LZS/. Dlatego też koniecznym wydaje się być zacieśnienie współpracy z organizacjami młodzieżowymi ZSMP, ZMW i ZHP. Szczególnie ważnym zadaniem jest właściwe pokierowanie i wykorzystanie współpracy nawiązanej ze Związkiem Młodzieży Wiejskiej, który zgodnie z Uchwałą I Zjazdu, program LZS-u w zakresie sportu i turystyki uznał za własny i przyjął współodpowiedzialność za jego realizację.

Bardzo ważnym ogniwem środowiska wiejskiego jest szkoła. Zbyt często jeszcze władze szkół traktują uczestnictwo młodzieży w różnego rodzaju imprezach /wycieczki, rajdy itp./ jako atrakcje dla młodzieży, bez znaczenia dla procesu dydaktyczno-wychowawczego. Na tym polu jest jeszcze wiele do zrobienia, zwłaszcza, że to przecież wśród młodzieży należy widzieć źródło i rezerwę aktywu i kadr Zrzeszenia. Dlatego bardzo ważną sprawą jest podjęcie kroków mających na celu zwiększenie aktywności szkoleniowej środowiska uczniowskiego. Młodzież nie może być tylko biernym uczestnikiem ruchu turystycznego, ale również jego organizatorem, a wychowanie nowej generacji działaczy stanowi podstawowy warunek dalszego rozwoju organizacji.

Trochę zaniedbaną dziedziną działalności Zrzeszenia jest popularyzacja turystyki w środowisku. Najlepszą formą popularyzacji jest oczywiście sama organizacja imprez, jednak wiele można osiągnąć poprzez właściwą działalność informacyjną i propagandowo-wydawniczą. Koniecznym jest jednak zwiększenie jej skuteczności poprzez doskonalenie metodyki, wzbogacenie jej form i środków. Niewłaściwa działalność w tym zakresie albo jej brak szczególnie uwidaczniają się w ogniwach podstawowych. Zasadni-

cze znaczenie dla realizacji zadań w sferze rozwoju i popularyzacji turystyki oprócz właściwej organizacji ma jej programowanie. Jest to problem bardzo szeroki, który chciałbym tylko zasygnalizować. Pełne niedociągnięcia w tym względzie są przyczyną między innymi małej aktywności społeczeństwa starszego i kobiet, gdyż program oferowany przez Zrzeszenie zachęca do uczestnictwa przede wszystkim młodzież.

Na zakończenie, po tych z konieczności skrótowo przedstawionych i tylko wybranych problemach działalności turystycznej Z LZS nasuwa się pytanie: na ile w tych trudnych warunkach zostanie spełniona rola organizacji?

W niniejszym opracowaniu starałem się udowodnić, że w znacznej mierze będzie to zależać od samego Zrzeszenia, jednak nie trzeba chyba nikogo przekonywać, że sama organizacja nie może rozwiązać wszystkich problemów, które ujemnie wpływają na poziom uczestnictwa mieszkańców wsi w imprezach turystycznych. Aktywizacja turystyczna społeczeństwa wiejskiego wymaga skoordynowania działań Z LZS i wszystkich zakładów i instytucji wiejskich oraz bieżącej adaptacji założeń do zmieniających się warunków i możliwości.

BIBLIOGRAFIA

1. Adamczuk L., Dobowy budżet czasu ludności wiejskiej w Polsce. Rada Narodowa i Gosp. nr 21, 1976 r.
2. Adamski W., Chłopi i przyszłość, postawy, dążenia i aspiracje. Książka i Wiedza, Warszawa 1979 r.
3. Aktywność turystyczna mieszkańców wsi /na podstawie OST "Gromada" i RG Zrzeszenia LZS/.W: Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce. Cz. I. GKT, IT, Warszawa 1979 r.
4. Biuletyn Informacyjny PG Zrzeszenia LZS, Warszawa, luty 1983.
5. Chałot J., Wpływ dzieci i młodzieży wiejskiej w opinii rodziców. Wieś współczesna nr 5, 1977 r.
6. Determinanty rozwoju turystyki na wsi. GKT, Warszawa, listopad 1980 r.
7. Brządkowski S., Ludowe Zespoły Sportowe. Zarys dziejów 1946-1984. Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1987 r.
8. Ignar K., Zmiany w materialnych i społecznych warunkach bytu ludności rolniczej. Wieś i Rolnictwo nr 1, 1980 r.
9. Jerowiecka T., Warunki rozwoju turystyki na wsi. Roczniki Naukowe AMF I/84, Kraków 1984 r.
10. Kamińska J., PGR - partner dla wsi. Rynek Turystyczny nr 4, 1980 r.
11. Krycka F., Suwengrub M., Turowski J., Socjologia wsi i miasta w Polsce. Materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji Socjologów Wsi i Rolnictwa. Warszawa, marzec 1974 r.
12. Krajowa narada aktywa sportowo - turystycznego ZMW, LZS. Warszawa, 7.05.1981 r.

13. Mikołajczak Z., Problemy rozwoju Ludowych Zespołów Sportowych. RG Zrzeszenie LZS, Warszawa, 1967 r.
14. Piskorski G., Problemy aktywnego wypoczynku mieszkańców wsi. Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki nr 7, Warszawa, 1976 r.
15. Program działania Zrzeszenia LZS w woj.krakowskim na lata 1984 - 88 w zakresie spraw organizacyjnych i propagandowych Kraków, marzec 1984 r.
16. Rozwój działalności socjalno-bytowej w jednostkach organizacyjnych resortu rolnictwa, organizacji kółek rolniczych i spółdzielczości produkcyjnej w latach 1976 - 1980 . Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa, 1980 r.
17. Stan i kierunki rozwoju turystyki na wsi /aktywność turystyczna mieszkańców i recepcja we wsiach turystycznych/.Projekt dla Sejmowej Komisji Zdrowia i Kultury Fizycznej oraz URM. GKT, Warszawa, sierpień 1981 r.
18. Sprawozdanie na X Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia LZS za okres 1979 - 84. RG Zrzeszenia LZS, Kraków, marzec 1984.
19. Sprawozdanie z działalności Wojewódzkiego Zrzeszenia LZS w Krakowie za lata 1979 - 84. Kraków, maj 1984 r.
20. Tapiliana V., Typologia sposobów wykorzystania czasu wolnego przez ludność wiejską. Roczniki socjologii wsi, t.XIV , 1978 r.

DYSKUSJA

Jerzy Herma

Ze źródeł statystycznych wiadomo, że w ostatnich latach spadł udział ludności w ruchu turystycznym, a mówiąc precyzyjniej rodzin średnio i najmniej zamożnych. Stawiam więc pytanie: w jakim stopniu zakładowy fundusz socjalny pełnił rolę egali-taryzującą nasze społeczeństwo? Dla zilustrowania struktury źródeł finansowania turystyki i wypoczynku przedstawiam mate-riale najnowsze, to jest za 1983 rok, dotyczące kilku zakła-dów resortu górnictwa na Śląsku. Uzyskanie takich danych mają-cych szczególną wartość empiryczną było trudne, ponieważ wię-k szość dyrekcji przedsiębiorstw nie chciała ujawnić źródeł fi-nansowania. Struktura nakładów na wypoczynek przedstawia się następująco:

- udział zakładów pracy w finansowaniu imprez i akcji turysty-czno-wypoczynkowych kształtował się w granicach od 79 do 95% kosztów,
- udział organizacji społeczno-politycznych i turystycznych wy-nosił 5 do 15 %, a
- związki zawodowe były w stanie uczestniczyć w finansowaniu zaledwie w około 5 %.

Proszę więc zwrócić uwagę na przedstawione zróżnicowanie pamię-tając, że miało to miejsce w kopalniach, tzn. tam, gdzie śred-nie zarobki i dochody należą do najwyższych w kraju. Przedsię-biorstwa reprezentujące inne działy gospodarcze nie mogły so-bie w takim stopniu na pomoc pozwolić. Są to także konsekwen-

cje reformy; czy w ostatecznym rozrachunku będą pozytywne, to dopiero się okaże. Osobny problem - to udział związków zawodowych w zaspokajaniu potrzeb turystyczno-wypoczynkowych ludności, o czym wspomniał doc.dr R.Peretiatkowicz. Nowa ustawa o związkach zawodowych określa jasno ich zadania, o czym jednak nie wszyscy dobrze wiemy, a tymczasem powyższe liczby charakteryzują istniejące realia. Dowodzą one, że jak na razie ich udział w finansowaniu zadań sfery socjalnej jest niewielki.

Biorąc powyższe pod uwagę należy postawić szereg pytań i szukać na nie odpowiedzi. A oto one:

- ▼ jaka jest sytuacja wypoczynkowa osób zatrudnionych w tych zakładach, w których zarobki są dużo niższe,
- czy nie spadnie drastycznie ich udział w wyjazdach wypoczynkowych,
- jaka rola przypadąć powinna państwu w zaspokajaniu potrzeb wypoczynkowych najsłabszych grup zawodowych.

Andrzej Piasek

Podstawowymi aktami prawnymi regulującymi obecnie działalność Funduszu Wczasów Pracowniczych są:

1. Ustawa z dnia 4 lutego 1949 roku o Funduszu Wczasów Pracowniczych Komisji Centralnej Związków Zawodowych /Dz.U. Nr 9 poz.48/,
2. Statut FWP z dnia 14 listopada 1949 roku,
3. Uchwała Nr 80/82 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 1982 roku w sprawie usług FWP.

4. Zarządzenie Nr 17 Przewodniczącego GKT z dnia 31 grudnia 1982 roku w sprawie zasad ustalania cen usług FWP, odpłatności za niektóre wczasy oraz zasad i trybu rozdziału i sprzedaży skierowań na wczasy.

Utrzymujemy trzystopniową strukturę organizacyjną FWP, mającą charakter wielozakładowy. Na szczeblu centralnym istnieje Dyrekcja Naczelna FWP, której podlegają Zarządy Okręgów, Biuro Projektów i Biuro Turystyki Zagranicznej.

Dyrekcja Naczelna FWP działa na pełnym rozrachunku gospodarczym, natomiast podległe jej jednostki organizacyjne działają na rozrachunku wewnętrznym posiadając znaczne uprawnienia decyzyjne.

Zarządom Okręgów FWP podlegają bezpośrednio jednostki samobilansujące, to jest domy wypoczynkowe i sanatoria, zakłady remontowo-budowlane i zakłady gospodarstw pomocniczych i materiałowych.

Perspektywy rozwoju Funduszu Wczasów Pracowniczych muszą wynikać z podstawy prawnej FWP oraz realiów społeczno-ekonomicznych ukształtowanych przez ostatnie 3 lata. FWP powinien w przyszłości pozostać instytucją działającą pod społeczną kontrolą związków zawodowych i realizującą zlecone przez państwo funkcje społeczne. Takie stanowisko, nawet bez oczekiwanych rozstrzygnięć legislacyjnych, leżących poza sferą naszych kompetencji, pozwala na sformułowanie wniosków w sprawach najogólniej mówiąc - konstytucji wewnętrznej FWP. Dyrekcja Naczelna zgodnie z ustawą o FWP i statutem zachowywałaby osobowość prawną, funkcje zarządzania, głównie instrumentalnego, kontroli i koordynacji pracy, a także reprezentowanie interesów wszystkich jednostek organizacyjnych FWP.

W trosce o utrzymanie socjalnego charakteru usług wczasowych FWP, Dyrekcja Naczelna zatrzymuje również rozdzielnictwo skierowań.

Analiza aspektów organizacyjnych, ekonomicznych i perspektyw rozwojowych FWP upoważnia do wyrażenia stanowiska w sprawie struktury terytorialnej FWP, uznającego istniejący podział na 13 okręgów w obecnych granicach za zasadny. Wymaga wszakże analizy kwestia kosztów działalności i stanu zatrudnienia w każdym z zarządów okręgów FWP.

W tym świetle rysuje się także konieczność krytycznego spojrzenia na dotychczasową strukturę jednostek podstawowych w okręgach i podjęcia działań zmierzających do racjonalnego zmniejszania ich liczby.

Osobnym, samym w sobie problemem, jest sprawa powołania w FWP samorządu. Odpowiadając na głos opinii pracowników FWP przygotowano taki jego projekt, który uwzględnia w swoich założeniach istnienie w przyszłości organu nadzorczego na podobieństwo obecnej Rady FWP, a to w konsekwencji inaczej sytuuje samorząd. Jesteśmy zdania, iż należy przygotować się do rozwiązań przyszłościowych, aczkolwiek do powołania samorządu załogi będzie można przystąpić dopiero po nowelizacji ustawy i statutu FWP.

Proponowane rozwiązania modyfikujące dotychczasowy system ekonomiczno-finansowy FWP zmierzają do uzyskania następujących celów:

- 1/ stworzenie dla FWP warunków umożliwiających rozwój instytucji nie tylko w drodze modernizacji, ale również poprzez tworzenie nowej bazy w przyszłości,

- 2/ niedopuszczenie do dekapitalizacji istniejącej bazy,
- 3/ zwiększenie stopnia samodzielności podstawowych jednostek samobilansujących się i odpowiedzialności zarządów okręgów i domów wypoczynkowych,
- 4/ stworzenie podstaw do racjonalnego i efektywnego wykorzystywania posiadanego majątku i środków poprzez motywacyjny system pracy,
- 5/ zniesienie obecnie obowiązującego centralistycznego kierowania jednostkami.

Osiągnięcie pierwszego i drugiego z wymienionych celów przewiduje się przez zastosowanie:

- a/ podziału zysku z przeznaczeniem jego w dużej części na cele rozwojowe /fundusz rozwoju/ z założeniem, że fundusz rozwoju tworzony z odpisów amortyzacyjnych nie gwarantuje tego rozwoju i musi być zasilany z zysku,
- b/ stworzenia funduszy na remonty i na uzupełnienie wyposażenia w wysokości gwarantującej zahamowanie procesu dekapitalizacji i procesu zużycia sprzętu stanowiącego wyposażenie domów wypoczynkowych.

Osiągnięcie pozostałych celów uwarunkowane jest stworzeniem podstaw prawnych, finansowych i organizacyjnych, powodujących m.in. przesunięcie stopnia samodzielności i odpowiedzialności ze szczebla centralnego na podstawowe jednostki FWP, a w szczególności chodzi tu o:

- możliwość samodzielnego dysponowania przez te jednostki wypracowanymi środkami /po dokonaniu obowiązujących odpisów na scentralizowany fundusz rezerwy Dyrekcji Naczelnej FWP/,

- tworzenie przez fundusz załogi systemu pozwalającego uzależnić nagrody i premie od osiągniętych wyników,
- samodzielne /docelowo/ ustalanie przez wykonawców usług cen na te usługi, opartych na kalkulacji kosztów,
- samodzielne ustalanie planów remontowych bez konieczności akceptowania ich przez Dyрекcję Naczelną FWP, oczywiście w ramach posiadanych na ten cel środków,
- zwiększenie stopnia możliwości dysponowania majątkiem trwałym /poza nieruchomościami i gruntami/ i ruchomym.

Stwierdzamy, że poruszona w rozwiązaniach systemowych możliwość wykorzystania przez FWP naliczania zysku /ceny regulowane/ nie może być celem działania FWP - jest ona tylko środkiem umożliwiającym wdrożenie w FWP reformy gospodarczej i przesunięcie jej rozwiązań na niższe szczeble kierowania. Trudno jest akceptować ceny, które już w swoich założeniach nie stwarzają podstaw do motywacji pracy, rozwoju instytucji.

Problem ten wiąże się w istotny sposób ze sprawą zabezpieczenia finansowego zarządów okręgów.

Osobnym zagadnieniem jest sprawa programu rozwoju bazy FWP.

Jego celem jest:

- ochrona dotychczasowej bazy FWP przed dekapitalizacją,
- niezbędne uzbrojenie obiektów i ośrodków w infrastrukturę techniczną,
- podniesienie standardu i rozszerzenie zakresu świadczonych usług wypoczynkowych,
- rozbudowa obiektów lub zespołów obiektów w miejscowościach o szczególnie atrakcyjnych walorach wypoczynkowych w oparciu o rachunek ekonomiczny.

Opracowując program kierowano się generalnie następującymi imperatywami:

- a/ odtworzyć w ramach remontów i modernizacji stan techniczny istniejących obiektów,
- b/ wprowadzić zadania inwestycyjne, przyczyniające się do wyrównania dysproporcji ilości miejsc wczasowych i konsumpcyjnych, ubytków miejsc spowodowanych zmniejszeniem się ilości miejsc w obiektach modernizowanych, bądź zmniejszeniem ilości miejsc w wyniku rozbiórek budynków zdekapitalizowanych, nie nadających się do remontu lub modernizacji,
- c/ rozbudować bazę remontowo-budowlaną w niezbędnym zakresie,
- d/ pozostawić Biuro Projektów FWP w Bielsku jako głównego wykonawcę dokumentacji projektowej i kosztorysowej,
- e/ finansować zamierzenia inwestycyjne oraz modernizacyjno-remontowe ze środków własności FWP.

Założenia generalne rozwoju FWP do roku 1990 obejmują w szczególności:

- systematyczną modernizację - remonty kapitalne i bieżące istniejących obiektów,
- porządkowanie gospodarki ściekowej i wodnej,
- doprowadzenie istniejących kotłowni oraz pomieszczeń technologicznych kuchni do zgodności z wymogami "San-Epidu" i Inspeksji Pracy.

Cele te należy osiągnąć poprzez inwestowanie w rozbudowę /zwiększenie kubatury/ obiektów podlegających pracom remontowo-modernizacyjnym, w budowę obiektów wraz z elementami towarzyszącej im infrastruktury technicznej w drodze partycypacji, jak również inwestycji podejmowanych samodzielnie przez poszczególne

gólne Zarządy Okręgowe oraz w "małą architekturę" w ramach robót związanych z porządkowaniem terenów w otoczeniu domów wypoczynkowych. Niezależnie od powyższych działań w okresie tym przewiduje się rozpoczęcie budowy dwóch obiektów hotelowych ze środków byłego CFIS, przekazanych na rzecz FWP. Zakłada się lokalizację tych obiektów w tych Zarządach Okręgowych, w których istnieje dysproporcja między zasobami bazy konsumpcyjnej i noclegowej. O realizacji tych inwestycji decydować będzie również możliwość podjęcia prac przez własne zakłady remontowo-budowlane lub wykonawstwo obce. W celu zwiększenia możliwości przerobowych zakładów remontowo-budowlanych działających przy poszczególnych zarządach okręgowych przewiduje się:

- 1/ dokończenie realizacji zapleczy technicznych, rozpoczętych w ubiegłych latach,
- 2/ podjęcie budowy z wprowadzeniem etapowania realizacji baz dla zakładów nie posiadających zapleczy technicznych,
- 3/ modernizowanie i remonty istniejących baz nie odpowiadających potrzebom użytkowym,
- 4/ dążenie kierownictw Zarządów Okręgowych oraz zakładów remontowo-budowlanych do pełnego zatrudnienia, stosownie do potrzeb,
- 5/ zlikwidowanie istniejących dysproporcji w strukturze zatrudnienia na korzyść stanowisk robotniczych,
- 6/ doprowadzenie do właściwej organizacji pracy w zakładach remontowo-budowlanych, głównie na budowach /nadzór - dozór/ .

Marek Dąbrowski

Znaczna część wypowiedzi i referatów dotyczyła różnych aspektów działalności PTTK. Dla władz Towarzystwa jest to bardzo cenne zjawisko. Działalność programowa PTTK jest oczywiście przedmiotem zainteresowań od wielu lat środowiska naukowego. Obecnie także działalność gospodarcza zaczyna być przedmiotem zainteresowania i analiz osób spoza Towarzystwa. Spojrzenie osób z zewnątrz wnosi nowe punkty widzenia. Chciałbym w imieniu Prezydium Zarządu Głównego PTTK złożyć deklarację, że jesteśmy zainteresowani w popieraniu różnego rodzaju prac i przedsięwzięć naukowych, szczególnie empirycznych, pokazujących funkcjonowanie gospodarki PTTK, szczególnie na najniższym szczeblu organizacyjnym.

Jeśli Instytut Organizacji i Obsługi Ruchu Turystycznego A W F byłby na przyszłość zainteresowany kontynuowaniem tego typu konferencji, jak dzisiejsza, z naszej strony, władz PTTK oferujemy pomoc i współpracę. Jesteśmy zainteresowani, żeby tego typu dyskusje, jak dzisiejsza, były kontynuowane - i to nie tylko w nurcie postulatycznym /co powinno się zrobić w skali całego kraju/, ale także w nurcie opisowo-empirycznym.

Kolejna sprawa, o której chciałem tutaj powiedzieć, to model organizacyjny PTTK. Zrozumienie tego modelu rzutuje na sposób formułowania postulatów pod adresem Towarzystwa. PTTK nie jest monolitem i warto, żebyśmy sobie z tego zdawali sprawę. Faktycznie jest to olbrzymi konglomerat, federacja oddziałów, klubów i kół, różnego rodzaju komisji zainteresowań w sferze programowej, w sferze gospodarczej; jest to też pewnego rodzaju zło

zony system składający się z 42 przedsiębiorstw i blisko trzysetu oddziałów prowadzących niewyodrębnioną działalność gospodarczą. Do tego dochodzą zarządy wojewódzkie, które wprawdzie nie prowadzą działalności gospodarczej, ale mają określone powiązania finansowe z tą działalnością i własne autonomiczne interesy. To nie jest jedna scentralizowana organizacja. Często formułowane pod adresem PTTK postulaty, żeby na przykład jakość usług była wyższa lub ceny usług były bardziej przystępne, są słuszne merytorycznie, władze Towarzystwa pod nimi się podpisują. Natomiast realizacja tych postulatów w bardzo zróżnicowanym i często niesterownym układzie organizacyjnym jest sprawą zupełnie odrębną. Jest to mniej więcej tego typu sytuacja, co na przykład wymaganie od ministerstwa, czy od GKT szczegółowej odpowiedzialności za konkretną usługę, świadczoną przez jakąś jednostkę gospodarczą w terenie. Można podejmować uchwały, wytyczne, wydawać nakazy, tylko że praktyka lat minionych pokazała, że to do niczego nie prowadzi. Na ogół kończy się na pobieżnych życzeniach, albo na działaniach pozornych. Tutaj wpływ może się wywierać głównie poprzez oddziaływanie władz PTTK na działalność jednostek gospodarczych, poprzez rozwiązania ekonomiczne, poprzez tworzenie różnych mechanizmów motywacyjnych, instrumenty ekonomiczne itp. Trzeba sobie jednak uświadomić, że wszelkie takie oddziaływanie charakteryzuje się pewnym poślizgiem czasowym. Doświadczenia PTTK pokazują, że instrumentacja ekonomiczna skutkuje z około dwuletnim opóźnieniem. W 1981 roku na przykład prowadziliśmy konsekwentne i ostre preferencje ekonomiczne dla przedsiębiorstw "Fotopam", aby pojęły produkcję sprzętu turystycznego i dopiero w 1983 roku zaczęło to dawać

realne efekty. Trzeba także brać pod uwagę, że gospodarka PTTK nie działa na bezludnej wyspie, lecz w ramach gospodarki, którą cechuje brak równowagi, rynek producenta, szalejąca inflacja oraz szereg innych patologicznych zjawisk. I tak na zachowanie jednostki gospodarczej PTTK, na przykład konkretnego BORT-u ma wpływ nie tylko choćby najbardziej wyrafinowane oddziaływanie finansowe władz organizacji, ale także stosunki rynkowe. Wiadomo, że na rynku usług turystycznych znajduje się pewna grupa klientów, nie liczących się z ceną. Są to zakłady pracy i instytucje o wysokim funduszu socjalnym. Zróznicowanie funduszy socjalnych rośnie przecież w olbrzymim tempie i są zakłady pracy, które są w stanie przerobić każdą ceną na rynku turystycznym. Trudno jest się domagać od jednostki gospodarczej, żeby była charytatywna i sprzedawała komuś, kto oferuje gorsze warunki ekonomiczne. I tu dochodzimy do kwestii celów działalności gospodarczej organizacji społecznej. Często występuje tu charakterystyczne nieporozumienie. Czym innym jest bowiem cel działalności gospodarczej organizacji społecznej jako takiej, a czym innym cel działalności i jednostki gospodarczej tej organizacji. W pierwszym przypadku sprowadzanie celu wyłącznie do zysku, do korzyści materialnej byłoby dużym uproszczeniem. Istnieją przecież także cele programowe i społeczne. Organizacja może założyć w swojej działalności nawet pewne cele charytatywne.

Drugi poziom analizy, to cel przedsiębiorstwa organizacji społecznej. Ten cel, w moim przekonaniu, może być tylko jeden: maksymalizacja wyniku finansowego /nadwyżki finansowej/. Jest to jedyny sprawdzony w praktyce cel mikroekonomiczny. Trudno mi

się zgodzić z prezentowanymi na tej sali poglądami, że celem powinna być na przykład ilość obsługiwanych turystów. To są wszystko mierniki typu naturalnego, mierniki brutto, które w ekonomice przedsiębiorstwa prowadzą do olbrzymich wynaturzeń, sztucznego nakręcania obrotu i innych zachowań nieracjonalnych. Mówiąc o maksymalizacji nadwyżki finansowej pojawia się problem horyzontu czasowego. Powinien on być oczywiście jak najdłuższy, ale na to mają wpływ warunki otoczenia.

Podstawowy problem polega na tym, jak przełożyć cele organizacji, nie tylko ekonomiczne, na makroekonomiczny cel przedsiębiorstwa. Rzecz sprowadza się do tego, żeby, nie łamiąc tej logiki rachunku mikroekonomicznego, jednocześnie zakodować w tym rachunku cele programowe i społeczne organizacji. Na podstawie doświadczeń PTTK sądzę, że można tą drogą zrealizować pewne cele strukturalne, pewne preferencje programowe. Oczywiście nie może być ich za dużo, aby nie powstało zjawisko inflacji priorytetów. Natomiast jest bardzo trudno wpływać na ceny i jakość produkcji. Wydaje mi się, że wszelkie metody odgórnej ingerencji w cenotwórstwo, na przykład Państwowej Inspekcji Cen, GKT czy ZG PTTK w stosunku do jednostek PTTK /tak samo jak w stosunku do innych przedsiębiorstw/ jest szalenie zawodna, szczególnie w warunkach tak olbrzymiej nierównowagi i inflacji, jak obecnie. Skuteczność takich ingerencji jest znikoma, a możliwość szkód olbrzymia, na przykład w postaci zablokowania rynkowych procesów dostosowawczych lub inspirowania różnych działań pozornych. Skóra cierpienie, kiedy słyszy się o kolejnych pomysłach wprawy - dzenia cen regulowanych w usługach turystycznych. Co to są ceny regulowane? Są to ceny oparte na kalkulacji kosztów. Oczywiście

można głosić tezę prof.dr hab.W.Baki o konieczności stworzenia "szklanych ścian" przedsiębiorstw socjalistycznych, przez które będzie widać strukturę kosztów itp. Jest to jednak nieosiągalna mrzonka, bo żadne przedsiębiorstwo nie odsłoni przecież rzeczywistej struktury kosztów. Turystyka jest w dodatku taką dziedziną, gdzie możliwość zewnętrznej weryfikacji kosztów działania obiektu noclegowego lub jednostki pośredniczej praktycznie nie istnieje, jest nieosiągalna. Można manewrować różnymi elementami kosztów, na przykład zakładowymi, pośrednimi itd. Wszyscy ci z państwa, którzy w praktyce się tym zajmują, wiedzą, że kontrola może być skuteczna tylko w stosunku do pewnych ewidentnych potknięć, na przykład dwukrotnego marżowania tej samej usługi lub pospolitego oszustwa. Wszelkiego rodzaju subtelne zawyżanie kosztów jest natomiast nie do wychwycenia. Otrzymujemy więc skutek odwrotny od zamierzonego. Zamiast podnosić efektywność gospodarowania, zachęca się jednostkę do tego, żeby utrzymywała wysokie koszty. Poza tym jednostka kontrolująca musi się opierać na danych z jednostki kontrolowanej i koło się zamyka. Jeśli nawet by założyć, że jesteśmy w stanie, w ślad za św. Tomaszem z Akwinu, ustalić cenę sprawiedliwą powstaje kolejny problem, co to z punktu widzenia ekonomicznego oznacza. Oznacza to cenę poniżej poziomu równowagi rynkowej. Rodzą się z tego dalsze konsekwencje. Wczoraj prof.dr hab.A.Kornak i mgr A.Zawistowski mówili o problemie pośrednictwa. Dla mnie pośrednictwo jest pewnego rodzaju barometrem prawidłowości rynku turystycznego. Jeśli zaczyna się windowanie marż, kilkakrotne marżowanie itp., oznacza to patologię na rynku turystycznym. Po prostu ceny, które się marżuje, są cenami nierównowagi. Zysk, którego się nie

pozwała zrealizować na przykład przedsiębiorstwu noclegowemu wy-
łąpuje pośrednik, w takiej lub innej formie, bo kontrola marżo-
wania jest szalenie nieskuteczna. Sytuację taką mieliśmy w la-
tach 70-tych, między innymi w PTTK. Baza noclegowa była wtedy
deficytowa, ceny miały charakter sztywny, obiekty się dekapita-
lizowały ze względu na brak środków na remonty i inwestycje, a
jednocześnie pośrednictwo było zyskowne, żerowało na tych defi-
cytowych cenach. Idealem gospodarki rynkowej byłaby sytuacja,
gdyby ceny usług turystycznych były cenami równowagi, natomiast
pośrednictwo czerpało wpływy z prowizji, a nie z samoistnego mar-
żowania usług. Prowizja byłaby rzeczywistą ceną za usługę, a nie
swoistym podatkiem pośrednim, jak część dotychczasowych marż.

Na koniec, odnośnie ograniczeń prawnych, o których mówił
wczoraj tak wyczerpująco i przejrzyście mgr J. Raciborski, chcia-
łbym dodać kilka uzupełnień.

Po pierwsze istnieje jeszcze jedna forma działalności gospodar-
czej organizacji społecznej /stowarzyszenie "PAX"/, a mianowi-
cie forma spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, czyli spółki
prawa handlowego. Jest to forma, która rozwiązuje pewne proble-
my. Spółka ma samoistną osobowość prawną, a w jej statucie moż-
na uregulować problemy odpowiedzialności ekonomicznej, problemy
strukturalne itp.

Wiesława Marczyk

BPiT ZSP "Almatur" i BTM "Juventur" są wyspecjalizowanymi
agendami organizacji młodzieżowych, które je powołały w celu re-
alizacji swoich programów i zadań w zakresie turystyki i wypo-

czynku. Działalność ich opiera się na tej samej podstawie prawnej, to jest Uchwale R.M. nr 446 z dn. 17.09.1958 r. oraz na statutach macierzystych organizacji. W założeniach mają one świadczyć usługi turystyczne dla swoich środowisk: BTM "Juventur" dla młodzieży pracującej, a BPiT "Almatur" dla młodzieży studenckiej, lecz w przypadku braku popytu sprzedają swe usługi po wyższej cenie innym klientom. Biura te nie różnią się też zasadniczo, jeśli chodzi o strukturę organizacyjną - w obu obowiązuje trzyszczeblowa struktura /zarząd-oddział-agencja lub przedstawicielstwo/, a podział na piony i komórki funkcjonalne opiera się na podobnych kryteriach, choć szczegółowy rozdział zadań pomiędzy poszczególne jednostki organizacyjne jest oczywiście różny.

Tak więc podobieństwo w celach, zakresie, podstawach prawnych i kształcie organizacyjnym ich działania skłaniają do porównania ze sobą właśnie tych dwóch biur podróży. Szczególnie ciekawe jest porównanie, jaki wpływ na działalność w warunkach podobnego statusu organizacyjno-prawnego wywiera ich odmienny status ekonomiczny: BTM "Juventur" bowiem musi być rentowne/czyli działa na zasadach określonych reformą gospodarczą/, BPiT "Almatur" korzysta natomiast z dotacji, a problem rentowności jest drugorzędny. Krótka analiza ich działalności opierać się będzie na danych uzyskanych z Wojewódzkiego Biura Turystyki Młodzieży "Juventur" w Krakowie oraz Krakowskiego Oddziału BPiT "Almatur". Podstawowe dane charakteryzujące ich działalność przedstawia załączona tabela.

WTM "Juventur" jako jednostka gospodarcza zobowiązane jest wypracować zysk kalkulując w ceny swych usług turystycznych

marże w następującej wysokości:

- marża maksymalna dla młodzieży do 35 lat - 15 %,
- marża maksymalna dla pozostałych klientów - 30 %.

Średnia marża w turystyce krajowej wynosi 8%, przy czym dla obozów ZSMP - 5%. Jedynie wyjazdy do NRD są w "Juventurze" dotowane. Krakowski oddział "Almaturu" uzyskał zysk ze wszystkich rodzajów działalności, oprócz turystyki krajowej.

T a b e l a 1

IŁOŚĆ OBSŁUŻONYCH TURYSTÓW I WYNIKI FINANSOWE WBTM " JUVENTUR " W KRAKOWIE I BPiT "ALMATUR" ODDZIAŁ W KRAKOWIE

Wyszczególnienie	WBTM "Juventur" w Krakowie	BPiT "Almatur" Oddział K -ów
Turystyka krajowa		
-ilość imprez	206	328
-ilość osobodni	181 962	79 688
Turystyka zagran.wyjazd.		
-ilość imprez	1 110	120
-ilość osób	5 773	5 543
Turystyka zagran.przyjazd.		
-ilość imprez	131	245
-ilość osób	4 358	5 091
-ilość osobodni	16 870	18 922
Międzynar.Hotel Studencki		
-ilość osobodni	-	19 481
-sprzedaż usług /tys.zł/	-	27 694
Sprzedaż usług transportowych / tys.zł/	5 764	18 369
Sprzedaż usług /turystyka krajowa i zagran./w tym sprzedaż walut /tys.zł/	86 893	108 366
Sprzedaż usług ogółem /tys.zł/	92 657	154 429
Zysk /tys.zł/	8 900	-
Dotacja /tys.zł/	-	9 300
Ilość zatrudnionych	27 ^{x/}	68

x/ w tym 4 osoby na całorocznych urlopiach wychowawczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie lanych sprawozdawczych WBTM "Juventur" w Krakowie i BPiT "Almatur" Oddział w Krakowie.

Analizując przedstawione dane trzeba zaznaczyć, że pełnej porównywalności między tymi biurami być nie może. Dysponują one bowiem niejednakowymi możliwościami, między innymi w zakresie posiadanej bazy noclegowej czy transportowej. WBTM "Juventur" posiada tylko 4 autokary, a Oddział "Almaturu" - 9 autokarów, 2 ciężarówki i 6 innych pojazdów, a poza tym dysponuje miejscami noclegowymi w domkach turystycznych i niewielkim schronisku /198 miejsc, w tym 68 całorocznych/ oraz w sezonie letnim prowadzi Międzynarodowy Hotel Studencki w wynajętych domach akademickich. Innym czynn'kiem różniącym te biura, a mającym bezpo-średni wpływ na rodzaj i charakter ich działalności, jest to, że działają one dla środowisk o odmiennych cechach pod względem do-choarów, czasu wolnego i in. Zachowania turystyczne młodzieży akademickiej są silnie determinowane rozkładem zajęć dydaktycz-nych w ciągu roku, co dla "Almaturu" oznacza konieczność dosto-wania się do gwałtownych wahań sezonowych i rozwijania w szer-szym zakresie turystyki sobotnio-niedzielnej, natomiast "Juven-tur" musi w większym stopniu uwzględniać potrzeby rodzin mło-dzieży pracującej. Z powyższych, jak i innych względów wynika, że oferta turystyczna tych biur nie może być w pełni porównywalna, dlatego wnioski muszą mieć charakter ogólny i oddawać jedynie zasadnicze cechy działalności analizowanych biur podróży.

Wydajność pracy liczona wskaźnikami wartościowymi w "Juv-en-turze" /około 4 mln zł na 1 zatrudnionego/ jest około dwukrot-nie większa, niż w "Almaturze" /około 2 mln zł na 1 zatrudnio-nego/, co upoważnia do stwierdzenia, iż dotowanie nie zachęca do większego wysiłku. Społeczna ocena pracy tego typu biur jest odmienna. Zarzuca się im komercjalizację i uzyskiwaniu zysku za

wszelką cenę kosztem oderwania działalności od celów statutowych macierzystych organizacji, ponieważ pracują na zasadach zyskowości. Także na tej konferencji kwestionowano zasadność działania różnych jednostek organizacji społecznych funkcjonujących w oparciu o wymóg rentowności. Jednakże nie można zapominać, że głównym celem każdej jednostki prowadzącej działalność gospodarczą powinno być uzyskiwanie coraz wyższej wydajności pracy. Jak widać, wymóg samofinansowania jest do tego skuteczną zachętą. Często używany argument o wysokich cenach jako głównym sprawcy korzystnych wyników ekonomicznych może być tutaj odrzucony - nanie bowiem wskaźników ilościowych /ilość imprez, oszczędności itp./ potwierdza znacznie większą wydajność pracy w "Juventurze". Z drugiej strony działalność jednostek gospodarczych organizacji społecznych winna być nastawiona na organizowanie turystyki taniej i powszechnie dostępnej - a taka bez dotacji obejść się nie może. Nie sposób jednak nie dostrzec, że ten system powoduje spadek aktywności, a przede wszystkim efektywności tych jednostek. Wobec tego kwestią do rozważenia jest sposób dofinansowywania nierentownych przedsięwzięć - chodzi o to, by nie eliminować podstawowych czynników intensywnego rozwoju, jak postęp organizacyjny czy wzrost wydajności pracy. Wydaje się więc, że potrzebne jest oparcie działalności biur turystycznych organizacji społecznych na zasadach analogicznych, jak pozostała część gospodarki. Realizacja celów społecznych natomiast musi być oczekiwana w inny sposób np. poprzez postulowane od dawna dofinansowanie uczestników turystyki, ewentualnie niewielkiej ilości konkretnych przedsięwzięć, tak, by nie obniżać jednocześnie społecznej efektywności gospodarowania.

Teofila Jarowiecka

Słuchając referatów prezentowanych na dzisiejszym sympozjum odnosi się wrażenie, że wśród ekonomistów upowszechnia się pogląd jakoby mechanizmy rynkowe, którym podporządkowana zostanie cała gospodarka turystyczna organizacji społecznych, regulować będą z powodzeniem działalność tych organizacji. Nie kwestionując potrzeby opracowania zasad ekonomicznych stosowanych w obrachunku przy świadczeniach usług turystycznych przez jednostki organizacji społecznych, nie można jednak podzielić poglądu, jakoby kluczem do dalszego postępu działalności społecznej były głównie prawa rynku. Intensywny rozwój działalności gospodarczej organizacji społecznych w ostatnich latach przyniósł sporo następstw, które mają charakter zarówno dodatni, jak i ujemny. Wymaga to systematycznych obserwacji i analiz, by móc przedstawić wyważoną ocenę zachodzących zmian. W świetle kilku prac magisterskich, jakie zostały wykonane pod moim kierunkiem pragnę wskazać przede wszystkim na niektóre niepokojące zjawiska w organizacjach społecznych nie hierarchizując tych spraw według ich znaczenia i ważności.

Do ujemnych przejawów można zaliczyć rozdźwięk, jaki zachodzi między działaczami starszego pokolenia, wywodzącymi się z autentycznego ruchu społecznego, którego celem była przede wszystkim realizacja założonych idei towarzystwa lub organizacji - a młodzieżą, którą pociąga w sporej mierze atrakcyjność samych imprez, operacje finansowe lub możliwość ulokowania się w dość atrakcyjnym zawodzie pracownika turystyki. Jednocześnie przejście przez pewien "szlif", jaki daje społeczna działalność w tu -

rystyce wyrabia u niektórych aktywistów przekonanie, że zdobyli oni pełne kwalifikacje do spełniania ról zawodowych w obsłudze ruchu turystycznego; potwierdza się to np. w zbyt małej ilości osób, które pracując już w biurach organizacji społecznych - podejmują studia kierunkowe. Wysoką sprawnością organizacyjną tej kadry nie można zastąpić dzisiejszej wiedzy o uwarunkowaniach rozwoju, istocie i o skutkach turystyki jako zjawiska; nie marginalną dla profesjonalistów sprawą jest wszechstronne poznanie uwarunkowań i czynników, w kontekście których turystyka się rozwija i kształtuje.

Mimo tych niedostatków ludzie tzw. pionów gospodarczych specjalizując się w obsłudze w ciągu wielu lat pracy dystansują działaczy pionu społecznego w zakresie znajomości spraw turystyki krajowej i zagranicznej i to we wszystkich jej aspektach.

Działaczom pionu programowego coraz bardziej nie dostaje wiedzy fachowej, by mogli oni spełniać funkcję kierowniczą, koordynacyjną i kontrolną w odniesieniu do świadczonych przez swoje organizacje odpłatnych usług na rzecz rynkowego turysty.

Zdarzają się i takie sytuacje, gdzie zanika prawie zupełnie lub ubożeje praca społeczna w dawnym znaczeniu tego słowa / rzecz ta dotyczy podstawowych ogniw towarzystw i organizacji/, a w jej miejsce rozwijają się biura obsługi ruchu turystycznego. Patrząc z zewnątrz na taką organizację dostrzega przede wszystkim funkcjonujące placówki i ludzi "załatwiających" sprawy na wzór innych biur, pospiech, prowadzenie rozległej dokumentacji itp. W tych warunkach coraz trudniej o bezinteresownych działaczy krzewiących ideę krajoznawstwa i turystyki w środowiskach, do których ona jeszcze nie dotarła, bądź z innego powodu zaniedbanych turystycznie.

Działalność gospodarcza staje się także czasem źródłem konfliktów między ogniwami tej samej organizacji. Myślę tu konkretnie o PTTK, którego znajdujące się tu i ówdzie dwa oddziały i ich tzw. BORT-y w terenie działają w zupełnie różnych warunkach i w efekcie ich sytuacje ekonomiczne są skrajnie różne, co wywołuje zjawisko konkurencyjności między nimi, a nawet głębokiej wzajemnej niechęci.

Powstanie biur usługowych w centralach organizacji społecznych, a także w ich ogniwach terenowych, w początkowym etapie bezwzględnie spowodowane potrzebami obsługi ruchu turystycznego członków tych organizacji, z czasem wywołało zjawisko rozdzielnictwa miejsc dla uczestników na ciekawe imprezy, wyjazdy itp. i to zdominowało inne formy pracy. Można się niepokoić o to, aby to, co oznaczało dawną pracę społeczną, z biegiem lat nie zmieniło się w nabywanie praw do udziału w centralnie zaplanowanych i obsługiwanych przez biura - imprezach.

Turystyka w uspołecznionych organizacjach społecznych i społeczna działalność na polu krajoznawczo-turystycznym - to tematy dla badań naukowych, zasługujące na uwagę.

Janusz Piotrowski

Jednostki gospodarcze organizacji społecznych działają na rynku turystycznym podobnie jak przedsiębiorstwa państwowe. Szczególnie uwiacznia się to w zakresie gospodarki finansowej, a w szczególności zasad ustalania płac, podziału zysku oraz tworzenia funduszy. Analizując ceny trzeba stwierdzić, że na

ich wysokość mają między innymi wpływ takie czynniki, jak wpłaty na rzecz organizacji społecznych w sytuacji, gdy wielkość podatku dochodowego przewyższa niskie marże usług turystyki krajo-
wej /5%/, przeliczniki dewizowe w turystyce zagranicznej przy-
jazdowej. Krytycznie należy ocenić zasadę włączania wynagrodzeń pilotów do podstawy funduszu płac, od którego naliczany jest PFAZ; są to koszty refakturowane i nie mają wpływu na wzrost sprzedaży. Powyższa zasada ma negatywny wpływ na wzrost imprez krajoczawczych krótkich czasowo /wzrost sprzedaży jest mniejszy od wzrostu płac pilota/. Uzasadnione byłoby wprowadzenie mar-
ników brutto oraz powrót do opodatkowania średniej płacy. Ponadto warto zwrócić uwagę na:

- sprzeczności między jednostką gospodarczą a organizacją spo-
łeczną,
- dekapitalizacją majątku trwałego . Aby temu zapobiec należy tworzyć zaplecza remontowo-konserwacyjne.

WNIOSKI

z konferencji naukowej na temat: Działalność gospodarcza organizacji społecznych związana z wyoczynkiem przedstawione na Konferencji GKT - Serock 5-7.IV.1984 r.

Uczestnicy konferencji wypowiedzieli się generalnie za koniecznością dalszego utrzymania i rozwijania działalności gospodarczej prowadzonej przez organizacje społeczne. Wskazywali jednocześnie, że jest to w chwili obecnej jedyny sektor gospodarki nie posiadający ustawowych uregulowań zgodnych z "Kierunkami reformy gospodarczej".

W toku dyskusji uwidoczniły się dwie grupy poglądów, a mianowicie:

1. działacze gospodarczy prezentowali poglądy, aby wprowadzić całościowo zasady 3 S w mechanizm funkcjonowania jednostek gospodarczych organizacji społecznych. Pogląd swój motywowali następującymi przesłankami:

po pierwsze - prowadzona przez nich działalność gospodarcza odbywa się w warunkach rynkowych według określonych zasad i reguł gry ekonomicznej, do których jednostki te muszą się dostosować;

po drugie - szereg przepisów tworzących mechanizm funkcjonowania jednostek gospodarki uspołecznionej /tworzenie funduszy, system podatkowy, motywacyjny, podział zysku/ dotyczą także jednostek gospodarczych organizacji społecznych;

po trzecie - powiązanie działalności statutowej organizacji społecznej, jako organu założycielskiego, z kierunkami prowadzonej działalności gospodarczej widzieli w powiązaniu z eko-

nomicznymi instrumentami sterowania określonymi dziedzinami gospodarowania, czy też kierunkami prowadzonej działalności.

2. drugą grupę poglądów reprezentowali działacze społeczni oraz niektórzy przedstawiciele nauki, którzy wskazywali w swych wypowiedziach i szczególnie akcent kładli na:

a/ ścisłe powiązanie celów programowych organizacji społecznych z działalnością jednostek gospodarczych do tego powołanych. Wskazywano również na swoisty konflikt celów jednostek gospodarczych /zysk/ z celami statutowymi organizacji społecznych jakie te jednostki powinny realizować;

b/ zasilanie finansowe organizacji społecznych na cele programowe powinno być powiązane z systemem podatkowym jednostek gospodarczych wraz z systemem dotacji z budżetu państwa czy centralnych funduszy specjalnych /CFTiW/.

Pozycje szczegółowe dotyczyły następujących grup zagadnień:

I. Uregulowania organizacyjno-prawne

Należy doprowadzić do uregulowań prawnych działalności gospodarczej. Propozycje dotyczyły odrębnej ustawy o działalności gospodarczej organizacji społecznych lub włączenie tej problematyki do ustawy o stowarzyszeniach. Uczestnicy negatywnie ustosunkowali się do koncepcji uchwały R.M. w oparciu o przyszłą ustawę o drobnej wytwórczości, ponieważ uregulowania prawne niższej rangi są zagrożone możliwością zbyt częstych zmian. Za odrębną regulacją ustawową przemawia konieczność systemowego ujęcia, które obejmuje:

- prowadzenie działalności gospodarczej /wyodrębnionej i niewyodrębnionej/ przez organizacje społeczne na wzór istniejących unormowań prawnych dotyczących przedsiębiorstw państwowych oraz spółdzielni i ich związków,

- zagwarantowanie kompetencji decyzyjnych /programowych, finansowych i statutowych/ organizacji społecznych jako organu założycielskiego,
- określenie statusu prawnego jednostek gospodarczych,
- sprecyzowanie kompetencji jednostek gospodarczych w zakresie prowadzenia działalności produkcyjnej i usługowej,
- przyznanie osobowości prawnej jednostkom gospodarczym wyodrębnionym,
- stworzenie możliwości zrzeszania się z innymi jednostkami gospodarczymi. Likwidacji ulec powinny przymusowe zrzeszenia typu Komisji Koordynacyjnej Działalności Gospodarczej Organizacji Społecznych przy MHWiU,
- stworzenie podstawy prawnej dla uczestnictwa załóg pracowniczych w zarządzaniu przedsiębiorstwami organizacji społecznych. O formie tego uczestnictwa powinny decydować także władze statutowe.

II. Uregulowania w zakresie gospodarki finansowej.

1. System ekonomiczno-finansowy winien być skonstruowany w oparciu o "kierunki reformy gospodarczej" i pozytywne doświadczenia uchwały nr 112/81 RM.
2. Miernikiem syntetycznym powinien być jak dotychczas dochód jako kategoria nadwyżki ekonomicznej.
3. Zagwarantować prawa władz organizacji społecznych do ustalania wpłat na cele statutowe. Padają również propozycje, aby całość podatku dochodowego przeznaczana była na cele statutowe organizacji nacierzystej. Pozostawienie podatku dochodowego w organizacji społecznej byłoby systemowym uregulowaniem dotacji z budżetu państwa.

4. Dotacje ze środków budżetowych i pozabudżetowych winny mieć charakter dotacji celowych na cele preferowane w ramach polityki turystycznej i społecznej państwa. Istniały również głosy, aby dotacje miały charakter dotacji podmiotowych, o których przeznaczeniu powinny decydować władze samorządowe organizacji społecznej. Wybór wariantu dofinansowania organizacji społecznych powinien posiadać rozwiązanie systemowe a nie doraźne. Panowało przekonanie, że dotacje podmiotowe i przedmiotowe powinny występować w powiązaniu z zakresem polityki państwa jeżeli realizują organizacje społeczne wraz z jednostkami gospodarczymi.

5. Proponowano utrzymanie przepisów dotyczących możliwości pozostawienia amortyzacji w jednostkach gospodarczych oraz niepobieranie podatku obrotowego od usług turystycznych.

6. Rozszerzyć samodzielność przedsiębiorstw o:

- samodzielne prowadzenie działalności w zakresie turystyki zagranicznej,
- swobodę w zawieraniu umów z jednostkami gospodarki uspołecznionej i nieuspołecznionej oraz w zakresie zbytu i kooperacji,
- samodzielność przedsiębiorstwa w zakresie polityki płac, cen, podziału nadwyżki /poza obligatoryjnym odpisem na rzecz organizacji społecznych/ i rozwoju,

7. Dostosować system podatkowy do potrzeb i specyfiki organizacji społecznej, a w szczególności chodzi o:

- wyłączenie z podstawy opodatkowania na PFAZ wynagrodzeń pilotów /są one kosztami refakturowanymi/,
- uwzględnienie w systemie opodatkowania przyrostu płac od in-

prez szczególnie pracochłonnych, czasowo krótkich i o stosunkowo niskich cenach. Praktyka dowodzi, że jednostki gospodarcze odchodzą od świadczenia usług tanich na rzecz usług droższych. Do tego zmusza ich niejako relacja: wielkość nakładów osobowych - wielkość sprzedaży - opodatkowanie na rzecz PFAZ.

III. Uwagi ogólne wynikające z praktycznego funkcjonowania reformy gospodarczej

Przyjmując założenie, że szereg rozwiązań szczegółowych dotyczących działalności gospodarczej organizacji społecznych zostanie zaczerpnięte z rozwiązań już istniejących, na plan pierwszy wysuwają się dwa zagadnienia:

po pierwsze - jasno muszą być sprecyzowane cele, jakie stawiane są przed organizacjami społecznymi, a w szczególności jakie cele polityki państwa realizują organizacje społeczne i ich jednostki gospodarcze;

po drugie - w oparciu o powyższe powinny być sprecyzowane zadania formułowane w mechanizmach ekonomiczno-finansowych. Instrumenty pośrednie zarządzania gospodarką narodową w odniesieniu do organizacji społecznych powinny być formułowane w powiązaniu z jednostkami gospodarczymi, które te cele realizują. Priorytety, jakie te jednostki otrzymują, muszą mieć charakter rozwiązań stałych /na określony dość długi okres/ i systemowych. Pozostała działalność jednostek gospodarczych powinna podlegać mechanizmom rynkowym, takim samym jak pozostałe jednostki działające na rynku turystycznym i według podobnych zasad.

Dążność jednostek gospodarczych do maksymalizacji zysku w warunkach reformy gospodarczej jest zjawiskiem poniekąd naturalnym, co ma swoje odzwierciedlenie w poziomie cen. Oddziaływanie centralnego planisty oraz władz organizacji społecznych winno zmierzać do ochrony realizacji celów społecznych organizacji - statutowych i programowych. W tym celu należy ujednoczyć system liczenia kosztów, który by nie pozwalał na ukrywanie niegospodarności, jak również sztucznego zawyżania cen poprzez wielokrotne liczenie tych samych składników kosztów oraz marż. Wskazywano również na szersze wprowadzenie prowizji w miejsce istniejących marż na niektóre rodzaje usług czy rodzajów działalności. Dotyczy to w szczególności działalności pośredniczej, jako najbardziej zyskowej. Właściciele bazy materialnej najczęściej notują straty w przeciwieństwie do zysku pośrednika, który ma zawsze miejsce.

Kolejną sprawą podnoszoną na konferencji było stworzenie możliwości powstawania przedsiębiorstw mieszanych z udziałem organizacji społecznych. Łączenie to może mieć na celu nie tylko względy kooperacyjne, ale również kompleksowość i jakość świadczonych usług, wspólne działanie na rynku, rozwój bazy materialnej. Ponadto przyszłe uregulowania prawne powinny rozstrzygnąć problematykę odpowiedzialności: czy organizacja społeczna czy jednostka gospodarcza. Powszechnie uważano, że skoro organizacja społeczna powinna posiadać uprawnienia decyzyjne w stosunku do jednostki gospodarczej, wówczas jednostki gospodarcze mogą posiadać osobowość prawną, a nie delegacje. Posiadanie osobowości prawnej w powiązaniu z odpowiedzialnością za swoje wyniki ekonomiczne, przy włas-

ciwie istniejącej statystyce i kontroli, powinno przynieść polepszenie efektywności gospodarowania z korzyścią dla organizacji społecznej i celów rozwojowych jednostek gospodarczych.

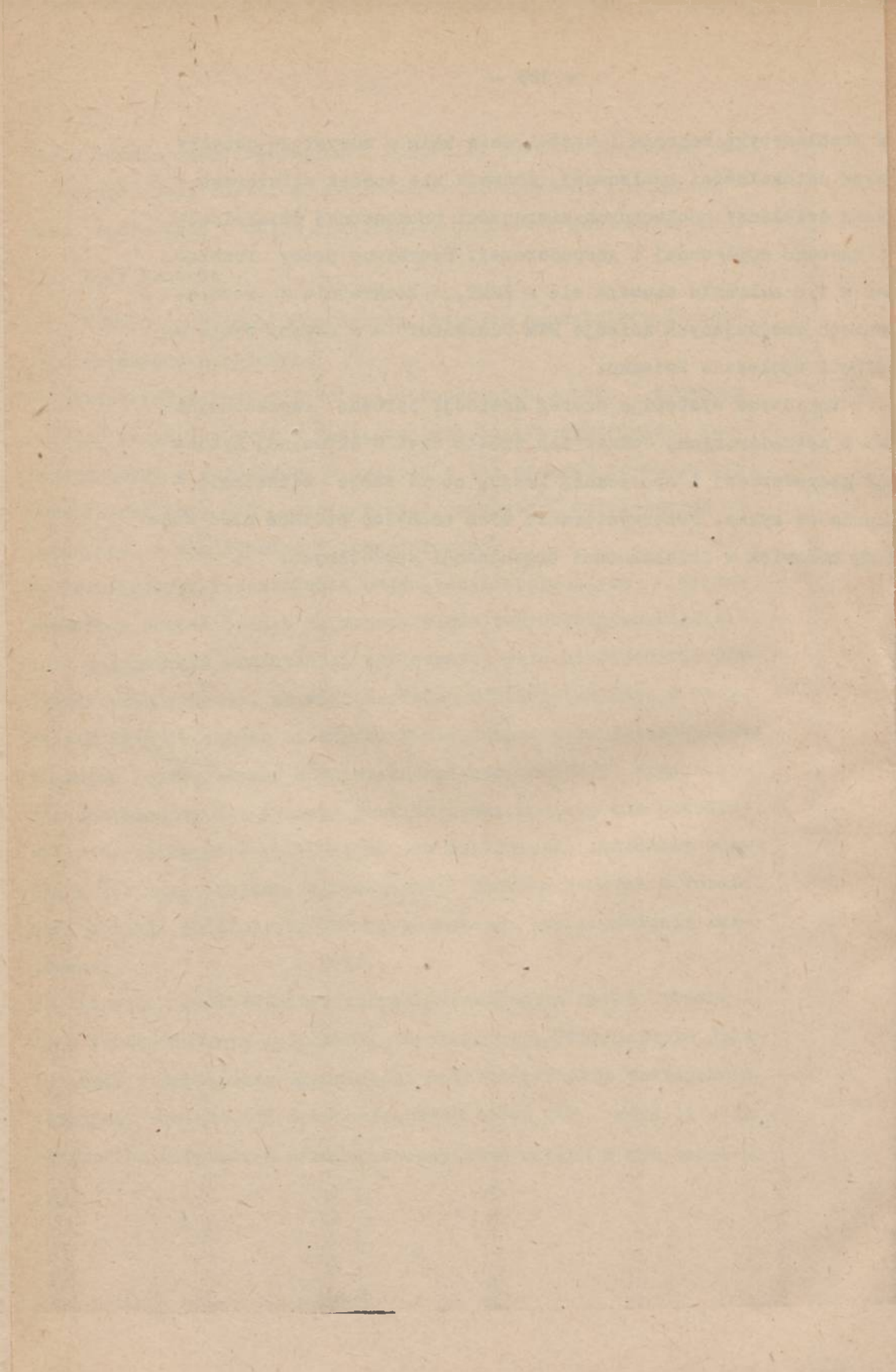
IV. Uwagi końcowe

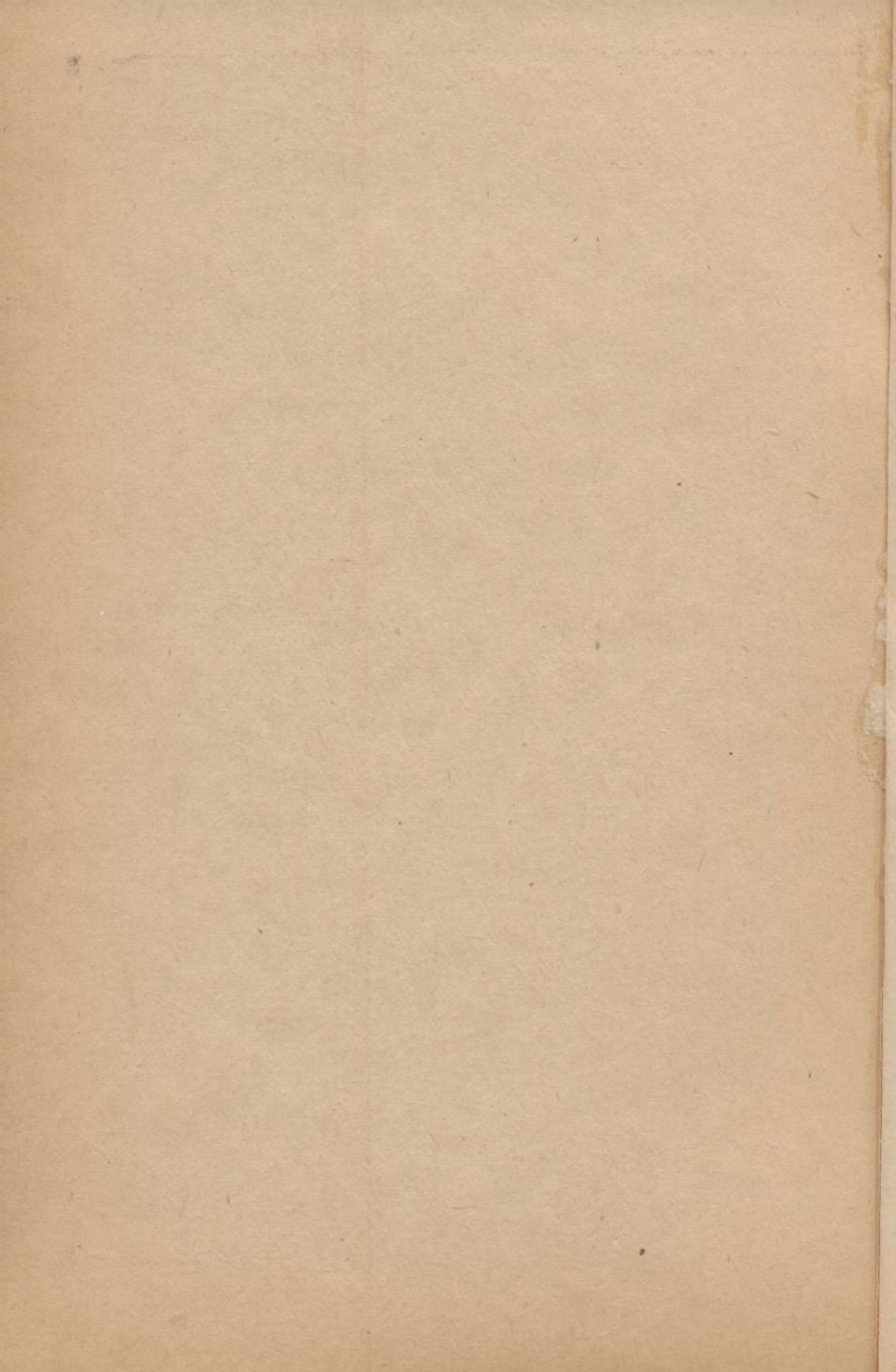
Rozwiązań makroekonomicznych, zdaniem uczestników, wymagają następujące problemy:

1. Uczestnicy wskazywali na konieczność opracowania programu rozwoju turystyki wraz z rozwiązaniami instytucjonalnymi funkcjonującymi w turystyce. W oparciu o ten program powinny być formułowane cele dla poszczególnych jednostek działających w turystyce, w tym również i gospodarczych;
2. Problematyka finansowania organizacji społecznych wymaga szerszego potraktowania ze strony władz turystycznych. Działalność gospodarcza organizacji społecznych może mieć jedynie charakter wspomagający, co musi posiadać odzwierciedlenie w przyszłych uregulowaniach prawnych. Skala dochodów budżetowych/centralnych i terenowych/ z działalności gospodarczej organizacji społecznych w turystyce jest znikoma. Powinny one pozostawać w organizacjach społecznych, na działalność statutową zgodną z polityką państwa, uzupełniane z budżetu państwa w formie bądź dotacji podmiotowej lub przedmiotowej lub zamówienia rządowego.
3. Istnieje niedostateczny zakres prowadzonych badań dotyczących funkcjonowania gospodarki turystycznej. Problematyka działalności gospodarczej organizacji społecznych jest praktycznie pomijana. Wycinkowość dotychczasowych badań jak również ich rozproszenie powodują niedostateczny stan wiedzy w tym zakresie.

4. Problematyka rozwoju i kształcenia kadr w turystyce dotyczy także działalności społecznej. Zauważa się spadek zainteresowania działaczy społecznych kierunkami prowadzonej działalności zarówno społecznej i gospodarczej. Pozytywne próby rozwiązań w tym zakresie zauważa się w ZSMP, a konkretnie w rozwiązaniach obejmujących relacje BTM "Juventur" -- a organy wybie - ralne i społeczne Związku.

5. W turystyce występuje szereg dewiacji zarówno społecznych jak i gospodarczych. Jednak ich źródło tkwi w aktualnej sytuacji gospodarczej i społecznej kraju, co ma swoje odzwierciedlenie na rynku. Przewycięzanie tych odchyleń powinno mieć większy oddźwięk w działalności organizacji społecznych.

43472

cena zł 120,-

Biblioteka Gl. AWF w Krakowie

1800046833